

14.864
xIII.10

NYETEMES

REGÉNYTÁR

SINGER & WOLFNER Kiadása
BUDAPESTEN.

Egy-egy évfolyam 18 kötetből áll.

Egyetemes Regénytár

*Gyűjteménye
a legkiválóbb hazai és külföldi
regényeknek.*

Egy-egy kötet ára
diszes piros vászon-
kötésben
— 50 kr. —
(Egy korona.)

◇ Minden kötet külön is kapható. ◇

Tizenhárom éves fennállása óta, 222 kötetével, a leg-
gazdagabb sorozatát nyújtja az **Egyetemes Regénytár**
a legjobb hazai és külföldi regényeknek. A mi érdekes és
kiváló a külföldi regényirodalom terén az utóbbi években
megjelent, mind belekerült az **Egyetemes Regénytárba** s
hazai jeleseink közül nincs egy sem, a ki ne volna néhány
kötettel képviselve gyűjteményünkben. Ezek a szempontok
vezérelnek bennünket a jövőben is: csak jót, érdekeset és
együttal értékeset nyújtani, ez lesz törekvésünk ezután is.

Előkészületben vannak: Beniczkyné B. L., Bródy
Sándor, Herczeg Ferenc, Szabóné Nogáll Janka, Tábori
Róbert, a külföldiek közül Coppée, Alexander, Gyp,
Prevost stb. legújabb munkái.

Az **Egyetemes Regénytárban** minden hóban egy teljes
regény 1—2 kötetben jelenik meg. Egy-egy évfolyam 18
kötetből áll. Minden kötet külön és bármely könyvkereskedés-
ben megszerezhető. Egy-egy kötet ára diszes piros
vászonkötésben 50 kr. (1 korona.) A gyűjteményre
előfizetni is lehet. Az előfizetési ár bérmentes küldéssel:
20 kötetre 10 frt, 10 kötetre 5 frt, 6 kötetre 3 frt.

Singer és Wolfner könyvkiadóhivatala

Budapest, Andrássy-ut 10.

Jegyzéke az eddig megjelent köteteknek:

I. évfolyam.

Ara forint

A banya, <i>Ohnét Györgytől</i> , fordította <i>Fái J. Béla</i>	1.—
A lohinal fű, elbeszélés <i>Mikszáth Kálmántól</i>	—50
Beatrice házassága, angolból, <i>Hugh Conwaytól</i>	1.—
A jubilánsok, regény, írta <i>Tolnai Lajos</i>	—50
A kék fátyol, francia regény, írta <i>Fortuné du Boisgobey</i>	1.—
A halott, regény, írta <i>Feuillet Oktáv</i>	—50
Lise Fleuron, írta <i>Ohnét György</i> , fordította <i>Fái J. Béla</i>	1.—
A fülemle, írta <i>Petelet István</i>	—50
Nem! írta <i>Wukie Collins</i> . Regény	1.—
Violanta, regény, írta <i>Eckstein Ernő</i> , ford. <i>Fái J. Béla</i>	—50
Saját kezébe, regény, írta <i>Benicskyné Bajcsa Lenke</i>	—50
Egy csontváz elbeszélése, írta <i>Manuel Gonzales</i>	—50
Az ural körökben, regény, írta <i>Hamilton Aldé</i>	—50

II. évfolyam.

A Crolx-Mort grófnők, regény, írta <i>Ohnét György</i>	1.—
Élő halott, <i>Hugh Conway</i> regénye	1.—
Megölt lelkek, regény, írta <i>Margitay Desső</i>	—50
Az özvegy, írta <i>Feuillet Oktáv</i>	—50
Magduska öröksége, regény, írta <i>Abonyi Lajos</i>	1.—
Jung Helén, elbesz., írta <i>Lindau Pál</i> , ford. <i>Tábori Róbert</i>	—50
Sarah grófnő, írta <i>Ohnét György</i> , ford. <i>Dr. Sziklay János</i>	1.—
Balassa Bálint, írta <i>P. Szathmáry Károly</i>	—50
A marquisesné, regény, írta <i>Delpit Albert</i> , ford. <i>Fái J. Béla</i>	1.—
Első szerelem. — Kip-kop, írta <i>Turgenyev Ioán</i>	—50
A fészek regényei, írta <i>Mikszáth Kálmán</i>	—50
Tábori posta, regény, írta <i>Carmen Sylva</i> , ford. <i>Fái J. Béla</i>	1.—

III. évfolyam.

Ó az! Regény, írta <i>Benicskyné Bajcsa Lenke</i>	1.—
A hitetlen, regény, írta <i>Delpit E.</i>	1.—
Almanach 1888. évre, szerkeszti <i>Mikszáth Kálmán</i>	1.—
Holdenés Meta, írta <i>Cherbulles V.</i> , ford. <i>Ambrus Zoltán</i>	1.—
Lég és föld. — Kitorlott évek. Két elbeszélés, írta <i>Kasár E.</i>	—50
A tábornok úr fia. — A nevelő. Írta <i>Groller Bálduin</i>	—50
Akarat, írta <i>Ohnét György</i> , ford. <i>Tóth Béla</i>	1.—
A legszebb hercegnő, tört. regény, írta <i>P. Szathmáry K.</i>	1.—
A freskók, írta <i>Ouida</i>	—50
Blaisot kisasszony, írta <i>Uchard Mario</i>	—50
Emberek, Elbeszélések, írta <i>Bródy Sándor</i>	—50
Fehér éjszakák, írta <i>Dosztojevszkij Tivadar</i>	—50

IV. évfolyam.

Az elvált asszony, regény, írta <i>Orlik György</i>	1.—
„Ó”, Angol regény, írta <i>Rider Haggard</i>	1.—
Almanach 1889-re, szerk. <i>Mikszáth Kálmán</i> (elfogyott)	1.—
Álom, regény, írta <i>Zola Emül</i> , ford. <i>Fái J. Béla</i>	1.—
Szent Mihály, <i>Werner E.</i> regénye	1.50
A pénzes molnár románcza, írta <i>Abonyi Lajos</i>	—50
Rameau orvos, regény, írta <i>Ohnét György</i> , ford. <i>Fái J. Béla</i>	1.—
A szülvány, írta <i>Kasár Emül</i>	—50
A kis lord, írta <i>Burnett F. H.</i> , ford. <i>Kárpáti János</i>	—50
Anjuta, írta <i>Letneff P.</i> , ford. <i>Sasvári A.</i>	1.—

V. évfolyam.

	Ara forint
A hegység tündére, regény, írta Benicskyné Bajsa Lenke . . .	1.—
Paulina, regény, írta Hugh Conway	1.—
Almanach 1890-re, szerkeszti Mikssáth Kálmán	1.—
A sziv küzdelmei, olasz regény, írta Tarchetti H.	—50
Utolsó szerelem, írta Ohnet György, ford. Tóth Béla	1.—
Faust orvos, regény, írta Bródy Sándor	—50
Fenn és lenn, írta Herceg F.	1.—
Az elítélt leánya, írta Daudet E.	1.—
Felejtethetlen szavak. — Megosztott sziv, írta Heyse P.	—50
A ki a szivét a homlokán hordja, írta Jókai Mór	—50
Miss Rovel, regény, írta Cherbuliez V.	1

VI. évfolyam.

A Pierre lelke, írta Ohnet György, fordította Fái J. Béla . . .	1.—
Almanach 1891-re, szerkeszti Mikssáth Kálmán	1.—
Curly, egy színész története, írta Coleman John.	—50
Rang és pénz, írta Benicskyné Bajsa Lenke	1.—
Művészbecsület, regény, írta Feuillet Octav, ford. Tóth Béla . . .	1.—
A havasok alján, elbeszélések, írta Gyarmathy Zsigánd.	—50
A vasgyáros (A hámoros), írta Ohnet György, ford. Fái . . .	1.—
Isten hozzád szerelem, írta Serao Matild, ford. Tóth B.	1.—
Ildeiné leánya, regény, írta Mudrony Soma	1.—
Lázban, regény, írta Lindau Pál, ford. Tábori Róbert	—50
A hívek, regény, írta Tinsau Leon ford. Fái J. Béla	—50

VII. évfolyam.

A gyűlölség adója, írta Ohnet György, ford. Tóth Béla	1.—
Almanach 1892-re, szerkeszti Mikssáth Kálmán	1.—
Egy apácza története, regény, írta Verga G.	—50
Yerba Buena, regény, írta Bret Harte, ford. Fái J. Béla.	1.—
Elmult évekből, elbeszélések, írta Váradt Antal	—50
Veszedeelmes bűbáj, reg., írta Theuriet André, ford. Tóth Béla . . .	1.—
A kegyencz, reg., írta Sudermann H., ford. Tábori Róbertné	1.—
Damáz Margit. Regény, írta Kövér Ilma	—50
Kis hercegnő, regény, írta Mrs. Hungerford, ford. Fái J. B.	—50
A klengesztelt átok, regény, írta P. Seathmáry Károly.	—50
A titlalom, reg., írta Tinsau Leon., ford. Fái J. Béla	1.—
A vér, regény, írta Benicskyné Bajsa Lenke	—50

VIII. évfolyam.

Nimrod és társa, regény, írta Ohnet György, ford. Tóth Béla.	1.—
Almanach az 1893. évre, szerkeszti Mikssáth Kálmán	1.—
Marina (Mr. Barnes of New-York), írta Gunter A. O	1.—
Nagy játék, regény, írta Tábori Róbert	1.—
Hivatalos feleség, angol regény, írta Savage Richard Henry	—50
Téli rege, regény, írta Rákosi Viktor (Sipulusz)	—50
A fogadalom, írta Jeanne Schults, ford. Fái J. Béla	—50
Anteusz, eredeti regény, írta Werner Gyula	1.—
Titok, regény, írta Charles Reade	1.—
Nyomor, elbeszélések, írta Bródy Sándor	—50
Végzet, dán regény, írta Louis Couperus, ford. Ignotus	—50
Vénusz, olasz regény, írta Salvatore Farina.	—50

IX. évfolyam.

Simon Zsuzsa, regény, írta Herceg Ferencs.	1.—
Almanach az 1894. évre. Szerkeszti Mikssáth Kálmán	1.—
Hét év múltán, regény, írta Delpit Albert	1.—

EGYETEMES REGÉNYTÁR

Képzelt királyok

Történeti regény

Írta

Kupa Árpád

II. kötet.

Országos Széchényi Könyvtár

Budapest 1898

Singer és Wolfner kiadása

Andrássy-ut 10. sz.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

14.964 XIII. 10

~~24.987~~

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyoml. Növédéknapló
1898 év 170. sz.

I.

A magyar szivacs.

Égett az Alföld szive, volt mi eltüntesse a
reá hullott vércseppek nyomát.

Égett a Kunság.

Hetek, hónapok multak. A falvak omladékain
egy-egy gazdátlan eb csavargott, nagyokat vonitva,
s ha a házhoz ért, melynek pitvar ajtója előtt
lakott, talpa forrónak érezte a földet s szőrét
borzalva ugatott a levegőbe.

Minden más élő lény elhagyta a tájat, csak
az eb nem, az örök hűség földi férge.

Lomha tuzokok, gágározó vadludak, játszó
gémek, szélesebes sirályok, sikkongó bibiczek, a
vizek madárcsaládjai; az éneklők barátságos tábora,
a halász-gődény, a gázlók, mind eltávoztak s
utánuk fülsiketítő krákogással rohantak a varjak,
hollók.

A mocsár kloákájában huzódott minden olyan
állat, mely él földön, él vízben, s táplálkoztak
egymásból: az erősebb fölfalta a gyöngébbet, a
béka a pióczát, a békát a kigyó.

Eljött a tél, elhozta szálló virágát, a havat,
takaró bundáját a növényi élet álmának.

De minden leesett hópehely azonnal felszikkadt a földről; itt-ott, halmok, gerinczek, dombok tetején maradt rövid ideig, másutt fekete volt a föld, mint a szén és a fekete színben olvadó hócsíkok úgy mutattak a tájképen, mintha hajnal nézne vissza sötét éjszakába.

Mert nem csak az égett, mi a földszinén volt, de égett maga a föld.

A mindenség számlálhatatlan tüneményei között a természet kincsesháza minden ponton rejt magában csodát. E csodák ezer évekig rejtőznek, míg az ember kutató elméje előtt feltárulnak. Ámulva, hálaadó, vagy rettegő szívvvel érzi, látja fenséges megnyilatkozását, keresi, melyik a nagyobb: az ismert elemek-e, vagy az újak szépsége, vésze, nagysága? Aztán ráborul elméjére a világosság, egy tiszta kép rajzolódik előtte, óriás vonásokkal; megérti, hogy a fűszál oly csoda, mint a tengerek háborgása, az óriás öleli a parányt, mert mindnyájan testvérek s együtt állott elő az áldott egész.

Ha a képet tovább nézi s elmereng, soha ki nem tudható teljes nagyságában: észreveszi magában a kicsinyt; de gondolatainak magasra törő sugárszáalai fölött sejti az Istent s megnyugodva nyul kapanyeléhez, előveszi szerszámain, él rendeltetésének, végzi művészetét munkájában.

Azonban hol a föld ég: ott megszűnt az élet, az ember kezéből kiesik a szerszám, fut a madarakkal s homlokára vésődik a keserv.

Az Alföldnek ez a része egy ős, tőzegkéreg volt a föld felett. A Tisza, a Túr, a Kőrös vizek áradásainak pázsit-ágya. A buja, rétinövény-élet, mely háborítlanul élt a földdel, az áradások salakjaiból apró emeleteket csinált magának. Ez apró emeletek nőttek s meglehet: egy ilyen emelet ki-

építésére egy század volt szükséges; de a növény-erdő talajt csinált magának belőle s e talajt minden ősszel a növények roskadásával hizlalta. S mi egy század az őshöz?!

A leroskadt, erősebb növények töveinek, az emeletek között egy új növényi élet kezdődött. Ez élet olyan volt, mint a halál; mindazáltal csak szunyadt az élet s ha feltörték, friss hajtásai sötétzöld színben tűntek elő.

Az emeleteknek levegője is volt: félelmes, ölü gázok, számtalan betegség csirái. Csak az ottlakó szervezete bírta meg, annak nem ártott. Bizonyosan a lakosok erősebbek voltak az ölü gázoknál, vagy titkát abban találjuk szívós erejöknek, hogy születésökökkel kezdték szivni s tüdőjük azontul feldolgozta.

A gázokat, melyek az emeletekből törtek föl: mocsárlég néven ismerjük; hazája a tőzeglerakodás, ágya az emeletek rejtett sikátora: a kotú.

A tőzeg emeleteknek meg van a játéka. Sokszor őszi esők, tavaszi áradások sekély vizét tünteti el. A vidék száraznak látszik, majd nyár derekán, mikor a folyók forrásai elapadnak, az emeletek természetszerű nyomása alatt fölszínre tör az ellopott víz és az nem apad el.

A tőzeg tehát élt és működött. A tenger védett öbleiben lassan, szinte félénken nő, a szivacs. A magyar alföld nagy részét tőzegemeletek rengetege burkolta, ez a rengeteg egy iszonyu szivacs volt: élt, éltetett, légzett és működött.

A kunsági falvak szélei ilyen tőzegemeletekre nyultak, itt, vagy az égő rét valamely pontján gyuladt ki a szivacs-rengeteg, melynek felső emelete sok helyen száraz televényynyé érett s

égett a föld, tarkója alatt a mohos fölszínnek, égtek az ős tűzeg-emeletek.

A láp, a mocsár, iszonyu katlant érzett gyomrában. Az emeletek sok helyen csatornákká váltak, melyen izzó parázs folydogált, szárított és égetett. A parázs fölvette a vakondok szerepét, miután a tűz letarlózott mindent a föld felett, a föld alatt égette az ős alakulásokat, fejlődményeket.

Évekig tartott a szivacs-rengeteg pusztulása, végre egy tavaszon, ritkán látott áradásokban zugtak le a folyók, a lesüppedt lávákba beömlött az áradat és levezette az égő csatornákba. Most már a két elem csatája következett be. A lápok a víz alkotója, az alkotó ismét győzött és a kiégett földet tele rakta újra iszappal.

Az ekevas midőn felhasítja a mai fekete földet, a szántó megbámulja mint fénylenek a barázdák. A régi tűz csillámai azok a magot ontó földben, sokat beszélve a szántónak a föld népéről, a földről, melyet annyira imád a magyar.

Mondtuk előbb: hogy minden élő lény elköltözött a tájról, csak néhány eb csavargott az omladékok között, midőn a föld fölötti, földalatti veszedelem megkezdte semmisítő munkáját.

Az ebek a füstben is érezték az ember közellétét, mert egy irányban ugattak. Valóban, a Sie Lőrincz tanyájánál többször látható volt valami emberi árnyék; az árnyék, ha eltávozott, újra visszatért a tanya romjaihoz, mint a mesék hazajáró lelke.

A tanya gazdája, Sie Lőrincz járt haza, a Kunság vajdája, kit a vének bölcsebbnek, az ifjabbak bátrabbnak tartottak maguknál.

A föld égett talpa alatt, az ő szeme is égett, s könyei beszéltek őrzöngő fájdalmát.

Beregi Miklós éppen két héttel később tudta meg a helyőrségi tiszttől az ut vonalát, hol Pumilló serege elvonul. A vasember nem hiheté, hogy békés lakosokat megtámadjanak az osztrák csapatok; de azért félt és száguldott tétovázás nélkül.

A mit talált, nem hitte még akkor sem, midőn lova rugása oly félelmesen dübörgött a földön.

Elhitte azután.

Sie Lőrincz tanyája helyén megcsuklott derékban és összegörnyedt.

Egy darab kormos falra zuhant le inkább, mint ült. Homlokát tenyerébe rejté, s ott maradt szótlanul, lehajtott fővel, mintha szét sem merne nézni a vidéken.

Nem vette észre azt sem, mikor elébe áll Sie Lőrincz és nézi némán a búslakodót.

Végre megszólalt:

— Mit siratsz uram?

Ekkor ugrott föl helyéből, hevesen kérdezve:

— Te vagy, Lőrincz bátyám? Hol van Ágnes?

Sie Lőrincz keserűen mosolygott.

— Mit kérdezed azt, uram. Egy leány, ha elvész, mindig akad ki szánja, még halála után is koszorút tesznek a fejére; kérdezd azt, hol van feleségem, fiam? Hol van a másé?! Elmondjam? Tizennégy napja, hogy birom tagjaimat, két napról nem tudok semmit, az a pokolé volt. Tizennégy nap óta temetkezem, még sincs vége. Sirt nem kell ásnom nekik, van itt mindenütt, gyorsan hamvasztó sir. — Eltemettem feleségemet, fiamat, el a másokét, a mennyit csak elvihettem. Kezem nem reszketett, gyomrom nem undorodott a borzalmas látványoktól.

— Itt maradok veled, segíték temetkezni.

— Itt nem maradhatsz. A föld ég alattunk. Te azt nem ösmered, micsoda. Hegyek között születél; de én ismerem, a sík föld alakulásait. Ezelőtt, erős tél időn, magunk gyújtottuk meg a tőzeget s egész télen melegítette a föld a rajta heverő jószágot. Tavasszal ráeresztettük a folyót és kioltottuk. Nincs többé ki ráereszsze, s ki tudja, meddig ég? Addig ide senki sem jön vissza a megmaradtakból, magam lakom. Soká tisztul itt meg a felhő, füstnek a birodalma lesz a mi földünk. Én itt maradok, ösmerem a halmokat, azokból kikeresem a földi mogyorót, a higviricz édes gyökerét s azzal élek. A füst mindent korommal hint be; de nem lesz oly fekete az arczom ha itéletnapig élnék is, mint a milyen a lelkem.

— Ne átkozódj, Lőrincz bátyám.

— Ne vigasztalj, uram. Bár sohase jöttél volna földünkre. A mit itt látsz, e kárhozatnak te vagy egyik oka.

— Nem értelek?

— Ha nem jössz házamhoz, akkor sohasem bizom benned, hozzád hasonlóknak, s nem szeretlek. Akkor a veszedelem elől elhajtott volna bennünket korán a bizalmatlanság, nem talált volna itt a pusztító mást az üres faluknál, de láttam én, mennyire szereted lányomat, én is szeretlek téged. Nem óhajtottam, nem akartam, hogy feleségül vedd, de magyar voltod, sebjeidnek látása tiszteletre kényszerített, s itt tévedtem. Nem te vagy a hibás, hiszen tiszta voltál érzelmeidben, én vagyok a bűnös, ki tudatlan valék. Rugj föl magad elől, nem vagyok méltó, hogy reám nézz.

— Beteg vagy, azért beszélsz így?

— Nem vagyok beteg, hiszen sebjeim nem fáznak. Hidd el: nem sajnálom kedveseim, de

sajnálom a többit, a ki hitt szavamnak s ez volt veszte.

Elhallgattak. Az egyik nem szólt tovább, mert elmondott mindent, a másik gondolkozott s nem tudta, hogy gondolkozik.

Vannak ilyen állapotok: lelki-búnak nevezik.

Az eset különben olyan, hol nehezen találja meg a károsult, mit tegyen.

Ha saját boszuját üvölti, végzi azt, a mi neki fájó.

De az az első. Egy szív melegségét érezzük és az, szerelmes társát keresi. Az a forrás üdit, melyből oltjuk; más szív, más forrás: mások üdve, mások élve.

A vasember azt kérdi a vajdától:

— Azt mondád, Lőrincz bátyám: Ágnest nem találod a holtak között.

— Nem találtam sem itt, sem másutt. Nagyon kevesen vannak, kik elmenekülhettek, kérdeztem, de azok között sincs.

— Akkor él?

A vajda fejét rázta.

— Nem hiszem, leánygyermeknek több az ellensége.

— Igaz, hogy saját feleségedet, gyermekeidet nem sajnálod úgy, mint másokat?

— Nem.

— Akkor gyer, temessük el azokat. Együtt dolgozom veled, én is jóllakam földi mogyoróval, higviricz gyökérrel. A ló még elél, ha elvész, se baj; kardom leszúrom a földbe, hadd rozsdásodjék, míg a munka tart.

A két ember hozzá fogott a tűz-erdőben iszonyu munkájához, százszoros életveszedelmek között tudtak egyik faluból a másik romjaihoz

jutni. Sie Lőrincz ösmert minden mélyedést és emelkedést, edzett, erős ember volt, mégis kimerült; amaz birta, győzte. Annak nem ártott sem a rossz levegő, sem a földi mogyoró, sem a higviricz cserje gyökere. Három falu volt még hátra, ezt már magának kellett elvégezni.

A vajdának feltűnt társának szótalansága, ő beszélt, az alig válaszolt szavára.

A vajda pedig tudta mindenkinek az élettörténetét, s míg együtt temetkeztek, mindig beszélt társának; az hallgatta néman, midőn aztán a vajda látta, hogy nem felel szavaira, egyszer megszólítá:

— Talán nem szereted hallgatni egyszerű emberek történetét?

— Beszélj, csak beszélj. A pap is elmondja élettörténetét a halottnak, most te vagy a pap, bucsuztasd el őket.

Mikor készen volt a három falu temetésével, visszatért a beteg vajdához.

— Beteg vagy? — kérde tőle.

— Azt hiszem, nem vagyok beteg; de a többiek után engem is eltemethetsz. Most már neked kell elmondani halotti bucsuztatómat s ha elmondod: ne felejtsd ki belőle, Miklós — engedd meg, hogy így szólithasson a pórok vajdája — hogy csodáltalak, bámultalak, nagyon szerettelek! és nagyon szeretett téged az is, kinek magad mondád házamban: Szemedben látom hajnalomat.

Társa elfutott a tanyához lováért. A ló ott volt, de arra többé nem ült senki; aztán futott vissza a vajdához.

— Lőrincz bátyám! — orditott rá — kelj föl! Ne halj meg! Jönnöd kell velem! Kergesd vissza szökni akaró lelkedet! Sok tartozásod van és soká tisztitod le élted fájáról a rovasokat.

A vajda rávetette vérben forgó szemeit a beszélőre, föl akart állni és visszaesett.

— Hagyj pihenni ez édes földön, Miklós. Apám, anyám, barátaim nyugodnak ölében, minek tépnéd le a törzsek lombját, szebb ugy, ha együtt dől rá az enyészet.

Beregi Miklós vállára vette a vajdát, s midőn a Tiszához ért vele, ott már más volt a levegő, más volt a föld színe: amott a rémes pokol, itt viruló élet mindenütt.

Sie Lőrincz erős szervezete új életre kelt, akkor éjjel már ketten uszták a folyót; a Tiszán-túl volt ménes, volt ló, Beregi Miklós felnyergelte az egyik lovat.

— Ülj rá, Lőrincz bátyám, csakhogy jobban vagy, most már megyünk.

— Hová?

— A hol én lakom.

— Nekem dolgom van még, Miklós.

— A dolgot megtaláljuk. Azok a csillagok pusztáitok felől, nézik, mit teszesz, hová mégy, gondolsz-e rájuk?

— Akkor magad ülj a nyergelt lóra. Én szőréen ülöm a lovat, nem nyeregbe, menjünk, ha pusztáink bajaért kell menni, csak gyorsan, csak gyorsan.

Két nap mulva a lovasok a bécsi Ágoston szerzetesek kolostorának kapujában állottak.

— Hová hoztál, Miklós? — kérde a vajda.

— E helyet nem ismerem. Templomba akarsz vezetni? Oda nem megyek. Nem akarok imádkozni többé.

— Beszélni fogsz, Lőrincz, a császárral, de előbb ide jőjj bátyámhoz.

— Tudom, mi a szándékom. A császár a

magyarok királya is, védelmet, büntetést akarsz kieszközölni? Ne tedd. A császár egy döglött bogár életét sem parancsolhatja vissza, holtak számára orvossága nincs.

Beregi Miklós kard-kosarával dörömbölt a kolostor-kapun.

A kapus-atyá félre huzta a vasrostélyt fedő táblát s kinézett rájuk.

— Ah, Miklós ur! Nyitom az ajtót, talán valami szerencsétlent hozz Mózes atyához? Itthon van czellájában, lépjenek be.

A czellába kopogtatás nélkül léptek be.

Mózes atya, a hatalmas szerzetes ott ült asztalánál. Az asztal tele volt szent könyvekkel, szentek és apostolok életleirása taláztatott lapjaikon, soraikban a lemondás, könyörületesség remek példái beszéltek.

Mózes atya nyugodtan kelt föl üléséből. Látott ő már sok megtépett alakot és a nyugodt érdeklődés nagyságával nézett az előtte álló vajdára, ki észrevette benne a nagy papot.

— Isten hozott öcsém — szólott Miklóshoz — hol jártál? Tudtul sem adtad távozásodat.

És ez a pap, ki ismerte a politika minden cselszövését, ravaszságait s utvesztőjének görbe vonalaiban látta a biztos irányt, kinek magas céljai voltak álcázva egyenes lelkében — mint apa nézett öcscsére s talán e pillanatban is eszébe jutott a kólyát toló pórfiu, ki nagyobbá, jelesebbé vált, mint a hogy előre képzelé.

Kitől oly jól esett hallani azt az egyszerű rokoni megszólítást:

— Bátyámuram.

Kinek megtiltotta, hogy egyszer is meglátogassa édes anyját, nehogy az ősi házikó emléke

elterelje figyelmét rideg kötelességétől, vagy gyöngédebb érzelmek hangja csengjen fülébe a vak halálmegvetésnél és eszébe jusson, hogy ő csak eszköz volt egy nagyeszű ember kezében, ki hősi erényt talált benne, büszke volt, hogy ezzel kérkedhetett a trón zsámolyánál.

Kinek ő azt mondá egykoron: akkor leend jó kardforgató, ha vele mérközni tud, a gyilkos biztosságu kardvivóval s a ki ma különb vivó nála.

És mig gyönyörködik annak nézésében, bámulja rongyos ruháját, dult vonásait, az az ember, kit vasembernek neveztek el, leoldja súlyos kardját oldaláról, két kézzel odavágja az asztalához úgy, hogy a kard hüvelye szétreped, pengéje darabokra törik. Az iszonyu ütés szelétől a szent könyvek repülnek szerteszét, minden erkölcsös példáikkal.

A két ember közül, a pór megrettent alázattal nézi annak kitörését, ki sirásó társa volt sok napokon keresztül; a másik a nagyeszű ember némán hallgatja annak észbontó dühöngését.

— Itt a kard, a mit adtál, többé ne mondd, hogy dicsőséget hoz reám. Tudsz imádkozni könyveidből? Pihent a lelked megfeszített Krisztusod jelképe alatt? Azt mondtad nekem, a pogány rabszolgákat nevel Magyarországon, s üzetted, öletted, gyűlöltetted velem. Nézd meg a mi katonáink útját. Ott nem látsz semmit. Nem találsz nyomukban mást, csak tüzet, nem látsz egyebet füstnél; pusztulás, halál üli förtelmes torát véreink hullái fölött. Te vagy az uralkodó barátja, kegyencze?! A te szavadnak hisz, te rád irigykednek hatalmadért? Fogd be a szádat ezután, ha neved kérdik, tagadd el. Hazudj! Ne tudják, hogy magyar földön láttad először a nap világát, magyar földön tanulták lábaid a járást! Engem sem kard illet: rokka!

fejemre főkötő. Kérdezd meg ez embert, kit a pokolból hoztam hozzád, mily szép virágok nyílnak mezőjünkön. Ha sirni akarsz fölötte, folyók forrását hívd könyeidül. Segíts rajtuk ha tudsz, hozd életre a holtakat, adj földet az élőknak, mert én nem kötök kardot, ha az élőket meg nem véded s te, ne nevezd akkor öcsédnek, bátyám.

— Mi bajod Miklós?

— Mi a bajom? Elmondjam felét? Kiölték, kirabolták szívét a magyar Alföldnek. Miért? Talán azért volt bitang terület az, mert egyezség szerint a töröknek is adózott? Ha az urnak földjéről egy kecskét elhajtanak, az lármázik, viszi sérelmét az országgyűlésig, az országgyűlések naplói ily panaszszal telnek. Az ur védi parasztját mert neki az éppen olyan hasznót hajtó eszköze, mint barmai s ezekre az vitte a kárhozatot, kinek védni kellett volna! Elösmerem nagy eszedet. Én pöröly vagyok hiuz bőrben, ki nem gondolkodott ez ideig, de most látni akarom, mit teszesz érettök? Haladni fogok ezután a magam útján s egyről-másról gondolkodom.

Ezután a vajdához szólt:

— Maradj itt Lőrincz. Beszélj el mindent azokról, a kik megbántottak, estére érted küldök, lássuk, mi történik azután.

Indulni akart.

Mózes atya elébe lépett és szelid hangon mondá:

— Jól van, Miklós. A mit rám bízál, elvégzem. Szeretnék lelkedbe látni, mert sejtem fölindulásod. Majd rátalálok én arra; de félek, hogy annak más oka van, mely sorsod kerekét lefelé hajtja.

— Ne törődj velem, fejem nem faltörő kos — és élni akarok.

Ott hagyta őket, az utczára érve, arcza elvesztette indulatosságát, sőt ruháját igazgatta s délczeg járással, mint apród korában, lépkedett egy külvárosi ószeres felé, melynek ajtaján az avar sisak mutatá, hogy ott fegyvereket vásárolnak és adnak el.

A mint az ószeres boltjába lépett, Korn apó az ajtó előtt haladt el.

A külvárosi utcák felé tartott.

Botja végét minden lépésnél az utca kövéhez ütötte és a koppanásokban nagy élvezetét találta.

Valamikor megkérdezték e szokásáért s azt felelte:

— Az emberek hamarabb észrevesznek s miután tiszta bort mértem, rostélyosaim soha sem voltak kozmásak, meglátnak. Baj nem származhatik egy becsületes ember szemléléséből, kit pályatársai sem irigyelnek, a mivel kevés ember dicsekedhetik.

Az ószeres bolton túl, az első utczába fordult és háromszor-négyszer elsétált egy almát áruló kofa előtt.

A kofa vén volt és a földön ült; Korn apó néhány alantjáró pillantást vetett rá.

Ezt a kifejezést nem kell félreérteni. Korn apó szemébe akart nézni az asszonynak és az ült, azonkívül ócska szalmakalapjának sugártörője szemére árnyékot vetett.

A pillantásnak azonban mégis lehetett valami csalfa íze, mert a vén asszony utána kiáltott:

— Jöjjön közelebb, Korn ur, mit sandal? Talán nőül akar venni? Korn asszonyság egészséges? Jöjjön, jöjjön: én vagyok, az almás Borbála, Korn apó visszatért.

— Ah! Bábí néni? Ne haragudjék, Bábí

néni pillantásaimért; még mindig formás, kis lábai vannak.

A vén asszonynak lábafeje künn volt szoknyája alul, s durva posztóba pólyálva úgy nézett ki, mint egy jókora tuskó.

— Ejh, Korn ur, maga csintalan és csufolódó. Tessék almát venni, almám édes és borizü.

— Ühm! Köszönöm, Bábi néni, mért nem hozza hozzánk.

— Nem vesznek ott ilyen szegény asszonytól almát. Korn asszonyság azt mondta: almám nem volt elég szép a lakodalomban.

— Ugy-e, mikor Ajax vőm lett?

— Jól tudja.

— Lakodalomban nem az alma édes, Bábi néni...

— Ismét csintalankodik?

— Dehogy! Csak hozza hozzánk almáját, ezután a vaczkor is édes lesz nálunk, csak hozza.

— Azért sem viszem. Nem árulok vaczkort.

— Milyen kényes, Bábi néni.

— Legyek az.

— Milyen rátartó almájával.

— Legyek az.

— Talán nem is özvegy már?

— Semmi köze hozzá.

— Ühm; pedig sok almát vennénk.

— Vegyenek mástól.

— De a Bábi néni almája legédesebb.

— Az enyim savanyu.

— Ugy soká gyülik meg a pénze.

— Talán örökösöm akar lenni? Óh, Korn ur, én magára hagyom a cseh királyságot.

— Azt hiszem, inkább egy csinos katonatisztre hagyná.

— Mit talál még ki?

— Hallottam én a híret. Ott van az udvarnál...

— Nem igaz.

— De igaz! Mindennap pénzt rakosgat el a számára.

A vénasszony sirni kezdett.

— Azért jött ide, Korn ur, hogy csufoljon.? Nem szép ám az, egy olyan gazdag embertől mint maga.

— De nem is csunya. Én pedig piros székfűcsokrot adok magának, Bábi néni és karonfogva vezetem a templomba, ha az a katonatiszt oda viszi mátkáját. — Ezt megmondani jöttem magához Bábi néni. Mikor látta a tisztet?

— Azt a jó urat régen nem láttam.

— Megsugom Bábi néninek: a tisztet, jobban szeretem magánál.

— Az ismét nem igaz, Korn ur.

— De igaz, Bábi néni. És ha az az ur szerelmes lenne! Szeretném tudni jó előre, kit szeret?

Az asszony már szivesebben felelt erre a kérdésre.

— Ha megtudom, tudatom; de Korn ur is tudassa velem, ha előbb tudja meg.

— Ott lehet az Magyarországon.

— De elhozza ide?

— Ezt akarnám tudni. Jó lenne ha figyelemmel tartana minden nőt, ki Magyarországból jó ide, Bábi néni. Azt tartják, az öreg asszonyok éjjel is látnak, s maga tiszteletreméltó korban van már.

— Figyelem, Korn ur.

— És mindennap elhozza almáját hozzám.

— Elviszem.

— Jó napot, Bábi néni! Ezután sűrűbben találkozunk.

— Hogy pajzánkodott ez a Korn ur, — mormolá a vénasszony utána; — de Korn ur, nem hazudik soha, Korn ur igaz ember!

Ujra az ószeresbolt felé vitte útja a boldog embert, ki meglepetést akart szerezni kedveltjének és szépnek találta eszméjét.

A boltajtóhoz érve, szokása szerint benézett. azon.

— Óhó! — ugrott el, — a hegyek nőnek előttem? Miklós ur van itt, észre sem veszem, ha nem látom, szaglásom alighanem veszített erejéből.

A boltajtó előtt járkált, hangosan kopogtatva botjával, hogy ottlétét észre vegyék.

A ószeres a hadsereg előkelő tisztjeinek a legujabb fölszerelésekkel is szolgálhatott s Beregi Miklós a legszebb ruhákat ölté magára, csak a kardot találta az ószeres egy kissé réginek, mit kiválasztott.

Az árakra vonatkozólag Miklós, másnapi fizetést ígért, az ószeres megnyugodott; de megjegyzé:

— Uraságodnak husz esztendeig várok.

— Elveszthetné pénzét, annyi idő alatt sok izben közel állunk a halálhoz.

— Korántsem, a kalmároknak kitűnő érzékük van annak tudásához: kinek hitelezhetnek.

Korn apó köhögésre fogta a figyelemre hívást, a mi gyorsította célját.

— Hopp! Korn apó, kiáltott hozzá Beregi Miklós, — egy szóra hozzám, baj van!

Korn apó repülni szeretett volna a hívásra, s gyermekes örömmel ugrott a boltba.

— De szép öntől, Miklós ur, hogy az utcán is megszólít.

— Hogyne, apó! Szükségem van rá, hitelbe vásároltam, fizesse ki. Ez a jó kalmár husz évre szabta a hitelidőt.

— Én százra hitelezek, Miklós ur.

— Tulbecsülik életemet.

— Igen. Edzett vas tovább tart.

— Ha rozsdá nem éri.

— Az öné rozsdamentes, Miklós ur.

— Menjünk.

Korn apó fizetett és azután mint valami érzelgős leányka, bámulta Beregi Miklós bajuszát, mely hetykén hegyesedett fölfelé.

— Más utra térjek, Miklós ur? Egyszerű fogadás vagyok.

— Együtt megyünk, apó. Önnel inkább, mint bárkivel, kérni valóm is van.

— Szolgállok.

— Ma este elmegy az Ágoston szerzetesekhez.

— Mózes atyához?

— Oda. Egy vendéget hoztam magammal s ön helyet ad neki?

— Örömmel.

— De az soká tarthat.

— A Zöldfa adósság-mentes épület, s falai épek, tetőjén a zsindely uj.

— És a vendéget csillapítsa, vigasztalja, vidámitsa.

— Mindent úgy teszek. Szeretem az ilyen megbizást, de ön is milyen vig most, Miklós ur?

Korn apó rémülten szökött félre, oly tekintet még életében nem látott, mint szavai után.

A szemcsillag elbujt mindakettő és a szemfehér iszonyu homályba nézett rá.

Egy állapot van, midőn ez irtózva látható.
Alig hallotta a választ:

— Látott már veszett örömet, mosolygó
kint? . . .

II.

Különböző felfogások.

A vasembernek e pillantásban tört ki elfojtott
fájdalma, indulata.

Birkózott szenvedélyeivel.

— Egy élet kevés azt gyógyítani, mit elvesztettem — gondolá magában. — Korai halál kicsiny áldozat veszteségemért. Indulataim megtalálják légzésöket tetteimben s így el nem égek. Szerelmem ott fakadt lent, a hol azt hittem: észre sem veszi senki. Más fent keres, én lent találtam. Mások boldogságuk mellé fényt is áhitanak, hogy abban fürüdjenek örömük, én csak boldogságot kerestem és boldogságom elsötétült.

Ezeket már szobájában gondolta s tisztában volt azzal, hogy sorsa, szenvedélyei játéka lesz ezentul.

Szenvedélye boszu és szerelemvágy voltak. Ez utóbbit kialvónak képzelte s érezte, hogy folyton lobog; a boszuról azt hitte: kiengesztelése lesz amannak. Angyal és ördög, oltár és bakó! Ez ellentétek viharzó szele egyenlítő nélkül hajtották indulatait.

— Kisértsük meg az alvást, a napok maguktól jönnek elénk, hogy cselekedjünk — mondá — s végig nyujtózkodott kemény ágyán.

Elaludt csendesen. Egy hónap óta ez volt első pihenése.

Könyvünk fő alakjának hogy lelkébe lásunk férfiú korában, szükségesnek hiszszük elmondani a következőket:

Sie Ágnest szerette; de lényében volt egy vonás, melyet nem tudott alárendelni szerelmének s ez a vonás, katona valóságában rejtett. A katonai valóság: a testi és lelki odaadás személynek vagy eszménynek. Álhatatos erős korlát ez, melyen nem mindenütt tud rést ütni a szerelem.

Beregi Miklós katonai valójában rendkívüli volt, a mi benne nemes találtatott, azt falujából hozta; az odaadást: a katonai fogalommal szivta magába.

Szeretett szivből, igazán. Ez átható érzelem nem győzte le ugyan benne a rendkívülit; de fölötte szállongott, hogy meglágyítsa; ha szerelmét magához köti a nász csókjában, akkor lelkének összhangja kiépül; a szerelem fölveszi csatáját a rendkívülivel s a győzelem kéteessé válik.

Ez magyarázza meg visszatérését a nélkül, hogy a holtnak vélt leány gyilkosai után rohant volna, továbbá Sie Lőrincz szava, midőn azt mondá:

— A többiek halála jobban fáj saját veszteségemnél.

Sie Lőrincz szavait megértette s dicsőnek találta, mert ő mint katona sohasem magáért küzdött.

Első sorban tehát a másokét kell végezni, a mi megkezdődött s talán az a tudat altatta el oly csendesen.

Mózes atya meghallgatá Sie Lőrincz beszédét és a császárnál kihallgatásra jelentkezett, mit az este meg is kapott.

Lipót rosszkedvűen hallgatá a szerzetes

szavait s miután egyike volt ama meghitteinek, kivel vitázni szokott, az egyenes válasz helyett azt mondá :

— A házépítések, Mózes atya, fejszecsapások között történnek.

— Igen, felség, mert ott a fejsze idomit, alakít : de az állam-alkotásokban a kész idomítására nincs szükség. A rombolás tévedés, védtelenek mészárlása a vadság. Nem a sár az undok ; hanem az a hódító, ki védteleneket mészárol, és egy fejedelem, miért tépné meg koronája bokrétáját, a mi ékesíti.

— Ez talán, nem nekem szól ?

— Nem, felség, azoknak a katonáknak, kik a magyar alföldet földulták. A védtelenek lemészárlása, békés falvak fölégetése nem haragja a vezérnek ; de gondolatai piszkos gőgje. A fegyver lehet véres ; de ha a vezér gyáva hóhér, megvetéssel hallgat róla saját ura is.

— Igaza van, Mózes atya, nem akarom katonáimat hóhéroknak neveztetni, a jövő bűnömül rójja embertelenségöket : de a Kunság lakói megtámadták katonáimat.

— Nem támadták, felség, csak védték magukat. Az állat is védi a helyet, hol kölykei vannak : a hűség az életre szól : halálra ítélttől nem várható.

— Ön fel van indulva, Mózes atya.

— Pap vagyok, ki embertársai üdvösségeért imádkozik.

— Értem is imádkoznék s ne feledje, hogy a hadviselés szerencséjén apró foltok alig láthatók.

— E szerint nem veszi kegyelmébe, felséged, e szerencsétleneket ?

— Holnap is nap lesz, Mózes atya. Ma estély van az udvarnál, élvezzük a mások mulatságát.

A szerzetes lehajtott fővel távozott a pazar diszű folyosókon keresztül.

— Az embernek csak az az ütés fáj, melyet rá sujtanak, a másokéről egykedvűen ítél s királyok fájdalma alighanem csak az, mit Isten mér rájuk.

E gondolatra még alázatosabban hajlotta le fejét.

Egy testőr tisztelettel köszönté, megszólítá a testőrt:

— Miklóst szobájában találnám?

— Az őrnagy ur alszik, s szolgájának megparancsolá, hogy föl ne költsek.

— Mikor kezdődik szolgálata?

— Béke van most, szent atyám, nehéz sulykokra kevés a szükség.

A folyosó alján kocsi várt reá, nemsokára szobájában ült, nehéz gondokkal fejében.

Lipótot jól ösmerte, mert a császár, ha akaratát kijelenti, ebben makacs s ellene senki sem szegül.

Nyugtalanabb volt öcscséről gondolkozva.

Mindent alárendelt hazaszeretete és a császár személye iránt érzett hűségének s e kettőt összeegyeztette lelkében. A császáron kívül gyűlölt mindenkit, ki ellensége volt a magyar nemzetnek és ellenök működött.

Ez irányt hazafiasnak találta s maga helyett a küzdelemben ott látta öcscsét, ki nagy érdemeit a magyar nemzet érdekei megóvásáért váltandja föl.

Öcsce már közel volt ahhoz, hogy az első osztályába álljon. Lipót többször mondta a szerzetesnek:

— Öcscsét ott akarom látni nagyjaim között.

A szerzetes az e fajta kijelentések után megvalósulni látta reményeit és örült, hogy öcsce

nyers katona volt lényében, semmi más, a milyeket az uralkodók szívesen látnak maguk körül.

A vajda azonban nem hallgatta el ösmeretőségük okát, s ezzel megrémitette a szerzetest.

Ő nem szeretett soha. Először félt, fogadalma megszegésétől, később úgy találta: hogy szakállának őszülő szálaival többé nem tudna szeretni.

Öcscsének szerelmét azonban nem kicsinyelte, sőt tulozta. Az hivén, az erős emberekben mélyebb az érzelem és állandóbb. Sie Ágnesnek halálát pedig senki sem állithatá bizonyosan s ha él: öcscse ezzel egy más világba lép, szerelme legyőzheti benne a nyers katonát, és széttépheti a nyü-göket maga előtt.

A szerzetes olyan ember volt, ki az akkori 60-as évek elején, az utczán fetrengő dögvészes betegeteket ölében hordta a kolostorokba, bár az egész Bécs irtózott a betegség említésétől is. Ez a tette rendkívüli népszerűséget szerzett számára a lakosság rétegeiben, csodálták, szerették, s azt állították róla: egy csuhás angyal, ki beszél és tesz a szerencsétlenekért.

Midőn hire ment, hogy Lipót egyik gyóntatójának választotta, a közönséges nép megelégedelten vette a hirt, s így jellemezte:

— Egy igaz ember lesz az udvarnál.

Vallásossága példás volt és örült, ki gyermekét az Ágostonok templomában vele kereszteltette meg.

Sokszor husz gyermeket is részesített egy nap a keresztviz szertartásában, és a többi templomok plébánosai legkevesbbé sem haragudtak rá: mert a keresztelési díjakat kerületenként az illető plébániáknak küldte el.

Bátornak, jónak, vallásosnak hitték.

Az is volt, de bensőleg nem hitt a csudatételekben. Nagyműveltsége volt talán oka és nagy ereje, hogy mindig gunyosan beszélt a mult és jelen kísértéseiről, s ebben szerzetes társainak sem engedett, sőt az efféle vitatkozásokat rendesen azzal fejezte be:

— A kísérteteket küldjétek hozzám, szívesen látom.

Mint említők, Sie Ágnesről gondolkozott, kiről nem tudta, közte van-e az élőknek?

És a szerencsétlen leány ellen, kit nem is ismert, ellenszenvet érzett: öcsce szerelmét látta gátnak tervei között.

Miután nem tudta bizonyynyal; él-e még, önkénytelenül arra gondolt, ha meghalt volna!

A leány halála aligha jól nem esik lelkének.

Előtte szét volt nyitva az evangelium, feje fölött ott volt a kereszt. A keresztnek dicső példája, az evangelium betüinek nagysága között ott ült ő, az ember, kit nagyravágyó tervei hoztak kísértésbe és a példa, a betük mintha mondanák:

— Ember nincs tökéletes.

Korn apó nem aludt az éjszaka, Sie Lőrincz régi ismerőse volt s éjfélig hallgatta elbeszélését.

A kanyargó füstben, mit maga elé képzelt a jó fogadás, egy alakot látott fölmagasulni, Beregi Miklós alakját.

Azonkívül tele szivta magát az elbeszélt borzalmasságokkal és a vajda szavaira haragosan felelt:

— Hm! Magam sem szeretném, ha Bécset feldulnák, feleségemet megölnék, lányomat elvinnék Schmerz Ajax vőmtől. Azt hiszem mások sem szeretnék.

Majd az alvásra szólitotta fel Sie Lőrinczet,

biztatta: pihenjen csöndesen és ha tud, imádkozzék, mert minden eszközt elő kell venni, hogy a bűnösök bűnhődjenek.

Ő pedig bement hálósobájába, hol felesége nyugodtan aludt.

— Halló Fannikám, kelj fel! menj a leányok szobájába aludni, ugyis üres.

Az asszony nem értette urának e kívánságát, fölkelte s ment az említett szobába.

A hálósoba fala egészen be volt vonva nehéz, gyapjuszőnyeggel. A fogadós, szobái berendezésénél nagy urak szokását utánozta, mint a legtöbb vagyonos polgár.

Midőn magára maradt, becsukta a hálósoba ajtaját s ő, ki nyelvét soha sem tudta fékezni, iszonyu káromkodást vitt véghez, a bezárt ajtók mögött.

Másnap reggel elindult a városba, elbeszélni az eseményt és Korn apót mindenütt ösmerték, szavára hallgattak, fölindulásában osztoztak.

Négy nap múlva az egész város Pumilló seregének ocsmányosságáról beszélt.

A férfiak rémes képet festettek az asszonyok előtt. Az anyák leányaikat nem merték kísérő nélkül az utcára küldeni, az apróbb gyerekek félve huzódtak meg.

A férfiak mindnyájan úgy gondolkoztak, mint Korn apó:

— Hm. Ha a mi asszonyainkat is leöldösnék?

— Ha a gyerekeket fölkonczolnák.

— A leányokat?

— Pfuj, förtelmes banda!

— Az az olasz Pumilló, pályát tévesztett.

— Született hóhér.

— Hitvány pribék.

— Gróf lett nálunk, otthon heringet árulna valamelyik tengerszéli csapszék előtt.

— És a katonák még bűnül rójják a népnek, hogy a férfiak egy része védte magát.

— Talán azt akarnák, mi se védjük családkunkat.

— Védjük, Bécs ostroma alatt is.

— A császárnak Pumilló katonáit mind föl kell akasztani.

— Pumillót bele kell dobni a tűzbe.

— Ugy is ő gyújtotta föl.

— Mi lenne, ha a magyarok úgy bánnának velünk.

— A magyar nép-nem ellenségünk.

— Nem volna csoda, ha lázadásra gondolnának.

— Mi magunk is föllázadnánk.

A közönséges nép tárgyalta ily megjegyzésekkel a Korn apó által elmondottakat; a közép-osztály czéh-gyűléseken öntötte ki haragját, a jobb módu polgárság velök tartott.

És a közvélemény felháborodása nem aludt el szalmaláng módjára, erősen tartotta magát, hevesen várta ítéletét a császárnak.

A zugás, mit a lakosság haragja okozott, felhatott a magas körökig, hol ekkorra a dolgot komolyan tárgyalták.

A császár sietett elintézni ez ügyet, legkevésebbé óhajtotta, hogy Mózes atya ne szivből imádkozzék érte.

Egy hét mulva ösmerve volt a császári határozat.

A határozat érdekesen gondoskodott mindenről. Kimondatott: hogy a magyar alföld a törököktől elfoglalt területnek tekintetvén, azok bármínemű

jogokat élveztek addig, most azokat elvesztik. A Kunságok, a Jászság, e régi szabadföldek elajándékoztatnak a magas német lovagrendnek, ezzel meg lesz védve a katonai zsoldosoktól. Pumilló gróf, seregének felével Erdély egyik végvárába helyeződik át, az udvarnál többé nem jelenhetik meg.

Korn apó, midőn meghallotta a határozatot, egy csöppet sem volt vele megelégedve és goromba dolgokat mondott a császár tanácsosairól.

— Álnokságnak, ravaszságnak bőrvedrei vagytok: egyikőtök elpusztítja, másikótok elajándékozza a szabadföldeket.

Sie Lőrincznek azonban egy szót sem szólott róla, s nem szólott arról Beregi Miklós sem, ő azt hitte: így jól van elrendezve minden.

A hatást, mit az esemény fölidézett, láttuk a császárnál, a gondolkozó szerzetesnél, láttuk a tépelődést Beregi Miklósnál, ki még nem volt tisztában vele, mit szól arra Sie Lőrincz — és láttuk Korn apónál.

A császár birói szemmel nézte az eseményt, s akként ítélte; a szerzetes komolyan, de a császár intézkedését jónak, bölcsnek találta; Beregi Miklós hitte, hogy jól van így, de nem tudta való-e, a mit hisz.

Korn apó megjegyzése előttünk van.

A birói ítélet tartalmas, a rokonézés lelkes.

A való igazságot az mondja meg, a kinek fáj az esemény és Sie Lőrincz még hátra volt.

A határozat megtudása után nyolcz nappal, Korn apónál, midőn ez legjobban szidta a császár tanácsosait, egy szerzetes jelent meg, és nagy tisztességtudással adta tudtára, Mózes atyának nála teendő látogatását.

Korn apó öklét nyomta a szájára.

— Hm, — mormogá, — talán jó lett volna előbb gyónnom: Mózes atya megérzi rajtam a tizenhatnapos káromkodás szagát; az ő látogatása pedig nagy tisztesség leend.

Kapujában várta Mózes atyát, vörös sapkáját jó előre zsebébe dugta.

A szerzetes Sie Lőrinczhez vezettette magát.

A még nem régen egyenes tartású vajda görnyedten ült a szobában, rabnak érezte magát a derék Korn apónál is, honnan nem mozdult sehova.

A szerzetes kívánságára Korn apó bent maradt s aczélszürke szemeivel kutatta, mit akar a pap.

— Lőrincz, a császár küldött hozzád, kegyességére vall, hogy elfogad, s kérésedre a választ megadja. Este van, a császár mielőbb akar látni.

A vajda készen volt, ruháját, Korn apó gyöngédsége ujjal cserélte föl, még sem volt rajta idegenszerű semmi; egyszerű bőr-bekecs, hármás vitézkötéssel; a fehér gyapjunadrág kék-fehér zsinórral; a szétnyíló száru, fekete topánka mind olyan volt, mint a vajda ruhája a jobb időkben, csak a magas kun-süveg maradt, azt nem tudták utánozni a bécsi mesterek.

A varkocsok vastag ágai feketeségükkel olyan bánnatosan festettek a vajda megsápadt arcához.

Szó nélkül állott föl, készen az indulásra; Korn apó azonban erősen fészkelődött helyén.

— Szent atya, nem lehetne kieszközőlni úgy a kihallgatást, hogy én is ott lehetnék a vajda elfogadásánál?

— Azt nem lehet.

— Az hiba, hátha azt állítanók: a vajda

beteg, s szüksége van támogatásra. Kiváncsi volnék látni Lipótot, midőn uralkodó; a mult héten találkoztam kocsijával, mely a templomba vitte, és ekkor köhécselt, rossz színben volt: öregszik; mellettem egy asszony köhögött, az is vén volt.

— Korn, maga rossz fecsegő. Nem elég, hogy a várost a hadsereg ellen ingerelte.

Korn apó szemei szikráztak.

— Hm! szent atya. Nem ingereltem én, maguk haragudtak az emberek. A száj nem lakattal születik, s akár haragot, akár szerelmet lehel, kulcs kell hozzá, hogy gyorsabban járjon a rendnél és a vajdát szeretem, Miklós ur is szerette, mindnyájan szeretjük. — Vigyen el a kihallgatásra, szent atyám; ha engemet kérdez Lipót, hallgassa meg csak, mit beszélek.

— Nem lehet Korn, a császár Sie Lőrinczet fogadja.

— Jól van, akkor oda ülök a császári palota elé, az utca közepére. Az utca községi terület, ott nem parancsol senki.

A szerzetes elhajtattott s a császár előtermében a vajda bámulat tárgya lett, irigyelték pompás varkocsait a testőrök.

Valamelyik komolyan jellemzé vele:

— Ez ember nem született szolgának, a szolgák nyirott haját viselnek, s ez: kis király volt szabad földjükön.

Lipót teljes fénynyel fogadta a vajdát.

A császárné udvarhölgyeivel, udvari méltóságok, komoly államférfiak nézték az érdekes embert, ki az ősz szerzetes mellett jellegzetes arczával feltűnt, titkolhatatlan, keserű vonásokkal ajkaiban.

Nem térdelt le, azt nem tanulta a szabad

pusztákon, a hol született, eléggé meg volt alázva lelke.

A császár előtt jobbra testőrkapitánya, balról Beregi Miklós állottak, kivont karddal.

A császár minisztere fölolvasta a vajda előtt az ékes latinsággal szerkesztett adománylevelet, mely a magyar alföldi Szabad Földeket a vitéz és kegyes német lovagrendnek adományozta. Az ott levő nagymester átvette az adományozó levél egyik példányát s megígérte, hogy pártfogó ura lesz a rend jobbágynak. A másik adománylevél leküldődik a Szabad Földek kapitányságához; a harmadikat átadja Sie Lőrincznek, ki lassan, alig érthetően mondta el:

— Nem elég, hogy a föld ég? Én vigyem el a földönfutóknak a szolgaság zálogát?

Ránézett Beregi Miklóstra, mintha mondta volna neki:

— Ha te nem jöttél volna hozzám...

Az pedig ott állott mereven és nézte, mint esik össze Sie Lőrincz szélütött módjára.

— Mi baja? kérdi a császár.

— Talán az öröm, felség — szólt a szerzetes s karjába véve az elaléltat, kivitte a teremből.

A császár odament Beregi Miklóshoz. A figyelő szakasznak már csak egy tagja volt mellette. Megsimogatta finom, nőies ujjjaival annak durva kardját és hangosan mondá:

— A hűség tartja a trónokat fönt.

Azzal vége volt a szertartásnak.

A mit Sie Lőrincz mondott az csak két ember értette meg, a szerzetes és az öcscse.

A szerzetes válasza tetszett a jelenlevőknek és dicsérték a vajdát, ki annyira örült szerintük a császár ítéletének.

A vasember azonban csak hogy össze nem rogyott.

Az ő bátyja hazudni is kész ?!

Nem vette észre, hogy az másért lett saját magának megtagadója.

— Hm, — mondá Korn apó, — mikor értesült az eredményről, — a császár üres óráiban foglalkozik kertészettel, de fügei keserűek.

Sie Lőrincz haza készült, egy szót sem szólott többé a császárról, nem panaszkodott senkinek.

Korn apó azonban a másik szobában fecsegett.

— Azt hiszem, a vajda inkább vinne egy veder ólmot a hátán, mint azt a kegyelemlevelet zsebében. Nem is tudtam, hogy Lipót oly éhes és olyan bőkezű. A vajdát senki sem értette meg, a császár ajándéka az ő ember fügefafa leveléhez hasonlít.

Sie Lőrincz bucsuzott Beregi Miklóstól.

— Miklós, látjuk-e még egymást valaha !

— Hol találalak meg bátyám ?

— Tanyám helyén, a hol a Szabad Földek terültek.

— Én keresem Ágnest, Lőrincz bátyám.

— Én mást keresek, Miklós.

A vajda elment, hová honvágya vezette. Beregi Miklós Pumilló seregének névsorát másolta s bátyjával nem kereste a találkozást, kerülte.

Lázás izgatottság vett rajta erőt. Pumilló seregéhez néhány embert küldetett az ő külön megbízásával, az első visszaérkezett jelentést tett utjáról; de e jelentés csak növelte kétségét.

Igy tölt el egy egész hónap, s midőn bátyjával akarta közölni a jelentést, megtudta, hogy az

a tegnapi napon elutazott Magyarországra, s mint fiatalabb éveiben szokott, öszvérháton indult.

Öcscsének levelet hagyott hátra, melyben tudatá, hogy meg akarja nézni a Szabad Földeket.

Miklósnak nem volt szüksége arra, maga előtt látta a napnak minden órájában és Sie Ágnes gyermekes alakját.

Csalfa remény édes betegsége.

A Jajhalom holttestekkel borított tetején midőn átgázolt Pumilló, a pusztítás ekkor vette fel irgalmatlanságát.

A zsoldosok súlyos terhekkal megrakodva tértek vissza az első éjjel a táborba, melynek sorai közzé az égő falvak tüze világított.

Egy vén zsoldos a Morva vize mellől, hátra-kötött kezekkel hajtotta a tábor felé Sie Ágnest.

A leányra szétbomlott haja, tépett ruhája a homályban is valami ígézetet csalt.

Szédülő feje meghajlott.

A zsoldos vén volt és kapzsi.

— Ez remek préda — mondá — a vezér, ennél külömb ajándékot nem kapott soha, szabad-ságomat és egy darab föld árát a Morva mellett, ha megadja érte, legszerencsésebb napom a mai leend.

Pumilló csapatjának sorai között járt, nehéz lovával, tisztjei sem kísérték.

Találkozott a vén zsoldossal.

— Mit hozasz, vén martalócz? — rivalt reá.

— Tábornok ur, önnek hoztam.

Pumilló a vén katonára nézett, e nézésben ott volt a gőg, mely semminek nézte zsoldosait.

— A seregnek nincs szüksége uszályra, ki mondta, hogy élve hozz foglyot?

— Leszurjam?

— Hahó! barom. Ha már nekem hoztad, tartsd élve. Végy magad mellé néhány katonát és hozd kíséretem után.

— A sereg, mely a katonai fegyelem szigorú eszközeivel egy darab hadviselő anyag volt, a tizedik napon a Maroshoz ért, háta mögött átkot és romlást hagyva.

Ekkor következett az eset, mely a tábornok figyelmét foglyára irányította.

Valamelyik katona a kísérők közül a leány hajához nyult.

Talán megsajnálta, talán durva szívében csilant fel egy szánakozó érzés, vagy érzéki vágya vonzotta a rabhoz?

A leány felsikoltott.

Mi volt az? Egy gyermek. Mit látott? A poklot s annak szörnyűségét még látva sem értette meg.

— Tépd ki szememet, de ne érints!

A sikoltást a győzelmeiben kéjelgő tábornok meghallotta.

Először vertek sátrakat azóta, hogy a Tiszán átjöttek és a leányt kísérők a sátor közelelében voltak.

Pumilló egyedül volt sátorában. Az előre küldött kémek jelentéseiből megtudta, hogy elleniséget most már nem talál s pihenni akart.

A rendes hadi esték ezután vették volna kezdetüket a táborban, a koczkajáték szerencséje adta volna egyik kézből a másikba a rablott tárgyakat s lehet, a leány sorsát is egy koczkavetés döntötte volna el.

Pumilló bosszusan dörögé a sikoltásra:

— E leányt kidobom a katonáknak.

Maga elé vezetteté.

— Ki vagy?

A leány hátra simította dus haját, látott ő már magasrangu tisztet, és a gyermek törhetetlen daczosságával felelé:

— Sie Lőrincz leánya vagyok, ki a Szabad Földek vajdája.

— Csak volt, elsirathatod.

— Tizenegy nap óta öntözöm könyeimmel a földet, ma már nem sirok, kiapadt szemem forrása. Mit akar velem? Nekem van, a ki védni fog.

Pumilló gunyosan nevetett.

— Talán apád? Azzal végeztünk.

— Téved, megvéd Beregi Miklós.

Pumilló felugrott, mintha kigyó lett volna az ülése, a lánynak első szavára észrevette, hogy ez ez nem olyan pórleány, a milyennek képzelé s kirohant sátrából.

Tisztán látott mindent. Ide járt Beregi Miklós, arra a földre, a hol serege elvonult, azt szerette, kit ő rabul ejtett, napokon keresztül kísértette a táborral?...

Nem lépett többé a sátorba, azt a leány foglalta el, gondoskodtak kényelméről; de elvette kedvét a győzőnek.

Hajh! Ha ez a leány elbeszéli, a mi vele történt és mindazokat odafennt megtudják!

Beregi Miklós pedig közelebb állott a császár kegyéhez mint ő.

És ellensége. Két Pumilló halt meg. Az elsőt annak bátyja, a másodikat barátja ölte meg, a harmadik ő maga és rajta kívül Pumilló nincs több.

Ugy érezte, mintha a Szabad Föld égő tőzeg-jében járna.

Az a vén zsoldos, sok bajt hozott a fejére. Két nap, két éjjel tanácskozott Kérivel.

— Vidd el, Kéri. Te magad jelentsd be, hogy szerencsésen működünk. Bécs mellett lakik S. hercegnő, rokonom. Add át a leányt. Vigye el valamelyik olaszországi zárdába. Ő hivem és megteszi, a mire kérem. Mondd el az okokat. Lassan menj, hogy az utolsó jelentésemet is tudd, mit az Aldunától küldök utánad. Ráérsz. A futárok viszik napi jelentésemet a haditanácsnak.

Hogy örült a szegény lány, midőn Kéri tudára adta, hogy Beregi Miklóshoz viszi, a színlés született mestere sikerültnek találta az alakoskodást.

Midőn a leányt vivő kocsi elhagyta a táborn, Pumilló gróf újra a régi lett.

A mint gondolá, Beregi Miklós szerette a leányt.

Ha szerette, elveszi tőle örökre.

III.

Apró események.

Kéri ez egyszer a veszedelmesebb nemű színleléshez fogott, és éppen nem volt inyére Pumilló baráti kiküldése.

Ő ugyan idegen nevet említett saját neve helyett Sie Ágnes kérdésére, mindamellett alkalmatlannak találta a leányőrzést és inkább vesztetett volna Pumillóval másutt egy ütközetet, mint földulatták a helyet, hol Beregi Miklósba bíztak.

Ő nem rokonszenvezett ezzel soha, de nyíltan sem merte támadni.

A magyarországi események akként fejlődtek az utóbbi évek alatt, hogy Kéri várta Beregi

Miklós fellobbanását. Leste, várta az alkalmat, szimatolta minden lépését, végre azt hívé, Beregi Miklós egy érzéketlen csont, vagy lehült vérű rideg katona, kit hazája sorsa többé nem érdekel.

Az öregről — mint ő nevezte a szerzetest — nyíltan tudva volt, hogy mindenütt segítségére van az üldözötteknek, közte és a császár miniszterei között csendes, szótalán harcz folyik; a miniszterek kezében van a hatalom, emennek kezében semmi, mégis sokban keresztül viszi akarátát s hűségét nem tudják pelengérre állítani.

Öcscsét nem avatta terveibe és ez bántotta Kérit, ki gyűlölte Beregi Miklóst és Iszályt, mert azok születési előnyök hijával ugyanarra a helyre jutottak, hová ő, a grófi sarj, és Sie Ágnes eltüntetésében ő is egy nemét találta a harag elégtételének, a Szabad Földek fölégetését közönséges hadi eseménynek tartotta, úgy vélekedvén, hogy a pusztítás, öldöklés a győző joga, s ebben, benne van az eljárás védelme.

Kisérete lassan haladt, s ha a leány kérdészködött tőle: miért nem állanak meg a városokban, Kéri azzal nyugtatá meg, hogy az Beregi Miklós kívánságára történik.

Csak az ötödik héten értek Pozsony határába; a tizenkét katonának, ki vele volt, pihenést parancsolt, és ő egy egész hétig távol volt, míg kísérete veszteg maradt.

A katonák egy elhagyott kastély mellett játékkal töltötték az időt, míg Kéri visszaérkezett.

S mikor megjött, az altiszttel sokáig beszélgettek, távolabb a csapattól.

— Attól függ előléptetésed és jutalmad, ha elvégzed a rádbizottakat, — mondá az altisztnak.

— Életemmel állok érte jót, az utat ösme-

rem, S. herczegné magassága levelét a kívánt időre átadom.

— Kisérő leveled megőrizd.

A leánynak azt mondá:

— Három nap múlva ama helyre érkeznek, hol Beregi Miklós várja. Én visszaindulok a sereghez, köszöntöm az őrnagyot.

A leány némán hallgatta s halavány árnyékát érezte a bizalmatlanságnak kísérője irányában.

A kocsi kíséretével együtt megindult s Kéri könnyebbülten mormolá:

— E játék izetlen volt, S. herczegné folytassa tovább. Kissé föltűnik, hogy ez a leány nem beszélt szüleiről, lehet, sejtí, hogy a farkastól nem szokta kérdezni a fecske: mit csinált a konczczal?

Köpönyegjét nyergéhez csatolta, majd ama szándékkal, hogy a pozsonyi őrségtől vesz magához kíséretül néhány katonát, a város felé fordult és lova lassan lépkedett a kövér fűben.

A katonák gyorsan haladtak. Az altiszt, ki magyar részeken szolgált, törte a magyar nyelvet és utasítása szerint szolgált a fogoly leánynak.

Alkonyatra átlépték az osztrák határt.

A kocsi, melyben a leány ült, erős, födeles kocsi volt, s tetejéről világított. Az altiszt fölszólította a leányt, hogy ha akar, kiléphet a kocsiból, szedhet virágot, míg a katonák a lovakat etetik.

Az altiszt szavaira virágot szedni indult, talán már nem hervad el az, míg útjokat befejezik? Piros-czimbort, kék-zsályát visz kötényébe; mit a hosszú gyalogolás alatt erősen megtépett az útszéli tövis.

A katonák kipányválták a lovakat, a pányvaczövekek alig hogy le voltak szurva, mindnyájan evéshez fogtak.

A vidék, a hol megállottak, dombos volt, törpe cserjével benőve. A katonák, kik a nehezebb lovassághoz tartoztak, vigan költözték ételőket, az altiszt azonban, midőn kulacsát szájához vevé, hangosan fölkiáltott :

— Siessünk az evéssel, barát jön! Ez elkéri tőlünk az ételmaradékot.

Valóban, a katonáktól alig husz lépésnyire bukkant föl a dombok mögül az öszvéren ülő szerzetes alakja, ki mint tudjuk, a Szabad Földekre indult, Sie Lőrinczhez.

Megjelenése, külseje oly egyszerű volt, hogy a katonák azt hitték : elhalad mellettük a nélkül, hogy szóba állana.

A kocsi sem tűnt föl különösnek, valamelyik főtsizt nejének gondolhatja a kocsin utazót.

De a virágot tépő leányt meglátta.

Egy virágot tépő leányt lehet látni mindenütt, hol leány van és virág terem, a leányt közönséges cselédnek képzelhette, ki urnőjét követi.

Mégis, mintha meglepné valami, oly gyorsan állította meg öszvérét.

Szeme észrevette, hogy az a leány rongyos, szakadozott ruhában van s szoknyája rongyai e tájon idegen szövésűek.

Leszállott öszvéréről és a katonák közé lépett, kik az egyenestartásu ősz emberben észrevették, hogy aligha kolduló barát.

Megszólitá az altisztet.

— Fiaim, hol hagyták el Pumilló gróf seregét?

— A Marosnál — felelt az altiszt.

— Hova mennek ?

— G.-be.

— G. jó messzire van, talán zsákmányt visznek ?

— Azt a leányt visszük S. herczegnéhez.

Az altiszt lehetett jó katona; de együgyű volt, egy papot látott maga előtt, kinek talán jövedelmező egyháza van, hol szeretik hivei. Az ilyen pap előtt tartózkodás nélkül felelhet, azt nem érdekli az ő megbízásuk. Az altiszt azonkívül nem értette el a kutató kérdés metszését.

A leány elégnék találta a virágtépést, a kocsihoz futott, s oda érve, a szerzetes e gyors kérdéssel támadta meg.

— Te a Sie Lőrincz leánya vagy?

Mit veszithetett Mózes atya ez egyszerű kérdéssel? Semmit. Az altiszt olyan közönséges kérdésnek találta, a milyeneket ő is intézett már ösmeretlen leányokhoz, a többiek ugy sem értették meg, és ő hajlandó volt nyelvükre fordítani.

— Azé voltam; de az aligha él.

A válaszszal Mózes atya mindent megtudott és a helyett, hogy a leánynyal tovább beszélne, egykedvűen hallgatá az altiszt kérdését:

— Talán ösmeri?

— Ösmerem.

Nem mondta, kit ösmer: Sie Lőrinczet-e, vagy a leányát? Annyit mondott az altisztnek:

— Együtt megyünk G.-be. Én is oda utazom, jól tudom az utat.

A katonák nem tettek a kívánság ellen semmi kifogást, s miután megígérte, hogy élelmét sajátjából fedezi az uton, azt hívén, hogy a szerzetes már az út elején elmarad tőlük czammogó öszvé-rével, nevettek a szerzetes kívánságát.

Az altiszt maga is nevette és a helyett, hogy a kocsi kísérté volna, a csapat elé állott, a kocsi után csak a szerzetes öszvére futott, könnyen, mintha terhet sem vinne.

Szokása ellenére a leány, a hintó függőnyeit félre huzta, szeretett volna beszélgetni a szerzetessel, ki anyanyelvén szólította meg és apját említé előtte, azonban a szerzetes megelőzte kérdésével:

— Akarsz mondani valamit, leányom?

— Csak annyit: honnan ösmerte az apámat?

— Mások beszéltek róla előttem.

— Nekem is beszélt egy derék ember a bátyjáról, a ki szintén pap, mint nagytiszteletű ur.

— Ki volt az az ember?

— Beregi Miklós.

— És te hová mégy?

— Ahhoz visznek.

— Ki mondta azt neked?

— Egy másik tiszt, kit értem küldött.

— Tudod a nevét?

— Elfelejtettem, a katonáktól megkérdezhetjük.

— Nem jött az veletek?

— Vagy igen; de ma délután elmaradt tőlünk.

Mózes atya nem hitte a leány szavait, de ezt nem a leány hibájául tudta be. Ösmerte az előzményeket s hallotta, hogy öcscse és az apja holtnak hiszik, S. herczegnével pedig az ő Miklós öcscse semmi összeköttetésben nem állott. Más czélok készülődését látta, melynek kulcsát meg fogja tudni, rá csak az tett mély hatást, hogy Ágnes él és e szerencsétlen lány fogoly.

Teljes erővel ránehézkedett az öszvérré és botjával megérinté oldalát.

Az öszvér fűgén szökött előre, a barát megelégedetten simogató nyakát.

— Kettős terhet is könnyen visesz, úgy érzem.

— Mit kérdez? — szólott a leány.

Az altiszt észrevette az öszvér előre szökését, gyorsabb menésbe kapta a csapatot. A két kocsis, ki szintén katona volt, kurta korbáccsal csettentett a paripái közé.

A szerzetes nagy fehér szakállá lengett az iramodásban

Oda szólt a leánynak:

— Hajolj hozzám. Én vagyok a bátyja Beregi Miklósnak, ezek először felégették házatokat, téged visznek, mint foglyot. Ölelj meg.

A leány elhitte szavait s kitárta karjait az ember felé. A másik pillanatban ott ült előtte az öszvéren, a szerzetes hatalmas karjaival, mint egy labdát emelte ki, azután lassanként elmaradt a a hintótul, s míg az a homályos estén, mindig távolabb haladt, ő más irányt vett és gyorsan ügetett előre.

Mózes atya az egész dolgot így találta megoldandónak, a mi ezután történhetik, az már természetes folytatása lehet a kezdésnek. Ha a katonák üldözni találnák, egyenként áll velök szemben, a buzogányos korda elvégezi a többit.

Egy félóra mulva csakugyan hallotta a dühös kiáltást. Az altiszt észrevette a szökést, s néhány percz mulva a hintóból a lovak ki voltak fogva és a csapat káromkodások között rohant vissza azon az uton, a melyen jött.

Mózes atya jól hallá lovaik dobogását s miután meggyőződött róla, hogy azok irányt vesztek, leszállott az öszvérről, csuháját a leányra terítette és szeliden mondá:

— Takaródzál be lányom, majd én vezetem az öszvért, csendesen.

Ezzel a szóval a templom adott helyet az anyátlan gerleflóknak.

A katonák pedig rohantak előre, most már addig, míg a leányt, vagy Kérit föl nem találják.

Kéri Pozsony alatt volt és egy félórai léptetés után már a városba érkezik.

Sohasem tett még olyan lassan utat, mint ezt.

Mióta a kocsi elindult, alig haladt két mért-földet. Benne a nagyravágyás ágaiból kettő volt erősen kifejlődve: a hatalom és a vagyonszerzés. Az egyik a másikat egészítette ki bensőjében. Elérte mindakettőt, a mennyire azt fiatal korára hinni sem meré. Hadvezetői képességet nem érzett magában; de a dicsőség melege vágyott. Meglapult a hatalom mellett, élvezte a második helyek kényelmét.

A Szabad Földek földulásával tömérdek aranyat és ezüstöt harácsoltak össze, melyből bőven kivette részét. A Szabad Földek lakói minden bajaik között is értettek a vagyongyűjtéshez, szorgalmuk fölé helyezték igények nélkül való életmódjukban a takarékossgot.

Kéri jövőjéről gondolkozott, a jövő tarka szivárványt szőtt elébe és meg volt elégedve magával. Egy kötelességet állított maga elé: ledobni Beregi Miklóst arról a helyről, hová az jutott, megtörni az érdemeivel szerzett bizalmat. Irigy volt és ennek egyenes jelleme gát volt előtte, vagy csak nem szerette ott látni, a hol van. A macska sohasem tud igazán barátkozni, a gyáva irigy az erősre, a gaz a tisztára. A magyar jelesek ellen ujult erővel kezdett ismét indulni a vadászat, a hatalmasok újabb érdekszövetsége érdek és vagyonszerzések után áhitozott, Kéri mindent föl-

találni vélt Beregi Miklós elejtésében és csak ez egyre vadászott.

Ezek a gondolatok okozták, a miért oly soká haladt a Pozsonyba vezető uton.

— A kapukat éjjel is kinyitják a magyar végvárosokban a császár nevének említésére, — beszélgetett magában; — de mi az ott előttem?

Néhány, apró tűznek hosszú lángolása világított a vár alatt.

Csavargó czigány-kolompárok voltak, kiket néhány napig megtűrtek a nagyobb városok közelében is. Furókat, késeket forrasztottak ágaihoz, a mesteremberek részére, titkosan záródó béklyóvasakat csináltak a parasztnak lovaikra; a községek, bíróságok börtönei részére az embereknek. Csináltak téli patkókat, a mi egész télen kitarzott a lovak lábán és néha, csekély díjért hóhérok is akadtak közöttük.

Kéri azonkívül egy lovast is látott jönni. Egyszerű barna ruha volt rajta, csak tollas, háromszegletű kalapja, mentéjének nyitott bő ujja, az ebből erősen kilátszó csipkés ingujj, a szárhoz simuló, tölcseárszáju csizmája, egyenes kardja mutatták az osztrák lovagot, ki a bécsi fiatal urak öltözetét viselte, a milyet a hadseregnél is leginkább viseltek az osztrák nemesek.

Kéri, a mint szemügyre vette a lovast, elsápadt.

— Hol jár ő itt, ezt a találkozást elkerülhettem volna.

De nem térhetett ki előle, a lovas gyorsan jött és közelbe érve, megösmerték egymást.

Beregi Miklós rugtatott Kéri elébe.

Egy ideig némán szemlélte egyik a másikat. A baráti üdvözlés helyett mindegyik ellenséget

látott a másikban. A vasember törte meg a hallgatást.

— Te nyomorult gazember! Van bátorságod arra, hogy emberek közzé menj? Te gyujtogató rabló, ki gyáva czimboráddal nőket, gyermekeket ölettél azon a földön, a mely föld hazád földje. Talán oda sietsz, honnan czimborádat kitiltották? Azt hiszed, nem akad senki, ki szemedbe mondja gyalázatoságodat, nem akad tiszta kard a császár lovagjai között, mely leüssön? Cselszövénynyel akarsz boldogulni, nem elégedve meg árulkodásaiddal? Kéri, gyalázatosan nyomorult vagy: egy hónap alatt megtudtam mindent, mit honfitársaid ellen elkövettél, a bélpoklost talán sajnálnám; de téged utállak.

Kéri nem az az ember volt, ki a sértegetéseket tűrte és kardot rántva, elszántan rohanta meg a beszélőt.

Arra számított: képes lesz leszurni, mielőtt védhetné magát.

Támadása rosszul sikerült, a vasemberrel volt dolga.

Kardjának hegye meg sem közelítette annak mellét, ha a közelséget legalább egy arasznak számítjuk, midőn kardja kirepült a kezéből.

Pisztolya után nyult, de ellenfele mellen ragadta s ledobta a lováról; a viaskodás a földön folytatódott pusztá kézzel.

A vasember erősebb volt, játszva győzte le ellenfelét.

— Nem én öllek meg, Kéri, — mondá zordan — te más halált érdemelsz.

Kéri egy szót sem szólt, dühében kétségbe esett.

Ily állapotában tudja meg, a mit évek óta

lesett, hogy Beregi Miklós már érdeklődik oly dolog iránt, mi ezelőtt érzéketlenül hagyta; fáj neki a magyar föld pusztulása, tehát ez sem ment többé a honszerelem kórjától, s ő, a ki erre várt, most már elveszni látta magát annak a kezétől. Az ördögöt kész lett volna segítségül hívni, csak visszanyerhesse szabadságát.

Beregi Miklós sohasem lovagolt hosszabb utra kötél nélkül. Lovának pányva, magának nem egyszer tette a kötél-hágcsó szolgálatát.

Levette nyergéről, és összekötötte vele Kéri kezét.

A kötél kemény szorításától felsziszszent fájdalmában.

— Sokan jajgattak a Szabad Földek mészárszékén.

Utálattal lökte el maga elől.

Lovára ült és visszalovagolt a pislogó tüzek felé.

Beregi Miklós az akkori idők lovag szokása szerint hosszú körhaját viselt. Haja végig feküdte vállait s dús fürteinek árnyékában arcza oly szomorúnak látszott.

A kolompárokat kereste föl, a cigányok körülfogták, mindenben szolgálatára ajánlkoztak.

— Van-e köztetek olyan, a ki hóhérmunkát is végzett?

A cigányokban megakadt a felelet, az olyan műtétekből könnyen utóbajok származhatnak.

— Feleljetek!

Egy vén cigány előállott.

— Vitéz ur! Ha tettük: mindig törvényes parancsolatra tettük.

— S mi volt a béretek?

— Fél arany, vitéz ur.

— Tíz aranyat adok, jöjjön velem két ember.

— Hová?

— Egy félóra alatt odaérünk, az útszélén vár benneteket a csemege.

— Ki parancsolja a kivégzést?

— A tíz arany.

A cigányok összenéztek. Ennyiért hajlandók voltak bármire; azonban a vén cigány még megkérdezte:

— Mi bűne van a tolvajnak?

Azok azt hitték, az akasztófák csak tolvajok számára készülnek.

Beregi Miklós keserűen felelt:

— Több az a tolvajnál. Falvakat gyújtott, öreg embereket, asszonyokat, gyermekeket gyilkoltatott; pedig fegyveres ellenségre küldték, s azokat kikerülte. Nagy az ő bűne, ezer halállal sem válthatja meg.

— Mikor kapjuk meg az aranyakat, vitéz ur?

Beregi Miklós odadobta elébük.

A cigányoknak a szenvedésük is, keresetük is közös volt. Az aranyakat a vén cigány tette zsebre, és egy másikat véve maga mellé, késznek jelentkezett az indulásra.

Némán haladtak az összekötött Kérihez.

Meglátva ez a cigányokat, könyörgő hangon kiáltott föl:

— Légy irántam kegyelemmel, Miklós! Te mindig nagylelkű voltál.

— Vigyétek az erdő széléhez, — parancsolá az a cigányoknak.

A cigányok egy bükkfa tövénél állottak meg, melynek első galyait lecsonkázta a vénség.

Kéri ismét megszólítá Beregi Miklóst.

— Miklós! a mit tenni akarsz, ahhoz neked

jogod nincs. A gyalázatos halál, mit nekem szántál, nem méltó hozzám, sem hozzád. Hallgass meg! Ha megöletsz, te is életeddel lakolhatsz.

A vasember komoran válaszolt:

— Hazudsz, Kéri, hogy nincs hozzá jogom. Ember vagyok, mint magad s legyőztelek; de nem az erősebb jogával élek. Azt mondtad: életemmel lakolhatok. Jól van, legyen úgy, én keresem a halált. Élek addig azzal a joggal, mit kötelességemmé tett hazám szeretete. Ugy-e, új szó ez előtted? Tartozom pusztítani ellenségeit, mert magyar vagyok; mint ember pedig Istennek tetsző dolgot művelek, ha megboszulom a Szabad Földek szerencsétleneit, s ne feledd, Kéri: a székely ember nem bosszuálló az ellenséggel szemben, az ellenség sebesültjeinek saját házában ad helyet; de tudja, hogy rablók iránt a könyörületesség bűn, és ti rablók voltatok, nem nemes emberek, nem katonák.

— Irgalmazz, Miklós. Szeretnék még élni, fiatal vagyok.

— A Szabad Földeken is éltek fiatalok, te sem irgalmaztál nekik, és Kéri, te árultad el Zrinyi Jánost is, igaz bajtársadat.

A czigányok megragadták Kérit.

E perczben Beregi Miklós figyelmessé lőn. Már előbb is hallott távolról lódobogást, most egész közélről hallatszott.

A lovasok előnyomultak, a Kéri által elküldött katonák voltak, kik a leány szökése után őt keresték.

Kéri dühösen kaczagott a látványra és vad örömmel kiáltott föl:

— A szerepek változnak, bús hazafi! Pumilló katonái jönnek, kik azt a pompás munkát végezték.

Az altiszt, ki elül vágtatott, fölismerte Kérit. Magasra emelt karddal rohant segítségére.

Csak ez kellett a vasembernek!

Hetek óta égett minden csepp vére e találkozásért s itt vannak előtte.

Nem a fontolgotó bús ember volt többé, hanem a szilaj vitéz, kinek életében nem volt édesebb percze s talán hüvösnek találta volna indulatában haragvó vérét is.

Rémes kardja megvillant, a harcz kezdetét vette.

A katonák makacs elszántsággal védték magukat, a vasember forgott köztük, mint egy szél-roham és a tizenkét katona lefeküdt a földre, többé nem vonják kérdőre az elveszett leányért.

A harcz után sem Kéri, sem a cigányok nem voltak helyükön és a győző dühösen rohant a a kolompár sátrakhoz, ott sem voltak. Kereste őket egész éjjel, nem találta.

Az első poharát a boszunak kiürité, beösmerte, hogy Kéri kisiklott kezei közül és hogy a bakó szerepéhez nem ért; de erős karjai feszültek önérzetében; ez már Sie Ágnesért volt téve.

Szegény Sie Ágnes. Egy pehely volt a sors tengerében, mi az elemek vad játékaiban érintetlen marad. Azok törik, marják egymást és magukat semmisítik meg; a pehely mindenütt kitér, az orkán nem bírja lassu röptét gyorsítani sem, az összeütközések sulya nem roppantja meg, olyan gyenge, olyan tiszta.

Ő is pehely volt: leány volt és a leányok angyala védte, mint a hogy védte és védi a leányokat mindenha.

A szerzetes kötőfékét fogva vezette az öszvért mint valami csatlós, most már hatalmában volt

nagyravágyó terveinek gátja s kereste az ő mély kutató elméjével, hová lett mély gyűlölete a leány iránt? Nem találta. Szemébe nézett a lánynak és kérő hangon beszélt hozzá:

— Én édes leányom vértanuja léssz szerelmednek, de légy igaz, legyen gyöngye szived állhatatos: nagy dolgok fognak történni s nagy dolgokat végezend, a kit szeretsz. Hadd haladjon útján. Két anyja van a férfinak, az egyik anyja édes teje, miből idők folytán a szerelem fakad; másik a hazai föld levegője, mi leszáll hozzá s szívébe csókolja első légzését, melyből kigyul a honszerelem.

A leány nem értette e szavakat, mivel Mózes atya vigasztalta s annyit felelt rá:

— Megláthatom még Beregi Miklóst valaha? Oh, de szeretnék szolgálója lenni, ugy-e megtérne udvarában?

A szerzetes nem biztatta a leányt, csak türelemre intette. A leány lelki állapotát nem akarta az öröm rohamával sulyosbitani, a kétség és reménység jobb gyógyszere lehet lelkének.

Másnap észrevette, hogy beteg leányt visz, nagyon beteg leányt. A rázkódások, miket átélt, nem gyermeknek, nem leánynak valók.

Ólében vitte már, midőn a bécsi kaput átlépte vele. Dehogyan hívott volna segítséget magának. Örömmel vitte, örömmel emelte karjain. Nem leányának nézte már, hanem hugának, ki szereti öcscsét, a kit öcsce szeret, a ki megváltoztatta öcscsét úgy, hogy azt többé vissza nem változtathatja senki.

Az utczákon alig járkált néhány ember. Az emberek a hajnali órákban alusznak és a leány beteg volt, sietni kellett a szerzetesnek terhével.

Egy magas ház előtt állott meg vele. Az épület fala sima volt, ablakai az utcára nem voltak. A sima falon a kapu fölött volt egy faragvány, egyedüli diszítés rajta. A faragvány szívet ábrázolt és e ház lakóinak szeretni kellett, ha czimerül szívet választ. A faragványt, ha megvizsgáltuk, jelképnek találtuk: a Jézus szívének.

Mózes atya háromszor kopogtatott a ház kapuján. Az ajtó kinyillott előttök és becsukódott utánuk. Az első kapu után második kapu következett s annak kicsiny vasrostélyán egy szelid fő látszott, mintha ráhajolna.

Leányok háza volt ez, a hol a beteg leányokat is gyógyítják. Egy zárda, melynek falán a Jézus szíve volt az űr, belül tiszta lelkek végezték az emberi lény legdicsőbb művészetét, a test és lélek gyógyítását.

Mózes atya előtt minden ajtó kinyilott ott, vagyis azok az ajtók, melyek a Leányok háza templomába vezetett. Ő volt kedvencz szónokuk és az egyedüli ember, kit azok szerettek, vagy talán igazabban mondva, nem őt, csak szavai gyönyörűségét.

Most nem pap volt, csak ember. Letette a két kapu között a leányt és azt mondá annak a szelid főnek:

— Testvéreim, vigyétek és ápoljátok: e lány az én leányom.

A kapu újra kinyilt, a kolostor felé irányította lépéseit.

A zárdán túl egy vén asszony megszólítá:

— Főtisztelendő ur, nem vesz almát?

IV.

Hajnalodik.

Télelőben vagyunk, a jázsági lápok egyik örvényét, mit locsogónak hívnak, körül kerítik a széleit képező jégkérgen guggoló emberek. A locsogó tele van csíkkal, és a láp örvénye sohasem fagy be a víz örvénylésétől. Egy kis háborgó tó az a gödör, (locsogó neve, innen ered) millió csíkkal, s ezek a fürge, örökösen mozgó állatok nyughatatlanok, pihenéstelenek, mint az emberek gondolata, és folyton mozgásban tartják a vizet: ezért nem bír a jégkéreg a láp örvényére ráfeküdni.

Körtealaku kölyök-meredgyüvel meregetik a csíkot az örvényből a guggoló emberek, a meredgyübe első meritésre került csík elég s ekkor a meredgyü torkára hurkot kötnek s mennek tovább.

Locsogó több van, emberek is sokan vannak és mindnyájan egy irányba mennek.

A láp közepe táján egy nagy szárazföld terül, Mezősdombnak hívják s oda igyekeznek. Ott már vannak emberek, s számuk az érkezőkkel folyton szaporodik, míg egyszer egy népes vásárnak tetszik a Mezősdomb, és az emberek a deres fűvön mezitláb, csupasz lábszáraikkal, czombig felgyürt vászonnadrággal, kurta, köldökig érő ingökkel úgy látszanak, mint az ó-kor halászhajói, a melyeket a templomok falaira látunk festve az evangelium erejével áthatott ecsetektől.

Edzett nép ez. S midőn összeverődnek, újra leguggolnak, ekkor észreveszszük, hogy gyűlésre jöttek össze a rejtett helyen, a hol nem hallja a

szót csak a fejök fölött keringő vércse. A Szabad Földek lakói ezek. Jöttek a Jászság berkeiből, a Kis-Kunság homokbuczkáiról. A Nagy-Kunságnak csak füstje látszik át a Tiszán, onnan csak egy ember jött elő: Sie Lőrincz.

Ennek az egynek az üzenetére jöttek elő.

Sie Lőrincz ott áll középen, s fölolvassa a császári rendeletet, mely a Szabad Földeket, hol mindenki szabad birtokos volt és soha jobbágy, eladományozta.

Némán hallgatja mindenki. A szunyogdön-gés meghallatszanék, ha nyár volna; de midőn a végére ér az olvasásnak, mindenki azt ordítja rá:

— Minek hoztad el, Lőrincz?

Az nem védi magát, hallgatja a kemény szavakat, tudta hogy mást nem várhat.

De aztán mikor a zúgás egy pillanatra csendesül, harsányan kiáltja:

— Azért hoztam el; tudjátok meg magamtól ez átkozott szót: rabok vagyunk.

Nem ült már senki a földön. A Szabad Földek népei szolgák lesznek? Mindenki megdermedni készült a vér.

Hajh! mi volt ennek a tudása, mily kicsiny e mellett hullása az Isten mennyköveinek!

Sie Lőrincz folytatá gyilkos szavait:

— A Tarnában, a Zagyvában, a Kis-Kunság semlyéneiben ezután szolga itatja a lovát. Dézs-mát vesznek buzánkból, szőlőnkéből, bár hordanák el a tüzet is a mi földjeinkből. Az ajtókra nem szükséges többé a kilincs, berugja azt más, mikor akarja; de ez mind semmi! Fejünk fölött teríti lepedőjét a szolgaság, és nem nézünk többé az uszó fellegek közé szabad szemmel, szabad szí-vel. Az állat nem ember, az ember vezeti az állatot

s járomba fogva hajtja maga előtt. Most mi viseljük a szolgaság járomát.

— Beszélj, beszélj! — kiáltozák.

— Ha az ember szolga, a föld sem szabad. Megszabadultunk a keleti ellenségtől, ránk taposott a nyugati. Ez hittestvérünk volna s nem akarja tudni, hogy a mi neki fájna, nekünk is fáj. Siralomtemető lesz ezután a földünk, mondjátok, fölkeltek-e annak szabadságáért?

Az emberek között valóságos őrjöngés támadt ez utolsó szavakra, mint mikor a méhköpű oldalához rögtön dob valaki. Ebben a szóban mindenki megtalálta szükségét, lelke balzsamát.

Ha csak ez kell ahhoz! Ennyiből áll annak a rettegett helyzetnek a megoldása? Mi volt ebben a szóban: Magyarország szabadsága? Tünetemény, mibe a csíkhálosok szeme nem látott, de érzése mindenkit magával sodort.

A félmeztelen alakok úgy érezték, mintha valami delejes erő szállta volna meg tagjaikat.

Csak önfeláldozás kell ahhoz, hogy a haza szabad legyen?! Mi akkor az élet, az a kedves élet, mely érzi a meleg hatását, virág illatát, árnyék hűsét forróságban, tűz hevítését hidegben? Melynek bűvös csókja a szerelem, boldogsága a család; a vagyon: tejével, mézével, borával; bánata rövid: mert ha fáj valami, ma, holnap, holnapután, évek múltán gyógyul; de rab hazában soha! Mi akkor a drága élet? Semmi. Micsoda a százak elhullása? Öröme a megmaradtaknak, kik szabadon élnek szabad hazában és szivökben, élő oszlopot emelnek az elhullottaknak.

Ismét kiabálták:

— Beszélj, Lőrincz, beszélj tovább.

Az aztán beszélt nekik mindenféléről, elmondta földjük pusztulását is.

A csíkkalászok azt határozták, hogy ők emberek és az embereknek joguk van szabadoknak lenni, szabad hazában.

Késő estig tartott tanácskozásuk, akkor mindenki fogta meredgyűjét s megindultak haza felé.

A meredgyüből a megfagyott csíkokat visszatöltögették a locsogóba, nem volt tovább szűkségök, hogy tagadják, hol voltak. A ki ezeken a földeken lakik, annak tudnia kell, a mit Sie Lőrincz beszélt és amit az ő gyűlésök határozott.

Vitték a veszedelem híret, egyik csoport felváltotta a másikat és hol itt, hol más helyen tartottak gyűléseket s mikorra kitavaszkodott, mindenütt tudva volt.

Dal és táncz járta mindenfelé. A császár rendeletét elnevezték „vásár levél”-nek. Az öregek összeültek a fiatalokkal és bánatosan dudolták a Szabad Földek búsongó nótáját :

Hires Jászság, hires Kunság
Nagy jajra jutottál,
Minden széptül, minden jótul
De el is maradtál ;
Nem marad más többé nekünk :
Igaz magyar ősi vérünk.

A fiatalok tágra nyílt szemmel hallgatták az öregek beszédjét a magyar előidőkről. Mennyi dicsőség van abban ! E nép hitét nem zúzták össze a csapások, nem tört össze reménysége. Az öregek aztán elbeszélték, hogy ezután nem azé lesz a föld, a ki szántja, hanem idegen lovaké, és robot lesz itt is. A fiatalok erre kijelentették, hogy ők azt nem tűrik és mintha nem a halál felé készülődnének, vigan énekelték kedves

nótájukat a fényes ruhákról, mit a harcztéren viselnek, az otthoni rideg egyszerűek helyett:

Telkes bocskor, gyöngyös kapcza
 Járad tubám, járad!
 Vörös nadrag, sárga csizma,
 Járad tubám, járad!
 Majd elmegyünk a vásárra —
 De engem is várj meg!
 Megjárom én a kopogót,
 Tubám, te is járd meg!

Nem marasztottak senkit a lányok, mindenki készült. Hova? Mikor? Senki sem tudta.

A Nagy-Kunságon égett a föld; a Szabad Földek többi részein, égett a sziv.

A magyar föld népének szabadság hajnala volt ez, nemes és dicső vágyakkal. Fegyverök a fokosokon, csákányokon kívül nem volt semmi, vezérök, vezetőjük senki sem.

Sie Lőrincz maga sem volt egyéb, egy üzött vadnál, a kit erdőjéből kizavartak.

De ez a vad keserűen tudott panaszkodni s panaszának rettenetes igazságát magyarázta mindenütt, a merre járt.

Panasza telve volt gyűlölettel, telve volt szeretettel. Nem a saját javát akarta visszaszerezni, ez sohasem fordult meg elméjében. A Szabad Földek lakóinak elnyomásáról beszélt, s vándor lett, egyik határból a másikba csatangolt, fölkereste kunyhójukban az embereket, a hol mindenütt szívesen látták; mert beszélt a szabadságról és a kunyhók lakói megértették.

Éveken keresztül tartott ez így: a hegyaljai kapások, a szabad hajduk, a Tiszavidék Szigetig, a bihari cserjések lakói ismerték már; mindenütt

égett valami utána, mikor eltávozott, tovább haladva másik tájra.

A vakondok működése volt ez; de ez a vakondok látott és bűtől aszott szeme világított. A vakondok a föld alatt túr; a pórok szövetséget kötöttek a haza fölszabadítására és földalatti művet alkottak, mert az ország nagyjaitól észre nem véve készült az egyetlen eszményért, a haza szabadságáért.

Beregi Miklós mindezeket tudta, mindezeket látta. Gyermeekjátéknak tűnt föl előtte az elnyomottak terve; ártatlannak tartotta nemes eszményiségét. Sie Lőrinczcel többször találkozott ez idő alatt, intette a veszedelmes játék következményeire.

Hanem azt nem lehetett eltéríteni útjáról. Hitt és rajongott. A vasember fokenként érezte, hogy őtet is magával ragadja az a szenvedély, mely Sie Lőrinczet lelkesíti; különben életének hajnalán ő is élvezte a szabadságot, mely a szűk falu és a szabad legeltetés között található.

Ennyit élt át a nép szabadosságából, sem több, sem kevesebb nem volt nála az alap; a vén emberek regéi, apja példái lelkesítették ugyan, kicsinykorában kardot faragott; de ez csak maghíntó, és talán kicsinynek tűnik föl. Ám legyen az kicsiny és legyenek, a kik hiszik az átváltozhatóság alakulását, mi az élet hajnalát, az emberi jövő gyökerének tartjuk, mely a faj-erőből csírázik és a körülmények bár eltéríthetik útjából hajlamait; de nem cserélhetik ki, ha az ős talaj nem korcs.

Beregi Miklós élet-útja is más irányba tért. Mit gondolt ő a hazával, verekedett, mint katonához illik, ügyessé, rettenthetetlenné vált s azt hívé: a császár iránti hűségében benne foglaltatik összes emberi kötelessége.

Szerelmének feldulása után lobbant föl benne a szunnyadó fajerő, mit életének hajnalából vitt; a gyökérből a hazaszeretet lombja kezdett fejlődni s lelkesedve találta meg Lipót ama szavaira: „A hűség tartja fönn a trónokat“ a választ: „Hűség a hazához tartja fönn a nemzetet.“

E két rokonmondásban található a testvérisülés titka. A titok egyik kulcsa a nemzetek sorát intézők kezében van; a másik a nemzetekben.

Beregi Miklós észrevette, hogy az egyik kulcsot Lipót tanácsosai folyóba dobták és nem azok fogják onnan kihalászni.

Utálata a Szabad Földek pusztitói ellen pedig folytonosan nőtt, minek okául azt is tarthatjuk: hogy Pumilló seregének egy részét Bécsbe rendelték állomásra.

A katonák, a tisztek, prédával tele zsebbel érkeztek az élveket nyújtó székvárosba.

Beszédjük tele volt dicsekedéssel, a polgárok pedig visszaemlékeztek amaz időre, mikor a Nagy-Kunság lakosainak fölkonczolása oly izgalmat okozott közöttük, visszafeleseltek a hősöknek és szemökre hányták gyávaságukat.

Ebből aztán furcsa állapotok származtak.

A zsoldosok a csapszékekben összeverekedtek a kocsisokkal, timárlegényekkel, a csapszékeket járó mindenféle népséggel, s hol a zsoldosok, hol azok voltak a győzők.

Megtorlandók a mindenütt ellenük irányult ellenszenvet, a zsoldosok elhatározták, hogy tömegesebben kérnek engedelmet a künnmaradásra.

Hanem a csapszékek vendégei átláttak tervükön, és jobb alkalomra várva, leginkább szó nélkül távoztak.

Durva, tudatlan katonák voltak e zsoldosok,

söpredéke az emberi salaknak, kiket a vasfegyelem, a botozás és agyonlövés félelme tartott rendben ; a tisztek azonban elnézték, ha polgárokkal verekedtek, sőt eltagadtatták velük tetteiket, s kidobták a tetten kapott bűnöst a törvény kegyetlenségeinek, mely irgalmat ekkor nem ösmert.

A külváros egyik népmulatójában különösen föltűnő számban jelentek meg a zsoldosok. Az a hely volt ez, hol a timárlegények győztek. Egy roppant földött terem, melyet tulajdonosa egyetlen ajtóval látott el, hogy jobban ellenőrizhesse rossz fizető vendégeit.

Az ajtót elállották a zsoldosok, itt aztán kedvök szerint öldöstek, és a csapszékeseket ezek után, rémületbe ejtették. Hiába volt a panasz, hiába voltak a fölszólamlások, nem hallgatta meg senki ; a nép ezt látva, hallgatott, a kocsisok, timárlegények keresni kezdték a zsoldosok barátságát.

Csak Korn apó tartotta magát erősen. Kijelentette : inkább kész becsukni a jóhirű, Zöldfa kapuját, míg e katonaság a székvárosban állomásozik ; de ő nem tűri annak tisztjeit korcsmájában.

Tiltakozása hiábavalónak látszott. A Pumilló-sereg tisztjei jártak vendéglőjébe és midőn Korn apó egy tisztet közülök ekként tisztelt meg :

— Uram ! okádja ki boromat gyomrából, borom nem mézárásoknak való !

A tiszt megigérte, hogy szívét kardja hegyére veszi ; Korn apó pedig szeretett volna még tovább is utálni a szívével, fölkereste Beregi Miklóst s elmondá a tiszt fenyegetését.

Beregi Miklós akkor nap meglátogatta a parancsnokot, és tudatá vele, hogy a Pumilló-féle tiszteket nem tűri ott, hová ő és a testőrök járnak.

A parancsnok nagyot nézett és eltiltotta a tiszteket az odavaló járástól a nélkül, hogy okát kérdezte volna.

A Zöldfa vendégei mulathattak a régi, megszokott családi körben, Korn apó nem duzzogott tovább.

Mindamellett úgy látszott: Korn apó fejét valami különös gond nyomja, mely szokatlan olyan koponyában mint az övé, minek rejtek-kamarája nincs; nyitott, mint a széttárt könyv.

Tarkóját gyakran vakarta, aligha érezte magát jól gondolataival: mert ebéd alatt oda fordult feleségéhez e különös szavakkal:

— Fannikám! Te mindig hiszol, bizonyosan boldog vagy, miben nekem nagy örömöm telik! Nem tudod? Alkalmaznának-e engem börtönőrnek legalább három napig? Azt modják: a börtönőrök száján láthatatlan lakat nő; igen szeretném ha olyan lakattal bírnék.

— Talán valami bűnöd van? Miért nem gyónod meg, kedves Albert?

• Korn apó nagyot csuklott a válaszra, s mintha megbánta volna szavait, helyreigazítá.

— Igen, én ma is a régi kedves Albert vagyok előtted, Fannikám. Ha még egyszer panaszkodom: juttasd eszembe a gyóntató papot.

Ebéd után egyedül maradt és a konyhába kiáltott:

— Itt van, Babi néni?

Az öreg asszony vén fogaival, éppen egy pulykaczommbal vesződött, a kiáltásra letette a remek sültet, száját kötényéhez törülte s csak azután felelt.

— Itt vagyok, Korn ur! Parancsoljon.

— Jöjjön be, Bábi néni, almájára ismét panasz van.

Az öregasszony zsörtölődve tette be az ajtót, mit Korn apó azonnal becsukott utána.

— Nincs igazsága, Korn ur. Almám kitünő, maga nem is szokott almát enni s miért csufol meg cselédjei előtt.

Korn apó összehuzta szemöldökét.

— Bábi néni, nekem nagyon keserű almát hozott tegnapelőtt.

— Ah! Korn ur, tévedt. Tegnapelőtt almát sem hoztam, csak azt a jó hirt, a miért sapkáját is földhöz verte örömében.

— Jobb lett volna a fejemet vágni földhöz, a sapka helyett.

— Ugyan már, Korn ur.

— Igen, Bábi néni. Az a hir volt a keserű alma.

— Még is nagyon örült hallatára.

— Most pedig, majd megbolondulok.

Az öreg asszony siráshoz akart fogni a kemény panaszra.

— Korn ur, maga igazságtalan.

— Bábi néni ne sirjon! Ilyen korban a sirás olyan, mintha repedt hegedű zöngene.

— Maga sem valami szép, Korn ur, ha én rút vagyok.

— De a férfiakat sohasem égetik meg.

— Pedig bőven rászolgálnak.

— A vén asszonyokat ám megégetik.

— Igen, ha boszorkányok.

— Maga is vénasszony.

— De almát áruló kofa.

— Mig rá nem fogják, hogy boszorkány.

— Ki fogná reám, Korn ur? Ősmernek engem

a város urai is, és maga miért káromol? Sohasem követtem el semmi gyanusat.

— Elég gyanu az, ha egy vénasszony keresetéből félretesz naponként néhány pénzt egy fiatalabb tisztnek.

— Oh, Korn ur, maga rossznyelvű.

— Mindjárt megtudja, Bábi néni, rossz vagyok-e. Elösmeri, hogy maga hozta azt a hirt hozzám, mintha a zárdában Miklós uraságnak a menyasszonya volna, a kit Mózes atya ölében odavitt?

— Elösmerem. Régen történt már az; de engem sokszor bebocsátanak a zárda kapuján és sohasem fecsegtem senkinek arról, a mit ott láttam.

— De nekem fecsegett.

— Maga bizott meg vele. Mikor legutóljára ott voltam a két kapu között, bent volt Mózes atya is, a belső kapu rostélyán beszélgetett azzal a leánynyal, kit oda vitt. A leányra ráismertem; pedig nagyon megszépült, mióta Mózes atya ölében láttam, akkor aligha beteg nem volt. Jól hallottam, midőn a leány kérde: „Tudja már Miklós, hogy itt vagyok?” — Korn ur! Én ennyit mondtam el magának s ez talán nem bűn?

— Rettenetes vétek, Bábi néni. Magát máglyára viheti.

— Ah! miket beszél, maga csak tréfál.

— Nem tréfálok. Ugy-e nem kívánja fejem legördülését.

— Éljen soká, Korn ur.

— Én sem óhajtom, hogy maga pecsenyévé váljék; de mi ezzel egy nagy titkot árulhatunk el.

— Miként árulnók el?

— Azzal hogy tudjuk a titkot.

— Olyan veszedelmes az?

— Igen : államtitok !

— Ahhoz már nem értek, nem tudom, hol terem, hol főzik. Én almát szoktam szedni a fájáról s nem államtitkokat.

— Tudja, kicsoda az a leány ?

— Csak gyanítottam.

— Az a leány Rákóczi Ferencz magyar herczeg felesége.

— Ugyan, Korn ur ! Hiszen annak a felesége Hessenből való herczegnő, ez pedig leány.

— Igen ám, de ez az igazi felesége és azt beszélik, hogy csak akkor lesz király, ha ezt elviheti Bécsből.

— Óh, ezek a magyarok ! Mindig királyokat nevelnek. Hallottam az utcán, hogy Rákóczi herczeg is király akar lenni. A mi uraink nem olyanok, szépen meglapulnak a császári kegy mellett és hiznak.

— Nos ? a mi uraink meg akarják akadályozni, hogy Rákóczi király legyen, azért hozták ide a feleségét és ebben Mózes atya segítségével éltek ; miután pedig mi tudjuk, hogy itt van s ha ezt elbeszéljük, az én fejem legördül a nyakamról, magára, Bábi néni, ráfogják a boszorkányságot és megsütik, mint a tyukot.

— Korn ur, én sohasem szólok egy szót sem róla.

— Én sem szólok, Bábi néni.

— És akkor nem lesz semmi bántódásom ?

— Nekem sem lesz.

— Tehát hallgatok.

— Ugy lesz. Minden nap látjuk egymást. Erről nekem is eszembe jut a veszedelem, Bábi néninek is ; most pedig menjen és folytassa az

evést, a pulykahus izletes és melegén való fogyasztása hosszú életet nyújt.

Az öreg asszony visszaczammogott a konyhába és Korn apó megkönnyebbülten sóhajtott:

— Erre szükségem van. Az öreg Babi hallgatni fog és olyan figyelmeztetőm lesz a háznál, mint a hol óra nincs: a kakas. Otromba hazugság volt a Rákóczi meséje a leányról, egy szó sem igaz belőle; magam pedig ezek után megtarthatom adott szavam, mely jobban nehezedik rám a császári parancsnál.

Korn apónak a titoktartása sohasem volt mestersége, a titoktartás pedig rendesen olyat takar, mely tiltja a nyíltságot: ezért keresett segédeszközöket.

És Mózes atya szavát vette. Furcsa állapotba jutott fölfedezésével. Midőn az öreg asszony elmondá, a miket látott és hallott, azt hitték, hogy csokorról és koszoruról kell gondolkozniok; de Korn apónak mégis föltűnt Mózes atya titokzatos szereplése és mielőtt Beregi Miklóssal közölte volna Mózes atyának ezt a dolgát, meglátogatta a szerzetest s egyenesen arról kezdett beszélni, a miért fölkereste.

— Szent atyám! Az öreg Borbála, ki almát árul, egy hirt hozott hozzám, és úgy gondolom: Miklós urnak, Sie Lőrincznek, nagy örömet szerzek vele, ha tudatom, a mit az öreg asszony mondott, mert az a leány csak Sie Ágnes lehet, senki más.

Mózes atya megkérdezte, mi híreket vitt az öreg asszony és Korn apó nagy részletességgel beszélt el a kofa előadása nyomán.

— Mint fog örülni Miklós ur, ha megtudja, hogy Sie Ágnes nem halt meg.

Mózes atya komolyan a szeme közé nézett Korn apónak és szomorúan mondá:

— Öreg barátom, nem akarom, hogy öcsém tudja, mit ön el akar neki mondani. Legszentebb érzelmeimet nyugózom le ezzel: testvérem, bajtársam, barátom ő nekem és ellenségének tűnöm fel. Ne higgye ezt lelkében egy pillanatig se. Vén ember vagyok, ön még ifju ember hozzám képest; a vénség mohája ül fejemen, a kétség, tehetetlenség, bizonytalanság gazdálkodik bennem, életszerepem ködös, a mibe nem minden szem lát. Mi vagyok én itt? Egy ügynök, egy köpönyeg, vagy mondjunk szebb nevet, egy vitorla. A farizeusok kétszínűek valának, én százszínűt játszom, mint a farsangok bohózói s ebben van életem rendkívülsége. Harczban állok mindenkivel és a város legbékésebb papjának tartanak. Védtem hitemet és e réven kerestem a kapcsot hazám és koronázott királyának népe között. A népek ézelmei találkoztak; de a császári kormány tagjai, undok kapzsiságukban hajtóvadászatot tartanak hazám nagyjaira s öldösní hagyják katonáiktól a magyar népet. Én védek itt minden magyar érdeket. Kijátszom, megsemmisítem számtalanszor a hatalmasok terveit, kik nem tudják megtörni befolyásomat, mely a császárnak irányomban érző állhatos szeretetében rejlik... Nekem nem kell kincs, sem vagyon. A mennyi szükséges, bőven van. Harczos található Magyarországnak minden pontján, a hol emberek élnek, de kegyencz csak egy van közülök: magam. És míg itt leszek, a magyarok megsemmisítését nem vihetik keresztül, a csapások, miket ellene intéznek, nem zudulnak rá teljességökben, mert ágait kitördelem. Egy harcz, a mit folytatok, jutalma: irigység, rágalom; az én édes, búvös-bájos álmom: hogy hazámnak érdeké-

ben hasznosan szolgálhatok. Hatalmam : a császár kegye ; erőm, ügyes szereplésem. És mindezekután fegyverem, a becsület, az odaadás, a hősiesség megtestesülése : Miklós öcsém. . . Nekem legjobban érdekemben áll szeretni őt, tiszteletreméltó Korn barátom. Bukása talán az én bukásom is. Ha most már ön megmondja, a mit én jónak láttam eltitkolni előtte, kiragadhatja magát mellőlem, s leszárnyalva maradok egyedül. Akarja e csapást reám mérni ?

Korn apó, mig Mózes atya beszélt, a földet nézte volna és a czella pallóját látta. Midőn a szerzetes elvégezte beszédjét, szemei az eget keresték és a menyezet szürke mezőjében tévelyegtek. Egy csokor és egy koszoru, Korn ur és Bábi néni karonfogva, a menyegző az ő kedvenczökkel, annak boldogsága azzal, a kit szeret — mind füstbe vész ?

Korn apó nem látott tisztán a szerzetes beszédjébe és igazságtalanságot talált benne ; ezt pedig eltitkolni egyértelmű volt nála a lehetetlenséggel.

A hosszú és mély értelmű beszédre röviden akart felelni :

— Szent atyám, Miklós ur szereti azt a leányt !

Azt hitte : ezzel halomra dönt minden érvet, mit a szerzetes fölhozott : mert Korn apó is szerelmes volt egykor egy rövid ideig. Szerelme érvényesült, a visszaemlékezések nagyságai most elébe tódultak.

— Ez a baj, Korn barátom.

— Talán kicsinyli a szerelmet, vagy kicsinyli a leányt, hogy szegény ? Szent atyám, nekem meghalt egyik leányom és odaadom vagyonom felét részére hozományául.

— Nincs arra szükség, tiszteletre méltó barátom. A szerelmet nem kicsinylem, az sohasem

lehet kisebb és nagyobb. A leány szegénysége nem akadály, a mi hegyeink között csak feleség kell s ha onnan a férfit fényes palotákba jut, feleségével osztja vagyonát, dicsőségét; de nem akarom ma még, hogy öcsém főkéntben imádja bálványát.

— Szent atyám, nem tudja, mi a szerelem.
Mózes atya megfogta Korn apó kezét.

— Barátom! Igérje meg, hogy titkát nem árulja el öcsémnek, míg a császár él. Akkor megtudja, ösmerem-e a szerelmet, vagy legalább tudom-e annak nagyságát tisztelni.

Korn apó megigérte; de a titoktartás, miután ösmeretlen szokás volt előtte, mint előbb is mondtuk, erősséget keresett magának önnön kísértései ellensúlyozására, a vén kofa ijedtségében.

V.

A tanácsos ur.

Németujhely községházának tanácstermében a tanácsosok élénken vitáznak.

E tanácsosok egyszerü polgárok, azok közül, kiknek családjuk legalább száz év óta él a városban és emeletes házzal birtak a főtéren. Ha e föltételeknek megfelelt a polgár, azok képesítették a tanácsosság elnyerésére és nem kérte azontul senki, milyen mesterséget folytatnak otthon.

A magyarországi állapotokról beszélnek, közöttük ott van az a tanácsos is, a kinek Mózes atyával ama szomorú estén találkozása volt a németujhelyi temetőben, a ki Pumilló Salvator ezredes halálát hatóságának bejelentette.

Följelentéseért nem ítéltető el. E tanácsosok

esküjében a következő tétel foglaltatik: „Nem titkolom el, a mi tudomásomra jut, vagy látom, hogy abból valakinek kára származik.“

Pumilló Salvatornak kára származott és a tanácsos a kár bejelentésében csak esküjéhez maradt hű.

Ma első tanácsosa a városnak, tekintélye a községben nagy, a tanácsüléseken elnököl s otthon: bőrt cserzenek munkásai, mely üzlet kitünőbbben jövedelmez a tanácsosságnál.

Különben a kisebb városi tanácsosság mindenkor legmagasabb állás volt a polgár előtt, a mit elérhet, a mi tanácsosunk előmenetelében nagy segítség volt mestersége, mert nyers bőrokért és a már kész bőrök szállításával messze földekre eljárt s műveltsége, tapasztalata fejlődött.

Most is ő viszi a szót:

— Bizony mondom, nem helyes, hogy községünkbe hordják a fogoly magyar urakat. A magyar határ nem messze van tőlünk és a magyarok egyszer rajtunk ütnek, kik semmiben sem vagyunk részesek.

Egy fiatalabb tanácsos válaszolt szavaira.

— A bizony hiba és csodálatos, hogy a magyar urakat rendesen azzal vádolják: hogy királyok akarnak lenni. Mint mondják, a mostani fogoly Rákóczi Ferencz: herczeg. Keveselvén ezt, többre vágyik; sokat akar s elveszitheti a kevesebbet. Legjobb lenne ránk nézve, ha elszöknék börtönéből, pörét már letárgyalták és a gyászos kivégzések fájdalmas hatással vannak lakosainkra.

— Azt hiába reméljük. A magyar urak rendkívül elteltek igazságukban és ülik a börtönt hatalmas megadással. Hisznek és biznak.

— S mindig csalódnak.

— Ugy van. Ez jellemvonásuk.

— Kár olyan félelmesnek tartani őket.

— Ugyanazt tartom. A magyar urak lázadása egyik oka mindig a törökök biztatása volt, a gyanu is mindig így irányult. Ma már másként van, és Rákóczi jó katolikus.

— A magyar urak pedig hivek az osztrák uralkodóházhoz.

— Néhánya kivételével, hűségben telhetetlenek.

— Az urak lázadásától nem kell többé tartanunk.

— Attól nem. Magyarországon a pórok kezdik ezután a lázadást.

— A nép?

— Igen! a nép.

— Ha ez így van, nagy erőre vall. Ott, a hol a nép szabadságért rajong, oly erő lobog, mit kiirtani nem lehet, valamint nem lehet a földszinéről elseperni a fűpázsitot.

— Ezért szeretném, ha Rákóczi megszöknék börtönéből.

— Nem bizom hozzá, a papok örökösen járnak, kelnek körülötte: aligha temetést nem éreznek.

— Én is láttam egy papot, ez félelmesebb a többinél, mert láttam őt ölni, olyan embert, ki nem közönséges tiszt volt, még sem származott a papnak semmi különösebb baja utána.

— Bárcsak megszöktetné.

— Örülnék rajta. Nézze csak, fiatal tanácsos barátom: lovag jön, aligha ez nem hordja ezután a felsőbb parancsokat, a mi közel állónak jelzi a veszedelmet.

A párbeszédnek ez esemény következtében

vége szakadt, a tanácsosok a lovagot nézték az ablakon keresztül.

A lovag leugrott lováról, egyenesen a palota kapujának tartott, mely megnyillott előtte.

A palota ügyelője már alighanem ösmerte, mert mély tisztelettel hajlongott.

A lovag Beregi Miklós volt, ki ösmerte a palota ama részét, hol a börtönök voltak, és kemény léptekkel haladt föl a lépcsőn a terem felé, a honnan egykor Zrinyi Pétert s Frangepán Kristófot kísérte Mózes atya utolsó útjára.

Itt ült a fogoly Rákóczi Ferencz. A XVI-ik század magyar főuri családjai között az ő családja foglalta el a legelső helyet, s az élő családok közül egyetlen magyar főúr, kinek apja, nagyapja fejedelmi széken ült, a leggazdagabb valamennyi között, bár örökölt vagyonának felét, leánytestvérének volt kénytelen általadni hosszabb perlekedés után.

Beregi Miklós, midőn börtönébe lépett, Rákóczi mint ismerőst üdvözölte.

A herczeg fiatal, alig huszonöt éves ember volt, nevelése osztrák czélok szerint történt.

Volt ugyanis egy erős jellemvonása a magyar természetnek: a nagyaival elkövetett méltatlanságoknak közös érzése. Ez az érzelem nála nemzedékre szállott, majd a rokonszenves hagyományokban kiszélesült.

Az osztrák birodalom megalapításának eszméjében ismerve volt e jellemvonás és számított rá.

Rákóczi Ferencz a magyar nemzet szemében magyar herczeg volt: mert elődjei fejedelmi trónon ültek és hős anyjának magyar dicsőségét, hányatott sorsát ismerték az egész országban és anyjának ez öröksége vezéri helyet biztosított fia számára a nemzet életében.

Beregi Miklóst e szavakkal fogadá :

— Mi jót hozott számomra, vitéz uram?

— Magamat, fenség.

— E szerint a császárnál nem birta Mózes atya kieszközölni szabadságomat?

— Elég az, ha én engedelmet nyertem meglatogatására.

— A császár tudja, hogy nálam van?

— Ő tőle szoktam kérni távozásomra az engedelmet.

— Mózes atya mit üzent?

— Hogy szökjék.

— Azt nem tehetem, én maradok.

— Nem jó határozat. A börtönből vérpadra vezet egyik ut, a másik a szabadság felé.

— Odakünt mi lenne szerepem?

— A legdicsőbb, mit ember magának óhajthat : szabadsághős szerepe.

— Azt hiszi, haczra tudnám kelteni a magyar nemességet?

— Azt nem. A magyar nemesség aligha lázitható fel, de magával sodorja a nép, ha megkezdí a szabadságharczot.

— A nép, miféle nép?

— A szegény nép, mely a magyarok között egyedül áll, milliókból.

— Mit szólnának az uri rendek?

— Ha kibontva látja a zászlót, azok is mennek, elébb utánuk, később elébök ; ez a természet rendje ; a csatalovat zablája irányítja, a népet vezetői.

— Szép álm, melynek aligha lesz ébredése.

— Közel látom az álm ébredését. Én a császárt szolgálom, de nem kevés időt töltöttem a mult években a magyar nép között is. Ott

tanultam a magyar történelmet és a népben látom a hazát fentartó erőt.

— Ön jeles katona, bir mindennel, mi a vezérséghez szükséges, miért nem áll élére nemzetének? Szebb ott halni, mint szolgamódra élni ellenségek között.

— Azért: mert második Dózsa Györgyöt látnának bennem: régi ösmert nevünk nincs. Ezt nem én mondom, a bátyám állítja s igazsága van. Én megcsinálom a forradalmat, de annak egy nagy nevü vezérre van szüksége, a milyennel fenséged bir. Van erőm, nincs nagyravágyásom. Nekem nincs szükségem semmire. A sikert a népnek adnám, magamnak nem tartanék meg semmit.

— Nagy és jó szive van. Ha mégis ön vezetné a magyar szabadságharczot, mint jó katona, hogy vélné azt szerencsés kimenetelőnek? Mily erők főbb kihasználása vinné azt diadalra?

— Elmondok a magyar történelemből egy elfelejtett jelenséget a következőkben: Magyarorszáig királyai közül a legnagyobb király, Mátyás, nagy erejét a népben találta. Volt-e valaha jobb királya a magyarnak? Volt-e fényesebb a nemeség, mint akkor? Ő alapította a fekete sereget, ezzel a pórnak is alkalmat nyújtott arra, hogy fegyvert foghasson hazája védelmére, s anak dicsőségéből részt vegyen. E sereg előtt mindenki meglapulva hajtotta le pártos fejét és hódolt királyának, kinek jó szeme vala: rög között keresgért és gyöngyöt talált. Halála után mindenki a sereg romlására tört, míg végre polyvaként szétszórták. A nép előtt ennek megsemmisítésével beborult minden, egy kis fény maradt csupán elméjében: a fekete sereg dicsősége. E fény vonzott, s a nép vérbe fuladt; de míg vér csereg ereiben, addig

visszatér a régi idők emlékéhez, s szabad hazának, szabad lakója óhajt lenni. Hazám szabadságát a nép általános fölkelésében látom biztosítva.

— Hogy ajánlhat ilyet egy császári tisztt, aki a föltétlen hatalom személyesítőjének védője?

— Az a kérdés, keressük-e az igazságot, mely sikerre vezet? A pápa azért nagy, mert koldusokért imádkozik; minden hit atyja az ember szeretetét írta vallása lapjaira, minden győzelem csak akkor győzelem, ha a kiomlott vércseppek szabadság fájának gyökerét öntözik; minden halottnak elröppenő lelke egy darab, a szabadság eszméjének épületéhez. Ha ez nem így van, akkor a holtak utólsó sóhajai átkot hörögnek; a zászló ámitó rongy, az érzelmeket sodró jelszavak hazugságok; a hálaadó ima: bűn. Egy nemzet szabadságát mindenkit egyenlően kell szeretni, hogy erőssé legyen hatalmában a millió szívek harcra kész tüzen.

— Az igazságban van a czélszerűség?

— A szerencse is. Egyszerű, nyers katona vagyok, ki fölmelegszik most már, a honszerelem alvó parázsánál is. Egyetlen kornak a hőse sem működhetik a nélkül, hogy környezetével alkura ne lépjen, hacsak saját erejével nem tapos utat magának. Ugy tudom a bátyámtól: fenségednek célja a magyar szabadság vezérének lenni. Üdvözlöm, de úgy viheti diadalra, ha annak szerencséjében ember és nemzet részesül.

— A nép fellázításához nincsenek embereim.

— Oda nem szükséges izgató, a nép izgatott. Látná falvaikat, melyek kalásztenger gyűrűjéből emelkedtek ki, mint a gyűrű köve, kifosztva, romba dőlve, a mint hamvaik füstölögnek! Ha kihülnek a hamvak, a szél hátra veszi pernyéjét,

szétszórja a dudvát termő földeken, mit eke régen nem szelidit. A lakosság sok helyről elbujdosott, sok helyen otthon öldösték le. Az egykor buzával tölt vermek az ürességtől bedőltek. Telve van siralommal régen minden napja a magyar népnek s vak remény hinni többé másban, mint saját erejében.

— Koldus néptől várni sem szabad több áldozatot.

— Csakhogy koldus nép nincs. Éhes, rongyos, üldözött lehet, de koldus nem, mert a szivek mindig gazdagok, csordultig telve nemes lánggal. A nép kitüzi a zászlót magától, fenséged szerepe következik azután.

— Mózes atya is ekképen beszélt, s valóban aligha, ez nem lesz végzetem.

— Jól mondta. Vén ember ő, gazdag tapasztalattal, fenségednek ez a végzete. Ha itt marad, elébb-utóbb életét veszti, ha bármely részére buvik a világnak, ott a magyarok kutatják fel kiknek vezérre van szükségük. Itt gyűlölet, veszedelem és halál; ott szeretet, dicsőség és babér.

— És mondja, vitéz ur, az európai hatalmasoknál biztosan lesz pártfogóm?

— Mózes bátyám ezt is elrendezte. A francia nagykövetségnél van Iszály barátom, rendkívül ügyes, jeles ember.

— Bizhatom benne?

— Bizhatik, mert ő csak engemet szeret a világon s kérésemre mindenre hajlandó.

— Jó, tehát elfogadom a vezérséget, ha arra a magyar nép felhív. Ha azt az utat jelölte ki számomra végzetem, megindulok rajta.

A komor börtönfalak talán az egykor halálra indulók utolsó óhajtásait hallották e szavakban.

Elképzelhetetlen néma erő hajtja a vaksors kerekét: a bakó, vagy a népek nemtője tartja kezét némely fön s egy csapás: legördülhet e fej; egy csók és kitör isteni utja felé, hatalmas elmével.

Ki magyarázza ezt meg? A szivek és lelkek magyarázója! Virágos kertjében ül a leány, szemel, szive vár valakit. Ketten közelitenek hozzá: egyik viszi az élet mézét, a szerelmet; másik viszi az érdek mérlegét. A leány tudná, kit válasszon s attól függ boldogsága: az a láthatatlan kéz védi-e, mely boldogságot oszt? Álmok valósága, ébrenlét szemfedője keringőznek egymás felett, együtt futnak préda után és a préda: pálmája a győzőnek, — dicsőséggel vagy sározza azon a mezőn, mit az életnek a vaksors kiterít.

A börtönben egyetlen szék és egy durva imazsámoly volt. A vasember leült az imazsámolyra és nyugodtan mondá:

— Ma éjjel itt hagyjuk a börtönt.

Rákóczi meglepődve kérdé:

— Lehetséges ily gyorsasággal?

— Csak így lehetséges.

— Megvallom: Mózes atya bár biztatott, de én nem hittem, hogy képes legyen ily hamar megkísérteni a szökést.

— Azért küldött engem.

— Önt? kinek oly sok dicső tettet említik a katonanövendékek előtt, a kiről a bécsi nép közmondásban mondja: „Lipót alhatik, a vasember kakas éberséggel őrzí.“

— Azt hiszem, fenségedet is átviszem a magyar határon.

— De elveszitheti érettem jövőjét.

— Legyen nyugodt a felől, a császár öreg-

szik, s nem óhajt több vérpadot látni álmaiban; az én jövőmet homály fedi; de a cselszövésektől nem félek, a császár megszokott és a megszokott ebet nem verik el,

— De mi történik a börtönőrökkel, vagy a parancsnokkal?

— Bizonyosan bünbakot szereznek közülök. A kormánytanács tajtékozni fog dühében, ha a szökést megtudja és senki sem lehet biztos boszujuktól, kivéve azokat, kik a császár környezetéhez tartoznak. A császár nem tűr ellenkezést, a hol családapa és e család környezete. Sokszor fejökhöz verte azt az elvét: hogy a kormánytanács működésének ott a nagy birodalom, környezete közé ne dugják orrukat, mert nem lesz oka, ha valaki leszeli.

— És hová megyünk?

— Lengyelországba. Én kísérője leszek, míg a Magas Tátra biztos völgyeibe érkezik. A magyar nép mindenütt elkészítette az utat, őrizni, védni fogja. Van egy ember, kinek nagy oka van rá, hogy egykor vezére legyen fenséged és dajka gondosságával fogja utját egyengetni.

— Köszönöm, barátom. Ön is ott lesz, a vasember: akkor biztos az ut. Ki az az ember, a ki velem jön?

— Sie Lőrincz. Ott vár bennünket a város kapuján tul és behozza a lovat még ma, a melyekre fenség fog ülni.

Beregi Miklós estefelé jött ki Rákóczi börtönéből, elővezetteté lovát és azt mondá a parancsnoknak:

— Ma este eljövök még a fogolyhoz, vigyen hozzá be egy öltözet katonaruhát, úgy látszik, kedve van katonásdit játszani.

A parancsnok utána nézett a lovagnak, vén katona volt már és boszusan dörmögé:

— Nem értem a dolgot; de nem is kutatom. A magas lovag császári parancscsal bír, mely kimondja, hogy a lovag tetteit semmiben sem akadályozzuk. Hódolattal engedelmeskedem: mert ez a foglyot vagy megöleti, vagy megszabadítja és én egyikről sem akarok tudni semmit. A ruhát beküldöm, helyökre állítom az öröket, az örök tisztjét kirendelem, és alszom nyugodtan.

Beregi Miklóst már a főtéren várta Sie Lőrincz a lóval. Esteledett. A járókelők fogytak, vizet vivő lányok pajzán kaczagása deritette a főtér mogorvaságát, s ezeknek nem tűnt föl az idegen öltözetű ember a toporzékoló paripákkal.

Sie Lőrincz köszöntötte Beregi Miklóst, és átadá a vezetéklő kantárszárát, ki örömmel mondá:

— Lőrincz bátyám! szándékokod valósul. Várj a kapun túl bennünket, én ígéretemet beváltom a Szabad Földek lakóinak.

Sie Lőrincz felelet nélküi bólintott fejével, Beregi Miklós pedig egy keskeny utczába indult s egy magas ház kapuján bekopogtatott.

A kapu kinyilott és a két ló horkanva ágaskodott föl.

— Mi az ördög lelte lovaimat, tanácsos ur! Önhöz van szerencsém?

— Tanácsos vagyok, lovag ur; vajjon engemet keres?

— Önt keresem, uram; de mi van udvarában, hogy e lovak így nyugtalankodnak.

— Cserzett bőr, lovag ur. Ez a polgári foglalkozásom, s jó hasznot hajt.

— Így már értem a lovakat. Hiába nevezzük

azokat oktalán állatoknak, kedves tanácsos ur, megérik a hóhérszagot

— Bocsánat uram! Én csak a száraz bőrt veszem.

— Vigasztalódjék kedves ur, akkor a lovak félreértik önt.

Az udvaron egy erős szilfa derekához kötötte a lovakat és a tanácsos nagy kelletlenül egyik szobájába vezeté, hol alázatos hangon kérdé:

— Minek köszönhetem a látogatást, lovag ur, s kihez legyen szerencsém?

Beregi Miklós különös jókedvében volt, kaczagott, mit régen tett és a nála elmaradt fiatal nyegleséggel veté le magát egy székre.

— Le sem ültetne, kedves tanácsos ur, talán arczomtól ijedt meg? Oh! édes uram. Akkor lett ez olyan barázdolt, midőn önök puha ágyukban aludtak. Beszéljünk egy keveset és szívesen bemutatam magamat. Emlékszik egy papra a régi időkből, ezelőtt harmincz évvel?

— Lovag ur, igen sok papot ismertem.

— Meghiszem, de a ki hetven éves korában is foglalkozik mesterséggel, annak jó emlékező tehetsége lehet.

— Nem is panaszkodom emlékező tehetségre és sok papra emlékezem.

— Ezelőtt harmincz évvel itt különös esemény történt.

— Igaz, de mi nem voltunk okai.

— Nem vonom kérdőre, csak emlékébe idéztem. Ekkor este, künt a temetőben, találkozott egy pappal?

— Oh, igen. Mostanában is többször láttam a tartományi palotába menni, vagy onnan kijönni.

— Ez azért van, tanácsos ur, mert a tarto-

mányi palotának ismét érdekes vendége van, a ki nem szándékozik az önök városházához.

— Higyje meg, lovag ur, mi sem óhajtjuk. Elég szerencsétlen szabálya a városunknak, hogy minden halálra ítélt, a városházából indul a vesztőhelyre.

— Ön derék ember, ha így gondolkodik, és az a pap jó helyre küldött önhöz.

— Mi czélból?

— Csak azért, hogy szívesen lásson.

— Ezt örömmel teljesitem.

— Tehát emlékszik rá?

— Most már jól emlékezem.

— Ön jelentette fel, hogy agyonszurt egy tisztet.

— Uram, ezt nekem esküm parancsolja?

— De az a tiszt megtámadta a papot és ha kardja nincs, mit öntől vett?

— Akkor a papot szurja agyon a katona.

— Talán nem; de önnek így is jó hinni.

— Én másképp nem hihetem.

— Följelentette volna-e a tisztet ez esetben, ha a papot leszurja?

A tanácsos habozott.

— Mondja kérem, ugy-e elhallgatta volna!

— Talán.

— És az eskü?

— Uram az eskü büntett földerítéséről szól és egy tiszt magasabb rangban áll egy közönséges gyóntató papnál, kit joga van egy tisztnek büntetlenül megölni. Lovag ur! Egyszerű polgár vagyok, nem tehettem másképp, és a mint tudom, a szerzetesnek sem lett semmi baja.

— Ahogy irányítjuk ítéletünket; de önt megjutalmazták a följelentésért?

— Első tanácsos lettem.

— Lásza, első tanácsos ur, én öcsöcsé vagyok annak a papnak.

A tanácsos remegni kezdett és a gondolatok egymást kergették agyában.

— Uram, mit akar velem?

— Csekélység az egész.

— Ön a tartományi palotából jött?

— Onnan jöttem.

— Talán meg akarja szabadítani a foglyot?

— Erről ne beszéljünk.

— Ön a császár tisztje.

— Szerencsém volt szolgálni ő felségét.

— Azt hiszem, semmi államellenes dolgot nem kíván tőlem.

— Semmit, uram. Csak arra kérem, tartsa ön a város kapujánál e két lovat, míg érte megyek, és akkor nyitassa föl a kaput, hol városi porosz-lókból van az őrség.

— De, uram . . .

— Semmi ellenvetés, tanácsos ur. Ha ott nem lesz, érte megyek és viszem. Jobb lesz, ha megteszi annak a papnak az emlékeért, kinek pártfogására bizton számíthat, csak első legyen, ki elmondja neki: hogy velem találkozott.

A tanácsos hosszú szünet után szólalt meg:

— Megteszem, lovag ur és az éjjel indulok ahhoz a paphoz. Hol találom meg?

— A bécsi Ágoston szerzetesek kolostorában, keresse föl Mózes atyát.

Beregi Miklós e párbeszéd után belépett a börtön ajtaján, hol Rákóczi átöltözve várta.

— Készen vagyok, csakugyan menekülhetek? Olyan csodálatosnak tűnik föl előttem szabadulásom biztossága.

— Jön a veszély utánunk. A miniszterek fogukat csikorgatják majd tehetetlen dühökben és nem lesz olyan lépése, hová azoknak az ujja el nem ér.

— Ah! ettől nem félek. Ha szabaddá leszek, ott lesznek körülöttem hiveim.

— E szerint indulhatunk.

— Mily jelszóval hagyjuk itt e börtönt?

— Istenért, hazáért, szabadságért.

— De szép jelszó, vitéz ur. Ha valaha Magyarország szabadságáért küzdhetek, ezt választom jelszómul, és ha zászlóm lesz, ezt iratom rá.

— Menjünk, fenség. Szébb hősnek lenni, mint jámbor báránynak, mely megadással hajtja fejét a kés alá.

Kopogtatott, a börtönajtó megnyílt, s azon a szolgálattal megbizott százados nézett be.

— Százados ur a levegő itt dohos és penészes. Foglyukat magammal viszem a szabad levegőre.

A százados kinyitotta az ajtót.

— A mint lovag ur akarja; parancsom, hogy engedelmeskedjem.

— Gondos parancsnokuk van, százados ur, kísérjen el a kapuig.

A százados elkísérte őket. A kapuőrök tisztelegtek és a másik perczben Rákóczi a tartományi palotából kilépett a szabad levegőre.

Beregi Miklós megfogta a kísérő tisztnek a kezét.

Fiatal ember volt az, szép, szőke bajuszszaal, ábrándos kék szemekkel.

— Százados ur, egy jó tanácscsal válok meg öntől, mielőtt visszatérnék.

— Parancsoljon velem, lovag ur. A jó tanács sohasem árt.

— Megmondtam a parancsnoknak, hogy a ma éjjeli szolgálatot tevő tisztet még az éjjel küldje el Bécsbe egy levéllel. Kérem, fogadja meg annak szavát, a kihez küldik — ne jöjjön ide vissza többé, előléptetése nem marad el, csak egy évig legyen távol. Az az ember, kihez megy, minden veszedelmet elhárít fejről.

— Köszönöm, lovag ur. Értem, mit akar tudtomra adni: elviszi foglyunkat és engem föl akar menteni a vizsgálatról. Nem félek tőle, a parancsnok minden bajtól megvéd, utasítása szerint jártam el és szeretem leányát, nem tudnék nála nélkül élni egy hosszú esztendeig.

— Szép az állhatatosság, százados ur; de vigyázzon, ha kedvese angyal, nehogy ön is azzá váljék. Én intettem.

A százados később csakugyan életével lakolt: a kormánytanácsnak vér kellett, s ő lett az áldozat.

Nem úgy a tanácsos, ki talán életében sem fogta eleven paripák kantárját. Midőn a lovagoknak látszó alakok hozzáérték, remegve mondá Beregi Miklósnak.

— Siessen, lovag ur! Kocsimban be vannak fogva a lovak, azonnal indulok Bécsbe arra a helyre, a hová küldött.

Beregi Miklós átvette tőle lovát, a másikat Rákóczi vezette előbb a faltól.

— Fogja a fenség kengyelvasát, kedves tanácsos ur s tartsa élete legszebb perczének a jelen pillanatot.

A tanácsos némán engedelmeskedett a vasember szavainak, kinyitotta a kaput, ő is kocsijába ült és csakugyan Bécs felé fordította kocsija rudját.

Sie Lőrincz nem messze várta a két lovagot,

és annak az embernek, kinek nem volt már öröme, födetlen fejjel nézett az égre.

Csillagot látott, fényeset.

Azután neki a veszedelemnek egy országon keresztül, hol minden bokor édes tanyára várta őket, mégis ott kelle hagyniok, futni előle, mint az üzött vadnak; de lovaik dobogása után fölhangzott mindenütt:

Szabad lett Rákóczi!

VI.

Első kapavágás.

Az 1703-ik év kora tavaszán öntötte el a kiáradt Tisza az égő Nagy-Kunság földjét. A tűz, a víz, birkózott egymással. A víz lett a győztes. Ráfeküdt a földre s mint a tengerszélek árjain, megcsillant itt is tükrének fodra.

A két elem harczából a gőzpára szennyeskedett a víz fölött; de megjött a Mátráról a régi ösmerős forgószél, ez ölébe kapta, átnyalábolta, s elrohant vele. A megfoghatatlan megfogta a másik megfoghatatlant: a szél a gőzpárát.

Később a víz is sekélyebb lett, a mint a Havas alföld és a Balkán széleken apadt az öreg Duna, a Tisza is rohant Titel alá. A fekete erdőtől a fekete tengerig, az óriás folyótestnek millió ere, számtalan csatornája, pupja, szemölcse, megérzi: tele van-e a torokfő, vagy éhesebb-e a tenger-száj.

A tenger pedig rengeteg vizével egy iszonyu, örökszomjuság, vedrei a csodás nagyságu folyótestek, melyekkel a messzeföld forrásaiból merit.

Virágos május hónapjában már sok helyen

fölszáradt a föld, fekete mezők terültek a szemhatáron, de sehol nem ékesíté virág.

Egy ember látszott, mintha mozogna a néptelen földön. Az ember kitárta karjait a fekete mező fölött.

Sie Lőrincz volt.

Leborult a földre, mintha imádkoznék; de nem imádkozott: megcsókolta a földet.

A száradt földre, a csók után úgy látszott, mintha néhány esőcsepp hullott volna; nem esőcsep: könyecsep volt, Sie Lőrincz szeméből.

Szent volt előtte ez újföld, melybe szívének boldogságait temette.

Gyönyörködött a legigazabb, átható fájdalommal.

Föld már van. A régi, melyet ősei vére szentelt, újra előtört tűzből, vízből, kitárva keblét a magnak, hogy milliószor visszaadja majd.

— Aldott legyen e föld — susogá.

Ámde az ősök földje, melyet örökül rá is hagytak: Szabad Földek voltak, s ez már nem az. Elkomorodott a gondolatra.

Mellette a földön hevert egy hosszú tölgy-ág, talán póznának vágta a Csereerdőből?

Vállára vette és elindult.

Kikeresett egy emelkedettebb részt és elővett egy piros-fehér-zöld selyem vásznat.

A vászon derekára volt tekergetve s inge eltakarta, mintha félt volna, hogy mások is meglátják.

Hozzákötözte a pózna végéhez és kapa helyett körmeivel ásott egy mély lyukat, hová a pózna másik végét lebocsájthatta. Ez volt az első kapavágás az új földön.

Aztán letönte a kiásott földet öklével.

A szél egyenesre futta a selyem vásznat s ott lengett a levegőben egy gyönyörű zászló.

Rajta arany betűkkel csillogott a füvetlen, virágtalan föld felett:

Istenért. Hazáért. Szabadságért.

Messze látszott a zászló, s napok múlva jöttek szemlélésére azok a félmeztelen alakok csikmeredgyűjökkel a Jászságból, még egy utat téve alakoskodással; de látni a csodát. Mert az a zászló azt jelentette, hogy tovább nem tűrik a Szabad Földek szolgátságát: itt az idő, itt a tavasz, itt a lobogó.

Sie Lőrincz adott az érkezőknek utasításokat, azokat elhordták faluról-falura.

Nagyobb csapatok is jöttek a zászló alá, mintha gyűlést akarnának itt is tartani.

Tiszta májusi nap volt. Az emberek körülállották, egy öreg ember oda lépett Sie Lőrinczhez:

— Hallod-e, Lőrincz testvérünk! Készen vagyunk immár a tettekre. Nézd, mit mond e zászló? Neked rémitő veszteséged volt, és mi téged választottunk vezetőnknek, te nem lehetsz áruló soha!

Sie Lőrincz lesütötte szemeit és busan rázta fejét.

— Szeretlek benneteket, bátyám, de vezérek nem leszek. Ne legyen mi közöttünk első senki. Vezérünk lesz, mert a népnek vezér kell, ki egyuttal az országé is legyen. Veletek megyek, hozd a lobogót. Téged illet.

A vén ember nagy büszkeséggel lépett a zászlórudhoz, hogy kivegye a földből és a körül-

állók némán várták, hogy kezébe vegye, elinduljon előttük, százak, majd ezrek által követve.

Hozzá akart nyulni a rudhoz, és hangos kiáltással ugrott attól vissza.

— Nézzetek oda!

Sie Lőrincz volt az első, a többiek is előre nyujtott fejjel közeledtek a zászlórudhoz.

A vén ember kinyujtott karral mutatott rá.

A ki megnézte, visszafordult s helyet adott a többinek, mindenkit elfogott valami forró borzongás, valami kimondhatatlan öröm.

Egy ordítás hangzott a pusztaságba:

— Rügy!

A vén ember még most is ott állott mereven Sie Lőrincz meggörnyedt alakja mellett s hangosan kiabálta:

— Rügy! az első rügy az új szigeten. A rügyből bimbó lesz, levelet hajt, ágakat nevel, koronájával öleli majd a zászlót. Ne nyuljunk hozzá: nőjjön, terüljön, lombosodjék, uralja ezután fakadó szülötteit e földnek; a rajta lengő zászló adja meg nevét, legyen szabadság fája!

A fa, a rajta lengő zászlóval ott maradt. A földműves mindennap csodálva nézi a természet munkáját; a megeredt fa-ág is csoda volt előttük.

Sie Lőrincz elvezette őket, másnap reggelre ott voltak a Mezős-dombon.

A Mezős-dombon valóságos tábor gyült össze, a Szabad Földek lakói megtartották szavukat, ott volt mind, a ki erős, bátor a fegyver használatára.

Mindnyájan tudták ekkorra hogy ki van tűzve a zászló, melynek betűi hirdetik:

Istenért. Hazáért. Szabadságért.

Háromezernél többen voltak.

Ezer lovas állott harczra készen, könnyü, tüzes vérü lovakon. Kétezer gyalog nehéz haraggal szívében.

A gyalogosok fegyvere a nyélre egyenesen rászorított kasza, a lovasoké hegyes tarkóju fokos, kurtanyelű csákány.

Midőn Sie Lőrincz megérkezik, körülfogják a vének s kevélyen mutatják a táborn.

— Meg vagy elégedve, Lőrincz?

— A Jászság, a Kis-Kunság, előjött szavaidra.

— Előre! Tettek nélkül nem térünk vissza.

Sie Lőrincz nyugodtan felelt:

— Én is megtettem kötelességemet. A Tiszától Lengyelországig várja a nép zászlónk kitűzését. Ellenségünk nem tör össze bennünket, ha véreink nem hagynak el. Fuvassátok meg a kürtöket, hadd sikoltsa el a tárogató a mi édes nótánkat, szabad földek keservéből fakadt az, szabad emberek örömmel kevert bánatát bújja. Rajta! Ez lesz a harczy dal, melynél rohannak a vágtató paripák, ágyugolyóktól dübörög a várak fala; cseng a szabadság riadója. Rajta! Hadd fujják a kürtöt, tárogatót! Hivjátok elő a hegedősöket, hadd énekeljék; eljut e dal hegyek barlangjaiba s végig nyargal a rónaság hátán, minden hangja a mi szavunk lesz. Rajta: Istenért. Hazáért. Szabadságért.

Sie Lőrincz boldogságát látta közeledni.

A tárogatók hangjai felharsant, eljöttek a hegedősök énekelni a Szabad Földek harczy indulóját.

Sie Lőrincz ajkai lázasan mozogtak, bele akart kiáltani az énekbe, de nem birt roppant boldogságától. A vének hozzá mentek s megijedve látták lázas állapotát. Beszéltek hozzá és egy öreg részvétellel kérdé tőle:

— Mi bajod, Lőrincz?

Az a láz hatása alatt felelt:

— Azt hittem, megöl a boldogság.

— Mi az?

— Ugy-e nem tudod? A sereg, mely a mi földünket elpusztította s fölkoncizolta népét, holnapután a Jászságon vonul keresztül, tőlünk alig egy órajárásnyira. Pumilló, a sereg vezére nincs velök, ott maradt erdélyi állomásán s a seregnek a mult évben Bécs környékén lakott része csatlakozott már régebben vele. Hogyne volnék boldog. A sereg Olaszországba indult, csatakészben megy s ti itt vagytok velem, mindnyájan! A sors keze hozta erre őket. Találkozunk. Rajtuk kezdjük meg a vérkeresztelőt.

A vén emberek, a kik hallották Sie Lőrincz szavait, felkiáltottak. Örömhír volt előttük, a mit hallottak.

Számban többen vannak egy pár százzal; de amazok fegyverzett régi katonák s az erő, győzelem részökön van; de csak a látszatban: a való, holnapután beszél.

Közönséges pórok valának, a hegedősök is azok.

A hír elfutott s mindenütt kitörő lelkesedést keltett.

Sie Lőrincz lóra ült s ekkor léptetett a tábor hátuljából hozzá Beregi Miklós.

Egyetlen az egész táborban, kinek jó kard volt az oldalán.

A mi ezután következett, az a bekövetkezendő emlékezetes kor első felvonása volt.

Pumilló egykori serege lassan közelgett. Kémeik hirül vitték, hogy fölkelő tábor áll előttük

és visszaemlékeztek a nagykunsági pusztításra, most annak folytatását sejtették.

Győztek ott is, biztosak voltak arról, hogy itt is győznek, ha megtámadtatnának!

Egy parasztszótart a pompás lovas századok ellenében!

Ha majd megraggyannak a nehéz lovasok sisakjai, vértjei, kirepülnek a szablyák, hallik a vezényszó, mi lesz akkor e koldus néppel, melynek lovassága a vénebb csikhalászokból áll?

Az átvonuló sereg legkevésbé számított arra, hogy Magyarország területén fölkelő csapattal találkozik és az egybegyűlés okát a nép félelmében keresték.

Megtörtént ugyan a multban, az erdélyi fejedelmek vezérletével, hogy a nemes rendek a törökök által támogatva, az osztrák kormányok ellen hadat viseltek, de példátlan volt a magyar történelemben a pórok lázadása az ország szabadságáért.

Maguk is nyomorult szolgák voltak.

A Szabad Földek lakói, a félmeztelen csikhalászok, legszebb ruháikban, paraszt fegyvereikkel vésték e napon a magyar történelem jövő lapjára a legszebb példát a hősiességről, melynél nagyobb, tisztábbat azóta sem mutat történelmünk.

Ez a nap volt a magyar nép eltiport erejének ujjaszületése.

A Mezős-domb előtt másfél óra járásra terült el a sikság, hol az átvonuló sereg megbizonyosodott az összegyűlt pórok támadó szándéka felől. Az előcsapat hulláit itt találták.

Az osztrák századok összehúzódtak a sikság szélén s hátukat a Mezős-domb rétkarikájának vetették.

Ugrásra készültek, de az ugrással várni voltak kénytelenek, az alkony leszállott a síkságra.

De nem aludt senki. A vén zsoldosok, kiknek nagy része Buda ostromához jött idegen csapatból és ott maradt osztrák szolgálatba, mindnyájan vad, kiaszott lelkű katonák voltak, érzéketlenek, kegyetlenek, nem ösmerve csak fegyelmet, parancsot, és e csendes éjben mégis olyan különösnek tűnt föl előttük a náderdők éles zizegése. Sejtették, hogy az takarja a nép egyrészét előlük; az a náderdő pedig erősebb a várfalaknál, csak az ott lakók tudják utjait. Mások előtt a náderdő rejtély, süppedő tavakkal, áthatolhatatlan hinármezővel, csalogató lidércz-tűzzel.

A némaság ijesztő volt előttük, és a náderdőben fölgyuló tüzeiktől a lovak horkanva hagyták abba a legelést. A zsoldosok lovaik pányvájá mellé állottak.

Éjfél tájban hangot adott a náderdő, a zsoldosok hallgatták a hangokat. Jámbor emberek zsolozsmája törte meg a csendet és a zsoldosoknak úgy tetszett, mintha az egész nádrengeteg énekelne.

A vén katonák morogtak, hogy oly rémességé vált éjszakájuk, ezekkel könnyű lesz elbánniok virradatkor, ha csakugyan fölkelők volnának.

A Szabad Földek lakói pedig Istenükhöz beszéltek:

De micsoda az ember élteben,
Hogy ő reá gondot tartasz eképpen!
Micsodák az emberek fiai
Hogy felséged őket így kedveli?
Az embereket ha megtekinted,
Legottan őket csak semminek leled?
— Az ő napjai hamar elfogynak
És mint az árnyék ottan elmúlnak.

Bánatosan szólt az ének, majd erősebbé vált és végre harsogott, mint a trombita :

Hajtsd meg az egeket és szállj le menten.
 Illesd a hegyeket, hogy füstök menjen!
 Bocsáss villámlást, szedd széllzel őket
 Menyűtő nyiladdal szerte széleszd.
 Segíts meg, felül kezed hozzánk nyujtsad!
 Ellenségeinket tőlünk elfordítsad,
 — Szabadíts meg a veszedelemből,
 Őrizd meg az idegen nemzettől.

Közönséges zsoldárok voltak ezek, melyeket a nád-erdő rengetegéből küldtek az Istenhez. Majd magukról énekeltek, ez arról beszélt, a mi rájuk bekövetkezhetik, a halálról és ember embertársát siratta meg :

Kimulni hagyod őket oly hirtelen,
 Mint az álom, mely elmúlik azontúl,
 Mihelyt az ember felserken álmából:
 És mint a zöld füvecske a mezőben,
 A mely nagy hamarsággal elhervad,
 Reggel virágzik, este megszárad.

Az éneklés elmúlt, ismét beállott a csend.

Hajnalodott. A rétből a megzavart vadmadarak elszállani igyekeztek.

A katonák idegesen rántották föl a pányvát, egy különös hangszer szólalt meg mindenfelől, mely sirt, zokogott, panaszkodott, üvöltött és mégis oly csodálatos tűz ömlött belőle.

A tárogatók szólaltak meg és utána a nád-erdő, most már nem bús éneket zugott vissza, hanem harczi dalt, mely mint a tenger forgataga, magával ragadta a zsoldosokat is.

Pumilló serege csatarendbe állott. Jobbnak látták így hallgatni azokat a megmagyarázhatatlan hangokat..

Ellenség nem mutatkozott sehol. A századok megmozdultak, hogy haladjanak utjukon. — Megtörténhetik, hogy a pórok nem is akarnak megütközni, mondák a századosok.

A náderdőnek síkságba kiszögellő nyulványán túl vették csak észre a lovas népet, mely elálta utjokat. A lovas nép erős, koczka alakokba idomult át és a zsoldos századok, melyek egy rendszerelen tömeget vártak, az első meglepetés után keskeny sorokba akartak közéjük furódni.

A koczkaoszlopok azonban nem várták be a századok támadását, megmozdultak. Mozdulásuk gyors volt, mintha egy irányzó kéz lőtte volna ki. A másik perczben rajta feküdtek Pumilló seregén.

Mindenfelől újabb tömegek érkeztek, a Mezősdomb felől elül jöttek a gyalogosok Sie Lőrinczcel, oldalról kisebb lovas csapatok bukkantak ki a rétből.

A haditerv kitünő, de veszedelmes volt, csak elszánt embereknek való.

A gyalogság előre tolt a századokat, az elől támadt lovasság pedig a gyalogságra szoritotta.

Pumilló serege egyik felől sem tudta visszavetni a támadást.

A pórok állása nem tágult, azzal küzdeni kellett, életre-halálra.

Hogy nem volt közöttük a nagykunok hóhérja, hallotta volna Sie Lőrinczet, mint ordítja: Pumilló, Pumilló!

Sokáig tartott a harcz, hasonló a helvét pásztorok dicső csatáihoz. Itt is, ott is egyforma jelszó volt a zászlóra írva, egyforma érzés égett az elnyomottakban.

Azokat a vén lovas csíkhálászokat oly ember

vezette, a ki előtt maga a halál volt az utcsináló. Beregi Miklós minden eltemetett halottért meg-megfizetett annak, a ki elébe került. Sie Lőrincz nemcsak győzni akart, mint amaz, de boszut állani, véres boszut.

A két sereg végre egybe olvadt. Ember, emberrel állott szemközt s midőn a nap delelőre ért, a Szabad Földek lakóinak ajkán elhangzott a győzelem kiáltása.

Nem kellett üldözni az ellenséget, ott hevertek azok az ütközet mezején, barát, rokon, testvér, apa és fiu egymást kereste az élők között vagy az elhullottak sorában.

Aztán összehordták az elesetteket, külön az ellenséget, külön az övéiket.

Két halom emelkedett, távol egymástól. Az egyik kisebb, a másik nagyobb. A kisebb a magyaroké, a nagyobb a zsoldos seregé. Azt mondák a kisebbre: örömhalm, mert édes a boszu; a nagyobbbat elnevezték Jajhalmnak, hadd legyen nekik is emlékeztetőjük.

Volt már fegyver. A fokosok mellé kard, pisztoly; a kaszák mellé lánca, puska. A küzdelem megkezdődött: az Istenért, a hazáért, a szabadságért.

Megállni többé nem lehetett, nem is akartak. Vezérre volt szükség, kinek neve ösmeretes legyen mindenütt a hazában.

Beregi Miklós Rákóczi Ferenczet ajánlotta.

Volt már dicsőség, győzelem, csata-dal. Mind fel kell ajánlani a nép önfeláldozó készségével együtt.

Ki megy érte?

Idegen hazában; idegen földön él, ki van üzve honából. Ki viszi el hozzá a hirt, hogy jöj-

jön haza? Van már sereg, mely várja, a mely királyául tekinti.

Rákóczi Ferencznek van neve, mit egész Európában ösmernek. Felesége révén rokonságban áll uralkodóházakkal. Anyja vértanu volt és hőslélek, asszony: kiben érczczé keményedett a sziv magyar büszkeségében. Ki nem hajolt, nem tört; de könyeit hullatá, szomorú száműzetésében, a Márványtenger partján.

Magyar férfiak örök dicsősége ez az asszony, melyhez hasonló nem volt a főbbek között.

És Rákóczi Ferencz, fia ennek a hős asszonynak, Zrinyi Ilonának.

A vének tanácsában, mely a győzelmes csata után összegyűlt ismét a Mezős-dombon, hangzotak el e kijelentések.

Huszonnégyen voltak s keresztbe font lábbal ülték körül Sie Lőrinczet, de még vártak valakire.

— Soká jön a fiad, Lőrincz, — szólott egy vén, nála nélkül nem határozunk.

— Ő csak később jön elő, addig végezzünk, szándékát tudjuk.

A vének megnyugodtak a válaszbán és folytatták a tanácskozást.

Leginkább Sie Lőrincz és az előbbi vén beszéltek.

— Beszélj el, Lőrincz, hogy áll másfelé a fölkelés ügye.

— A nép mindenütt várja az általános kitörés óráját, a magyar Kárpátok völgyeiben is készen vannak a fölkelésre. Több helyen össze is sereglett a nép, a szolgaságot tovább tűrni nem hajlandó.

— Urak, nemesek csatlakoznak-e majd hozzánk?

— Csatlakoznak. Ők lesznek majd színe a szabadságharcznak, mert értelmesebbek, bár nem lelkesebbek.

— Helyes. Azt beszéltük, hívjuk haza Rákóczi Ferenczet vezérül; de a Szabad Földek lakóinak fiad legyen a vezére, a tiszántúli nép is mellénk áll.

Sie Lőrincz lehorgasztotta fejét. A Szabad Földek lakói azt hitték: Beregi Miklós, Sie Lőrincz fia, a kivel rendelkezhetnek, mert közülök való.

És mindnyájan bámulták.

Csodatetteiről megszakitás nélkül beszéltek az ütközet óta.

— Micsoda hős, milyen vezér! Még nem vagyunk keze alatt két hét óta és vele megrohanók magát a poklot.

Azt hitték, Rákóczi küldte középük.

Ha Sie Lőrincz elárulja: kicsoda Beregi Miklós és mi volt, azonnal föllép ellene a gyanu és a hóhérok ma nem feküdnének a halom alatt.

Azt ma sem szabad még elárulni.

Beregi Miklóstól senki sem kérdé ezideig: ki volt. Egyetlen kételkedő megjegyzés ellene a rút hálátlanság magvát hintené.

Szomoruan válaszolt a kérdésre.

— Meguntatok, hogy engem nem tartatok arra méltónak?

Önzőnek tüntette föl magát a vének előtt. Ő volt a kezdője a fölkelésnek, maga részére kérte tőlük a kitüntetést; pedig emésztő kín lobogott önzésében.

Nem engedheté, hogy Beregi Miklós elhomályosítsa nagy katonai tudásával amaszt, kinek neve súlylyal birt az országban mindenütt.

Ezt lázadónak tekintének, amaszt felkelőnek és hivatottnak.

Beregi Miklós iszonyu bosszut állott ő értök, majd megtalálja az máshol is a maga utját.

Első az ösmert név, a hivatott, azt kell magasra emelni.

A nép nagy gyermek, játékaiban válogat.

És Rákóczi méltó a vezérségre: tiszta jellem, nagy sziv. Ha az a nagy sziv, erős sziv is tudna lenni!

Ezeket gondolta egyszerü eszével, mit azonban a megpróbáltatások köszörűje kiélesített, és jól ítelt.

A vének megnyugodtak szavában s másnap utra keltek Lengyelország felé, meghívni Rákóczi Ferenczet vezérül.

Rákóczit Drodoviczében találták meg, ők voltak az első fecskék, kik hűségről beszéltek, és győzelemről vittek hirt.

— Mindenkinnek van rendeltetése. — E szavakkal bátóritá magát, s ime az út nyitva már előtte.

Elfogadta a Szabad Földek véneinek meghívását s ezzel belépett a történelem szinpadára.

Nem mult el ezután nap a nélkül, hogy ne érkeztek volna hozzá küldöttségek. Előkelő nemesek és rongyos alakok. Ez utóbbiaknak nem volt egyebök szivöknél, életüknél, nem ajánlhattak föl semmi drágaságot a haza oltalára, csak ezeket.

Legnagyobb ajándék, mit ember adhat.

Beregi Miklós odahaza maradt kis táborával. Minden napot munkában töltött; hadi dolgokra tanította őket.

A vének tanácsa három hét multával vissza érkezett s tudatták a néppel, hogy Rákóczi elfogadta a vezérséget s ekkorra átlépte a magyar határt.

Rákóczi haza küldte őket, veszteglést parancsolva, mig fölhívása meg nem érkezik.

Nemsokára megjött az is.

Most már ki kell lépni a világ elé. Magasan kell lobogtatni a zászlókat, mit a vének hoztak Rákócztól.

Fölhangzott a harci induló s meg sem állottak a Tiszáig.

Mi volt nekik ez akadály, az a széles víz!

A csíkhálosok szerelmesek voltak a vén folyóba, mely mocsaraikat táplálta.

Gyékénykévéket vágta a gyalogosok feje alá és egy kévével négyen is átusztak.

A víznek ösmerték a párnáját.

A lovasok hosszú vonalakba ereszkedtek a folyóba. Ezek sem féltek a vízi uttól, minden csikó szilajmènesben nőtt s folyóhoz járt itatóra.

Szekereik alsövénye alá is nád, gyékény kévéket raktak; egy ember megfogta a szekér rudját, a hány hozzáfért, tolt.

Sem emberben, sem lóban, sem podgyászbán nem esett kár. Az átkelés sikerült.

Az utolsónak maradt lovascsapattal usztatott át Sie Lőrincz és Beregi Miklós.

Közepén voltak már a folyónak, midőn a partra egy szőrcsuhás pap érkezett öszvéren.

A pap beleugratott öszvérével a folyóba és utólérte őket.

Beregi Miklós mellé usztatott s megfogta kezét.

Az meglepődve fordult vissza. Az érkezőben felösmerte Mózes atyát.

— Hol jársz itt, édes bátyám? — kérdé tőle.

— Téged kerestelek.

— Mi hirt hozasz?

— Tőletek jött a hír: Pumilló seregét iszonyuan elpusztítottad.

- Megérdemelte.
- De Pumilló él.
- Mindenkinek eljön a maga órája.
- Gyönyörű kis sereggel indultok Rákóczi elé.
- Bátor és hű minden katonája.

Parthoz értek.

A sereg már ekkor haladt, lengett a zászló, búgott a tárogató, villogtak az aczélok. A szekerek elé fogott lovakra is felültek a hajtók.

Beregi Miklós kinyújtotta karját.

— Nézd, édes bátyám!

— Látom. Meghajlok nagysága előtt. Benne nemzetem ébredését látom.

— Jösz velünk?

— Hadd menjenek azok győzelemre s te öcsém nem mehetsz velök tovább!

— Nem mehetek?

— Nem, mert Zrinyi János beteg.

Országos Széchényi Könyvtár

VII.

A honfi bűne.

Beregi Miklós ott állott a Tisza partján, előtte elhaladt a lelkesült sereg.

Merre elvonul, az mágnessé lesz, mely magához vonzza a vasdarabkákat, ez is felszedi a népet magához, uszálya nő, szabadságért rajongókból.

Ha vezeti őket, szabadsághős lesz belőle. Kunyhókban nevét dicsőítik, emlékét firól-fira adja a nemzedék.

A Szabad Földek lakói úgy értelmezték a szabadságot: szabad legyen a haza, szabad legyen az otthon.

Ők szabadosak voltak otthonukban. Minden ház, minden törzs élvezte az önállóság gyönyörét, nem ismertek más urat, csak a haza, vér és pénz-adóját. A Nagy-Kunság elpusztítása, a Szabad Földek jobbágygyá minősítése, a bosszu és szolgaság nyüge hívta fel őket, hogy nemzetük sorsát kihivják, fellázadva a szolgaság ellen.

Ez eszmének kiegészítéséül egy népvezér kellett, kiben honszerelem, emberszeretet élt.

Emberszeretet, ki nem kívánja más javát, mit a rövid élet dúsabb élve nyújt, de az összességnek sejteti óhaját, kiérdemelve hazája szabadságának megküzdésével.

Egy szép nóta volt a nép óhajtása, mit nem a dal szövege magyaráz, hanem zenéje búsongó hangja értet.

Beregi Miklós értette a népet. A szabadság tiszta fogalma élt akaratóban. Nyitva volt útja és az előtte lecsapódó villám nem riasztotta volna ki eszméjéből úgy, mint e váratlan szavak:

— Zrinyi János beteg.

A császári kormánytanács előtt már tudva volt, hogy a mezősdombi csatában ő vezette a fölkelőket.

Két hónapnál több idő telt el, hogy ott hagyta az udvart, a csata vezetésével csordultig telt a türelem pohara odafent. A miniszterek jelentést tettek a császárnak, egyuttal Mózes atya végleges eltávolítását is követelték.

Sorsa bekövetkezett. A kolostor falai közül a csatatérre léphet s vénségét a legszebb vonalon fejezi be, mit az élet nyújthat.

Egy meglepő fordulat kényszerítette, hogy öcscséhez e szavakat intézze:

— Nem mehetsz.

A sereg haladt útján, a zászlók még látszottak, bátya és öcs, elmerengve nézték hívogató lengését.

De a szó Beregi Miklóst lekötötte s tudni akarta, miért állítá meg bátyja.

Zrinyi János emléke mindig fölverte haragját ; de azt sohasem tudhatta meg, hová zárták. Olyan titokban tartották ezt, hogy Mózes atya tizenöt év múltán tudta meg.

A császár kormánytanácsa diadalmaskodott a császárt környező magyarok fölött az ő pártütésével. Mózes atya eltűnendőnek látszott ezentul ; rá pedig ott, csak a halál várhat.

A császár bíró is egyszermind, hatalma rettegett birodalmában.

Lipót valóban kinosan érezte a jelentés fulánkját.

A fulánk testébe furódott.

Szomoruan sóhajtott föl :

— Minő varázsa lehet annak a földnek, mely elszívja ajtómtól legjobb hivemet !

És a császárok életében is van pillanat, midőn előáll az ember.

A császárság rendkívüliség az emberek között, a rendkívüli nagyság ösmerhet egyéneket országában, ha azok nem hódolnak a trón zsámolyánál. Ráhágni a féregre, ki vakmerően ellene támad : uralkodói kötelesség.

Vannak azonban külső jelenségek, mik ellene szólnak minden törvénynek. Például : egy embernek arannyal lehet tömve pinczéje s oly boldog a régi, megszokott kabátban, hogy forró napon fáznék, ha az nem fedné testét.

Lipótnak százezrek hordták zászlóit győzelmes csatákon, egy intésére országok hódítására rohan-

tak, és ezrek hullását nem siratta meg, az ezrek érette éltek, érte haltak.

De mint gyermek a játékához, akként ragaszkodott Beregi Miklóshoz, különösen az utóbbi években.

A szokás törvénye ez.

A régi kabát valósága.

Előbb egykedvűen akarta venni a dolgot, majd dühösködött s felülkerekedett benne az öregek makacssága. Roppant birodalmának kormányzásába nem folyt be egyéni súlyával, végezték mások; de a figyelő szakasz létesítése saját eszméje volt; a nagy mű, a birodalmi nagyság sikerült, e picziny eszme széttört.

Ingathatatlanul hitt szerencséjében s intézkedéseit a figyelő szakasz tagjaira bízta, leginkább ellenkezőt miniszterei utasításaival.

Sok eset a harcztéren, maga a zentai diadal is bizonyította azokat.

Mig birodalmának lakói közül az is, kinek nem volt más takarója az égnél, csendesesen aludta éjszakáit, Lipót álmatlanul töltötte az éjjelt.

Gondolkozott, tépelődött.

Belátta, hogy késő hozzáfogni egy új szakasz felállításához, öreg ember mellett ott áll már a néma sir, nem látja, mily közel van, nem tudja, mikor lép abba, azt sem: álmában-e vagy ébren.

A rövid időre, mit élve tölt el fejedelmi nagyságában, mint milliók föltétlen uralkodója, csak ő rá hozza a sorsa, a ki kénye-kedve szerint intézi alattvalói sorsát, hogy csalódják eszméjében, ne lássa maga körül kedvenczét? Ezt nem tűrheté el.

Kikereste a bibliából a tékozló fiu történetét.

A tékozló fiunak apja megbocsájtott.

Mit tékozlott az el?

Pénzt.

Mit pusztított el Beregi Miklós?

Katonákat.

A tékozló fiu apjának maradt pénze, Lipót-nak maradt hadserege, nagy.

És magára, a biblia példáit ösmerte el kötelezőnek, ha félre tette szabad óráiban a császárt.

A figyelő szakasz az övé volt, nem tartozott hadserege közé. Határozott és segítségül hívta a császárt.

Eszébe jutott Zrinyi János.

Ez is a figyelő szakasz tagja volt, szerencsétlenné tették tanácsosai, Beregi Miklóst is azok kergették a Szabad Földekre.

Mózes atyát a reggeli órákban magához hivatá.

— Jó éjszakám volt, Mózes atya. Legyőztem a kísérteteket.

— Felséged győzedelmeskedik mindenén.

— Magamon legkevesébbé, most az sikerült.

— Mi volt segítsége, felségednek.

— A biblia, és mint bíró, annak példája szerint ítéltém.

— A bűnösök életben maradnak.

— Életben.

— Áldani fogják, felségedet.

— Mózes atya! Én királya vagyok Magyarországnak. Szeretnek a magyarok?

Oly komoly arczczal tette e kérdését, mely a szerzetest összerendezte, éles szemeivel szeretett volna a császár szívéből olvasni.

— Felséges uram, a magyar népnek még nem volt felséged családjából olyan királya, ki az egész Magyarországon uralkodott. Erdély külön fejedelemség volt, Magyarországon a török volt

az ur és felséged ősei csak egyes részeken uralkodtak. A törvényt, ha egyiknek vagy másiknak érdekeivel ellenkezett, félredobták és az nem érvényesült. Felséged segítségével szabadult föl Magyarország a török másfél százados igája alól. Felséged egyesítette Erdélyt Magyarországgal, és a magyarságnak ha szokása, nyelve, joga tiszteletben tartatik, még csak ezután következik el az idő, midőn kormányzásának hatását érezve, fejlődik majd a szeretet vagy a gyűlölet.

— E szerint az állapotok ott még ujak és nekem semmi jogom sincs a hatalmas nép szeretetét kívánnom. Azt állítja pedig a biblia: „Népek szeretete koronáz királyt.“ S ha nekem nincs jogom kívánni a szeretetet, akkor emberi értelemben csak képzelt király vagyok.

— Felségednek nincs szüksége arra, hogy emberi értelemben ítélkezzék. Felséged hatalmas császár, ki épített, egyesített. Magyar, Erdélyország ismét egyesült és erő az egység, az egység erős mint a csomóba kötött vesszőkéve; felséged műve ez és a fényes magyar korona ragyog fején.

— Ne így beszéljen, Mózes atya. Mikor együtt vagyunk, kitör belőlem az ember. Hiszi-e, hogy Magyarország megemlékezik rólam mint szabadítójáról valaha?

— Nem látok a jövő világába; de a valóság valóságnak marad.

— Öreg vagyok, Mózes atya. Sokat tehetek tanácsosaim rosszat ellene s én jóval szeretném pótolni. Szeretném ha a magyarok valaha azt mondanák: „A becsületes Lipót.“ „A szabadító Lipót.“ Egy ház építésénél történnek szerencsétlenségek, egy birodalom fölépítésénél félreértések. Gyarló ember voltam én is. Király, szivemben.

Tévedhettem uralkodásom alatt számtalanszor, s koldus lehettem elmémben, akaratomban.

— Nem értem tisztán, felségednek célzásait. A jövő ítélőszéke, mi sohasem egyéb a népek ítéleteinél, mindenki fölött igazságosan ítél, mihelyt szemeivel látni fogja a valót.

— Mikor lesz az, Mózes atya?

— Attól mi távol vagyunk. De világosság árad szét egykor az emberek között, mert sötétség után világosság következik a természet rendjében, az ember pedig a természet virága, ura mindennek a földön, s eljön az idő, midőn kezét fognak királyok a szántóval, eke becsét jogar óvja, munka és értelem ereje emeli a nemzetek koronáját.

— Az igazságot is máskép fogják értelmezni, mint ma?

— Másként. Visszamennek az ős ember törvényeihez s egybeolvasztják a világossággal. A mi akkor természet igazsága volt, az lesz ezredévek multán is, mint a hogy az ember embernek marad. Multnak tisztasága, jövőnek világossága, bölcső és diadal, a kezdet és fölmagasulás. A mi pedig e két idő véglet rengetegébe esik, elmulik, felejtve lesz sok. Sok nagyságot, örök szoborba öntenek a tények, ha a tényeknek igazsága van.

— S mit hisz nemzetéről?

— Hiszem, hogy ott lesz a többiek között és az is ítélkezik.

A császár hátravetett kézzel járt föl és alá a teremben, fejét lehajtotta, mintha multját keresné.

— Igaza van, Mózes atya. Az én fejem is hasonló az érett kalászhoz, mely csak a kasza csapását várja, s magam körül szeretném látni mindenkor, kiket szerettem.

— Felséged maga körül látja azokat.

— Azt a keveset sem, a kit szerettem. Tudja, hol van öcsce?

A szerzetest meglepte e váratlan kérdés.

— Nem tudom, felség.

— Lent a magyarországi Szabad Földeken. Ellenem lázadt és első csatájában századokat tett katonáimból semmivé.

A szerzetes elsápadt, erről még nem értesült.

— Lehetetlen.

— A mi megtörtént, az nem lehetetlen, önnek is része van e dologban, Mózes atya: de igazságos akarok lenni. A Szabad Földek lakói visszaadták a kölcsönt azoknak, a kik a Nagy-Kunságot fölégették. Kezet kéért, életért életet, csókért csókot, jóért hálát: ezek is a természet törvényei. Hallottam, hogy Beregi Miklós szerette a kun vajda leányát, következésképpen szerette a földet is, a hol az élt és gyűlöletét vérrel higitotta. Ezeket értem. Megbocsájtom neki, s ha szeret, Mózes atya: hívja vissza hozzám.

— Felséges uram ...

— Mondja meg neki: hívom.

A szerzetes szerette Lipótot, egész élete a császár tanácsosai ellenében folytatott küzdelemben tölt el és e küzdelemben legnagyobb segítsége a császár maga volt.

Különös jónak tűnt föl most előtte, csaknem megbánta, hogy öcscsét minden módon nem igyekezett visszatartani attól, hogy a lázadás élére álljon.

Annak előkészítésében pedig neki volt legtöbb része.

De értette Lipótot. A császárban az ember, megszeretette a másik embert és ragaszkodik hozzá.

Talán sohasem érzett irányában őszinte alázatot, de most nagy, őszinte alázattal válaszolt:

— A Beregiek, felség, hivek uralkodójukhoz, de szeretik hazájukat is.

— Tudom, azért hívom vissza. Itt is hű lehet nemzetéhez, mellettem éppen úgy, mint ön, Mózes atya. Egy ügyet nemcsak a harczmezőn lehet szolgálni, de annak ellenségei között nem kisebb hősiesség. A magyarság bizonyosan föllázad, aztán mi történik? Az eszme testvérharczban ég el, a forradalmak a népek tüze, a mit emberek vezetnek, és az emberek ott is lehetnek gyarlók, mint magam valék.

— Felség, még nincs nyílt lázadás.

— De lenni fog. A Szabad Földek lakói győzelmes zászlók alatt járnak be az országot, szabadságot kiáltva, ellenem törnek. Ám tegyék, én királya vagyok Magyarországnak, a nemzet kérje jogait, megadom, a bűnösöket büntetem; de más királyt nem tűrök magam mellett.

— Indulok felséges uram, öcsémért.

— És mondja: jöjjön hozzám, megbízásom van számára. Hozza vissza Zrinyi Jánost, nem büntetek senkit, véget vetek sötét álmainnak, uralkodni akarok.

A mit Lipót beszélt, az a megváltozás volt. Kezdé látni, hogy a császár ama korában van, midőn minden lény megérzi a haldoklás közelgő napjait és e napokat vágyik megszelidíteni, kegyességének verőfényével.

Tisztán látott. A verőfényt eltakaró függönyt segített eltávolítani.

— Felséges uram, a figyelő szakasz tagjaiból még hiányoznak akkor is, ha öcsém visszajön.

— Ki hiányzik?

— Dragan Iszály.

— Haza hívjuk azt is, mihelyt ön kéri, Mózes atya.

— És Kéri Gottfried?

— Azt oda hagyjuk. Az nem engem szolgált soha, hanem tanácsomat. Harczoljon ő a tanácsosokért, azok vetették a magot, miből a lázadás csirázott, arassák annak fekete növényét.

A párbeszéd itt megszakadt. A császár beteg lélekkel vonult el mindenkitől s többször mondogatá:

— Eddig tart a hatalom. Az ember, ha halni bátor, s érzelmeinek nem szatócsa: hatalom. Egy önfeláldozásra kész hivem elhagyta küszöbömet, hívom, vajjon visszajönne-e még? Nincs erőm a visszatérésre kényszeríteni, az ember mégis szabad, ha akarata van. Nem tudom, egyéniségem hatalma visszavonzza-e? Ez a hatalom, amaz: erőszak, szabályok, fogalmak, állítások kényszerítése.

Gyermekes örömmel csillant fel szemeiben néha az öröm.

Reménykedett.

A milliók ura várva-várta egy lázadó visszajöttét, töprengve, hogy bir-e az ember vonzó hatalmával.

Ez volt az a meglepő fordulat, mely a szerzetest arra a szóra kényszeríté a Tisza partján.

— Nem mehetsz.

Öcscse — indulatának teljes dühével felelt vissza a szerzetes többszörös kérésére.

— Megboszulom Zrinyi Jánost itthon. Minden katonát, ki elébem kerül, gyilkosának nézek. Miért hív a császár? Sajnálja a kutyát, mely az uszításra fontolgatás nélkül rohant? Miért nem védte az üldözöttet álnok tanácsaitól? Miért nem uszította azokra?

A szerzetes győzni akart s nyugodtan felelt a kitörésre.

— Mert idegen ellenségeket kellett legyőznie.

— És én most hagyjam itt ez elárvelt hazát, melynek édes forrásaiból idegenek kapzsisága merit? Visszakullogjak mások gunyjára a gazdag konyhához, hol a gazdag császárnak minden tekintete élő szemrehányás lenne lázadásomért?

— A te győzelmedet nem lázadásnak tekintik, hanem bosszuállásnak.

— Igaz. Az nem volt egyéb. Szerettem a császárt, a miért ennem adott, a mit megtalálhattam volna bárhol. Szerettem egy leányt, az megtanított hazát szeretni és a császár most hívja a hű ebet, hazám a fiát, szerelmemet nem hívja senki.

— De hi magához az egykori jó barát, Zrinyi János. Emlékezz csak vissza rá. Husz éve szenved börtönben: nem látta azóta madarak repülését, nem a zord telet a mint elüzi a füvek rügye. Nem örült soha, nem volt édes a csatában ütött seb. Semmi, semmi! csak husz év sötét éjszakája. Most neked ajándékozza a császár mindezt. Rajtad áll: megvonod-e tőle az Istennek a szépségeit, vagy elviszed hozzá. Itt is szenvednek, az is szenved, de annak biztosan megválthatod szenvedéseit... Szép bér ez szolgálataidért, mit a császár kér most tőled, öcsém! Felér száz kitüntetéssel. Gondolkozzál.

A szerzetes e szavak után elcsapta öszvérét legelőre. Maga lement a folyó árkába s annak széléről riasztgatta egy rekettye ággal a sekély vízben fickándozó apró halakat.

Öcscse pedig ott állott a folyó partján összefont karokkal, mozdulatlanul. Egy rendkívüli vágyak, kötelességnek, célnak kellett összeomlani bensőjében először, hogy itélni képes legyen.

Itt is igazság, ott is igazság.

Itt szenved a haza s talán őt szemelte ki a sors mentőjének, vagy azzal, hogy lábat adott a fölkelésnek, bevégezte irányító, vezető szerepét? A mi ezután történik, abban már nincs reá szükség, vagy pótolja egy másik?

Amott szenved egy ártatlan, arany ifjúságának letépve hime. Lelke röpte összezsugorítva, bódító kinban. Teste kiszolgáltatva a soha nem változó levegő aszályának.

S ezt megváltoztathatja.

Neki van adva, s mi ő? Ember.

Ember, a kiben végre is a nemes érzések áradó önzése győzedelmeskedett.

Azt tanácsolja ez: adja vissza Zrinyi János szabadságát, mert fogoly.

Aztán védje hazáját, mert abban rabok élnek.

A legnemesebb érzelmek önzése e tanács s ki tagadhatja, hogy ama nagy, fenséges érzelmeknek nem ez az önzése?

És ez, mint önzés: tévedés? Van benne honfibun?

Midenre az ember sorsa adja meg a választ és kiviláglik a történeendőkből a való képe.

Beregi Miklós hagyta játszani bátyját az apró halakkal, a béka-teknőkkal, miket gyermekmódra usztatott a folyó szélén.

Lovára szökött, keresztül usztatta a Tiszát s azontul, tovább...

A császár megszorítá kezét, midőn újra látta maga előtt.

Sokat, sokat beszélt hozzá mindenről és a vasember elérzékenyült, midőn kérdezé ura és fejedelme:

— Öreg vagyok. És ugy-e, őrizesz?

Nem tudta megtagadni.

Egy élet dicsősége, engedelmessége fűzte hozzá s most csak azt kérte: — Őrizz. Semmiféle föltétele nem volt: a császár érezte aggságát, rá-támaszkodott a régi botra, mely mindig erősen állott.

Beregi Miklós aztán Korn apót látogatta meg és fölhevta figyelmét a magyar ügyekre. Korn apó kész volt: állandó összeköttetéseket tervezett azonnal, végtelen örült, hogy Beregi Miklós ismét az udvarban lakik, elmondta nézetét:

— Öreg embernek lábába száll az esze, ezt tartotta az öreg apám, a ki 94 éves korában hagyott föl a pinczébe való járással, a mi figyelmezteté valamire. Lipótnál megfordítva áll a dolog: nála öregségére jut fejéig, s utjában találta szívét. Hm! Miklós ur. Tüvel volt párnázva a fogadó földje, mikor hallottam beszélgetni, hogy mennyire föl vannak dühödve a miniszterek, s fejét köve-telték, azt a főt, mely üllője volt Lipót ellenségeinek. Hallgatóztam. Hogy megváltozott minden, mikor megtudták Lipót határozatát, s midőn meg-érkezett, mily furcsa képet vágtak a vendégfogadáshoz... A kuvaszok nagy zajt csaptak, míg a medveodu üres volt: haza jött a medve, csend van az udvarban.

Korn apót magára hagyta magyarázataival s két testőrrel és azok szolgálival utra kelt Tirol felé, hol husz év óta sinylődött a fogoly Zrinyi János.

Előre, előre! Gyorsan!

Minden faág mozgásában ez intést hallotta utjában.

Siess, siess! A magyar nemzetcsalád oly kicsiny, oly kevés és egy jó fia fekszik betegen, a börtön szalmáján.

Százezerek halnak, tünnek el az élet forgó várából: voltak *ma* ez az élet; megszűntek élni, ez a *holnap*. Miért éltek? Mert élni kell annak, a ki születik. Az egésznek *jövője* a nemzet örök élete, halotti koszoruja a történelem, s abban gyújtja fel az emlékezet háláját az utódokat követő utód.

Mi az utódokat nemzetté fűzi a hazaszeretetben törhetetlenül: az igazak, a nemesek, a jók, a vértanuk gyöngysora az: szemet nyitó, agyat, szívet, lelket világító példákkal.

Előre, előre! Gyorsan!

Soká emlékeznek a magyarok arra a betegre, kinek azt rótták vétkül: magyar ember fia.

Siess, siess!

Vidd a hirt szabadságáról: szomjunak meritsz patakból, éhesnek adsz kenyeret, vaknak téped szeméről a hályogot, rabot ültetsz sasra!... Mert azt vonták meg tőle, a mit az Isten mindennek és mindenkinek nyújt, belemarkoltak a nagy Isten rendelésébe azért: hogy magyarnak született.

Siess, siess!

Mély megilletődéssel állott a börtönajtó előtt, mit nem a porkoláb, hanem maga a várparancsnok nyitott föl alázattal, a császár kedvencze előtt.

A börtönajtó-nyíláson kicsapott a doh, husz év óta ma nyillott ki az előszőr.

A rab sohasem vágyott a szabadba, önmegettagadással viselte megbántott lelkében a rabságot s talán ha vágyott volna, sem eresztik.

Ott feküdt a börtönben a negyven éves ősz ember, hosszú, térdig érő szakállal.

A börtönajtó nyílására föl sem emelkedett, mintha azt hinné, hogy az nem is ajtó, mi nyilhat.

Száraz, kiaszott kezét mellén pihenteté.

Beregi Miklós rettentő kiáltással rohant hozzá:
— János...!

A rab, a magyar szóra feléje fordítá fejét.

— János! szabadságot hoztam.

Egy elváltozott siró hang felelt rá:

— Ki szólit? Honnan jön ide a magyar szó?
Vagy csak szépet álmodom utolsó órámban?

— Nem álmodsz, Zrinyi János. Én vagyok
egykori bajtársad, Beregi Miklós.

A beteg lázban beszélt.

— Miklós, Iszály. Emlékszem rátok, te rólad,
Miklós, sokat gondolkozá, mintha éreztem volna,
hogy látjuk egymást. Tudod, mi a börtön, mi a
béklyó? Az ember idegeinek némasága. Szomorú
bénaság. Nem marad egyebe eszénél: azzal dolgo-
zik, harczol, tur, farag, épít légvárakat, sző himes
képeket, keresi az Istent, aztán megtagadja, mert
nem ér hozzá a rossz hatalmasoktól. Az ész
működik a test helyett, s leőröl minden csalfa
ábrándot, mit szabad emberek hisznek. Kitárul és
fölmagasodik, nagygyá lesz s törpének találja a
nagyot, sok kicsinyt méltóságosnak, sok rutat
szépnek, sok alacsony fenségesnek. Az ész a rab-
élet talizmánja, mely csak akkor szünetel, ha a
szív kihül... Ül le mellém, Miklós. Ölelj meg,
régibaj társ. Mondod: szabadságot hoztál.

Az odarogyott elébe, a mit életében soha
nem érzett, megnedvesültek szemei s nehéz köny-
cseppek hullottak a rabnak kezére, a ki tovább
beszélt:

— Ugy érzem, mintha könnyeid öntöznének.
Nem éreztem mióta rab vagyok, most érzek először.
Ne sirj! Megsimogatom fejedet kezemmel. Minő
hatalmas vágások, mily dicső, hogy itt vagy!
Lásd, nekem is volnának ilyen sebjeim, a császár-

hoz, a ki magyar király, én is hiv lettem volna. Eltaszított magától. Nem nézték a valót, letörték az igaz vágyakat, csak képzelődtek. Oh, de sokat gondolkoztam a képzelődés voltán. Beteg eszmészl az, mi könnyen romlottá lesz. Lipót jó ember, tanácsadói romlottak és önző képzelgések rabjai. A romlottság apja a gazságnak s mint mondtam: a képzelgés könnyen romlik. Mondd a császárnak: mindenkor a valót keresse, akkor megtalálja népe szeretetének útját. A kié a népek szive: azé a korona... Szabadságot hoztál? Kitől hoztad?

— A császár küldi, kedves bajtárs.

— Emlékezik rám?

— Emlékezik és megbánta, hogy tanácsosaira hallgatott.

— Vezekléséül küldte hát szabadságomat. Én visszaküldöm... Szemem megszokta a sötétiséget, lelkem szebb világosság felé visz. Add át üzenetemet érte: köszöntöm. Ifju valék, midőn rabságra jutottam, ártatlan, mint a gyermekleány. Nekem is nyilhatott volna az élet fáján rózsa, a mint nyilik az a koldúsnak is. Kicsiny koldus a szükölködő, a rab a nagy koldus.

Miklósnak majd szétszakadt a szive a beszédre.

— Menjünk innen, Zrinyi János.

— Nem megyek. Hátamon fekszem rég ideje. Érzem, hogy utolsó perczeimet élem. De jól tetted, hogy eljöttél hozzám, meggyóntam neked édes hazám nyelvén. Igazítsd meg fejem alját. A császár is ember, megbocsátok neki, nem hibája, hogy itt vagyok. Végeztem elleneimmel. Szépeket látok. Otthon vagyok Magyarországon, lengő zászlók erdőjében gyönyörködöm. Ott vagy te is. Ne hagyd el a zászlót, a nemzetnek tévedésében is áldoznunk kell. Mienk az! Hősvérek öntözik mezőit.

A rab egykori barátjának fejére tette ismét a kezét, hangja elhalni készült, csak suttogta :

— Áldjon meg az Isten, Miklós. Köszönts Izályt is. Emlékszem rátok, ifjuságom rövid öröme. Látom a rongyos, bujdosó fiukat. Mily szépen fujja nádsípját az a rongyosabb. Az a nádsíp, az a becsületes Korn apó! Vigy el innen, Miklós. Temessetek el Korn apóval az Ágoston szerzetesek udvarára, a kik úgy szerették apámat Vigy el Még ébren vagyok Vigy el Isten veled Álmodom.

Zrinyi Jánosnak többé nem fájt semmi, elrepült lelke őseihez. A Zrinyi név kihalt vele a névsorból, hogy a magyar történelem oszlopára álljon.

Zöld galyakat hoztak s kivitték börtönéből — a holtat.

A várőrség körülállotta a legrégibb rabot, a testőrök meghatva zokogtak.

Beregi Miklós kihuzta kardját s magyar szokás szerint megérinté lapjával a halott karjait.

Aztán iszonyu hangon vezényelt :

— Tisztelegj !

Az ágyuk megdördültek a várfalakon s fölzúgtak az Alpésekre.

A hegyi lakók megemelinték kalapjukat s halkan mondák :

— Fejedelmi halott van, azért dörögnek az ágyuk.

A képzelt király fiának holttestét kívánsága szerint eltemették az Ágoston-szerzetesek udvarába. Korn apó ásta a sirt és az ásót szobája falára helyezte a kereszt mellé e szavakkal :

— Te Isten fia voltál, mégis szenvedtél, az magyar fiu volt : azért szenvedett.

VIII.

A valóságos királyok is képzelődnek.

A temetés után Beregi Miklós úgy találta, hogy az ő helyzete ezek után szavakban kifejezve : honfibűn.

Többé nem lehet a császár környezetében, ha a hazája ellen nem akar vétkezni.

Jelentést tett a császárnak utjáról, látta, mint rendíti azt meg a hir és az asztalon álló feszületet letakarja fekete fátyollal maga, azért : hogy eszébe jusson mindennap az esemény és óvja minden kegyetlenségtől hátra lévő napjaiban.

S ettől kezdve Lipót beteggé lesz. A beteg zsörtölődő, mert fájnak tagjai és azt semmiféle hadsereg nem űzi el. Lipót is zsörtölődött környezetével, csak akkor pihent nyugodtan, ha a vasembert látta ágyánál.

— Veszszem el ! — gondolá az. — A császárt nem hagyom betegségében. Itt védem azokat, kik fegyverre keltek ellene, életemben fénypontok ezután ugysem akadnak.

A beteg császár néha különös pillantásokat vetett rá, mintha pillantásaival beszélne hozzá, s ha ajtóján belül ott állott kivont kardjával, többször oda szólitotta ágyához, forró ujjait a kard pengéjén hűsíté.

Ez annál inkább feltűnő volt, mert Lipót oly betegségben szenvedett, melyen az orvosok segíteni nem birtak, sőt fogalmuk sem volt a betegség neméről.

Irtózott minden fegyvertől.

A szabadító császár, kinek zászlóit fél Euró-

pába hordozák, három napig is hánykolódott láz-rohamaiban, ha fegyvert látott.

Senkinek sem volt szabad fegyvert viselni előtte, csak Beregi Miklosnak, kinek maga parancsolá.

A vasember belátta szerepét, betegápoló lett.

Az orvosok maguk kérték: ne hagyja a császárt magára éjjelenként soha; a trónörökös tőle kérdezi, hogy van a beteg?

Igy tartott ez csaknem két évig.

Lipót végre nyugodtabb lón, fogadta kedvencz papjait s foglalkozni kezdett az államügyekkel.

Mindenki javulását látta.

A második tél alighogy elmúlt mióta betegeskedik, fölkelte ágyából, oly jól érezte magát.

Miklósnek azt mondá:

— Nézzen ki a tavaszba, ilyenkor sok ismerős előkerül. Régen viseljük a kénytelen rab-ságot én betegséggemmel, ön pedig hű kitartásával.

Az birta. A császár betegsége előtt vajmi kevés időt töltött békés falak között s kitartott, mint a pitvarajtóba dobott tuskó.

Korn apót sem kereste föl. Az udvarhoz elég hű jelentések érkeztek a magyarországi fölkelésről, mely nagy arányokban fejlődött.

Pedig Korn apó az ő utasítása után folytonos érintkezésben állott a fölkelőkkel és házával is változás történt.

A Zöldfa-fogadó két épületből állott. Az egyiket a Korn-ős építtette, a másikat készen vették utódai.

— A kis ház, nagy házat szült, — szokta mondani Korn apó.

Kapuját befalaztatták a vett háznak, megsemlátszott a helye, ezt a falazást Korn apó kibontotta és diszes kaput csináltatott helyébe.

A másik kapun jártak be a vendégek ezután is, és az új kaput vizsgálók igen csodálkoztak annak fölírásán :

„E kapu nem nyílik.“

Szögletes, nagy betűk ékeskedtek a kapura ragasztott pergamenlapon, és az arra járók nagy része ösmervén Korn apó otromba betűit, élcelődtek a fölíráson.

— Korn apó a császárt várja, azért csináltatta a kaput.

— A császár, ha hallaná gunyolódásait, bizonyosan ellopátná olyan helyre, hol senkit sem szurhat nyelvével.

— Nem lehetséges Korn apót ellopni, mert fölkiabálná a várost.

Korn apó, ki sokszor hallotta az emeleti ablakból ez élcelődéseket, boszusan dörmögé:

— Bornyuk ! csodálkoznak az új kapun, én tudom, mit csinálók.

Alkalmazottai nem mertek hozzá intézni oly kérdéseket, melyek a fogadó szükségletén kívül estek, felesége mindig helybe hagyta férje intézkedését, s midőn az öreg Borbála kíváncsisága annyira megfeszült, hogy megkérdezé: mi célra készült az új kapu? Korn apó föltűnő nyájassággal válaszolt:

— Hogy Bábi néni nyelve a másik kapuban meg ne akadjon valamelyik vendégben.

Az öreg asszony vissza adta a szót.

— Hiába gunyolódik, Korn ur. Nyelvemré volt már szüksége magának.

— Igen és lesz is. Szüret előtt szőlőmben kereplő helyett, seregélyt riasztani.

— Jó volt az egykor galambcsalogatónak is.

— Furcsán turbékolhatott, Bábi néni.

— Maga szívesen hallgatta.

— Mikor?

— Mikor hirt hoztam arról a szép leányról, a kit Mózes atya a zárdába vitt.

— Igazsága van, béküljünk ki egymással.

— Oh, a maga barátsága nem soká tart, tele van az epével.

— Már miféle részem?

— A nyelve. Azt hinné az ember, hogy gyűlöl mindenkit, mert ha valakivel beszél, azt lekisebbíti. A községi gyűlésteremben is félnek magától, itthon is félnek — csak a koldusok mondják: „Az öreg Korn apó annyi alamizsnát ad, mint egy herczeg, s ránk támad, ha köhécse-lünk, a miért nem megyünk hozzá orvosságért? Az öreg Korn apó vig ficzkó, nemes pártfogó, gavallér.“

— Azért mondja Bábi néni, mert virágcsokrot ígértem.

— Veszek én magam, kedves Korn ur. Ma is gyűjtöm rá a pénzt, csak már általadhatnám! Oly régen láttam tisztemet.

— A császárt őrzi.

— Beteg a császár.

— Nagyon beteg. Öregszünk és elmulunk, Bábi néni. Együtt gyerekeskedtünk Lipóttal, s mindig eljött vizsgánkra nagy kísérettel. Én meg-lehetős tanuló valék, legjobban számoltam s fal-tam a hittant, a történelmet. Egyszer oda jött hoz-zám s azt mondá: „Korn, te nagy ember leszesz, nagyon okos vagy!“ Nem igen biztam ettől a percztől kezdve emberismeretében. Nagyon téve-dett. Mi lettem? Korcsmáros. Az nem nagyság.

— De Korn ur nagy ember.

— Ugyan miben?

— Nem atyamestere a fogadós-czéhnek?

— Igaz, ezt elfelejtém, végre az is egy kis állam s annak kormányzója vagyok.

— S nem oly feledékeny, mint Lipót, a kit mi nagyon szeretünk. Nemde, Korn ur?

— Ugy van, Bábi néni, ő nekünk örömet szerez.

— Hát csakugyan meglátogatja? Talán az új kapu...

— Minden megtörténhetik.

— Ah! ez nagy kitüntetés leend, és önre a nemesek is irigykedni fognak.

— Ne sértegessen, Bábi néni! Mi az a nemesség? Ha kabát, én bizonyosan elnyűttem volna, mióta élek.

— Igen, Korn ur mindig jó és nemes volt.

— Ugy-e megérdemlem, ha öröm ér.

— Senki jobban.

— Pedig vétkeztünk.

— Én nem. Talán Korn ur?

— Megcsaltunk egy nagy, nemes embert.

Az öreg asszony ijedten ismétlé:

— Én?... Nem. Talán Korn ur?

— Mind a ketten. Eltagadtuk attól a nagy embertől, hogy tudjuk hol van, a kit szeret. Eltagadtuk apjától lányát, s azt hiszi, halott. Rosszat cselekvénk, bűnt követtünk el.

— Én!... Nem. Talán Korn ur?

— Vagy egyikünk sem. Én parancsoltam Bábi néninek.

— Akként volt.

— Nekem parancsolta Mózes atya.

— Legalább azt állította.

— És ezt egyikünk sem tevé jól. A fának nem szabad födelet csinálni, nem hull rá harmat,

nem áztatja eső, nem ad szint leveleinek a nap-sugár. Ki a szerelmet ellopja, nagy bűnös, mert a ma örömét a holnap nem adja vissza. Mi hibáz-tunk és Lipót a bibliás, kire azután rákiáltom: éljen boldogul! kiolvasta a bibliából: „A mit nem adhatsz, azt el ne vedd.” Megfeddé érte Mózes atyát.

— Ő a vétkes?

— Legyen. De most már minden jóvá lesz téve. Mózes atya jót akart és mindig jót cselekedett. Lehetetlen, hogy eltért volna útjáról. A leánynak pihenésre volt szüksége: lelke, szive tépve volt, s Mózes atya szabadította meg hóhérjai kezéből, ő intézte gyógyulását is. A boldogság édes mindenkor, itt csak mulasztva, de vesztve nincs. Mózes atya ide hozza Sie Ágnest, azért készíttettem az új kaput, Bábi néni!

— Mily szép figyelem öntől, kedves Korn ur.

— Megszüntetném a korcsmát, de az a hordóm és ösmerettáram; nem akarom azonban, hogy a hol mindenki bejöhet, ott járjon be tiszteletem tárgya. Láttam én, mikor szőnyeget teritettek a templomajtóba a császár elé a papok! Ha azoknak illik, nekem is szabad. A szenvedések szentté avattak már sok méltatlanul szenvedőt s az a leány sokat veszített, sokat szenvedett s ki tilthatná nekem, hogy királynémnak ne tekintsem?

— Csakugyan ide jön?

— Hazudtam én valaha?

— Nem, Korn ur igaz volt. Bocsánat.

— Ide jön és boldogságát talán megtalálja. S ugy-e? Mi, a két véncsont, örülünk boldogságának? Hogyne! Hajh! Báni néni tánczolunk még mi ketten. Hahó, hopsza hopp! Eltánczoljuk a polkát kecsesen, alakoskodásunknak az lesz a

a vége. Az a pompás polka, a mi Szobieszki János nemeseitől maradt ránk Bécs fölszabadításakor, a nagy hadjárat egyedüli hagyománya, ezért sem fizettünk meg a jó lengyeleknek.

Korn apó valókat beszélt. Házát igazi szeretetéből alakította át s boldogan beszélé feleségének :

— Mindenki élvezetéért fizet. A gyertyaöntő szomszéd másfél árát adja sokszor a hizott ludnak, nyelvével csettent a kéjtől, ha egy terjedelmes libamáját lát. Miért ne élvezzem én, a ki mámoros vagyok barátságomban.

Való volt, a mit a császár akaratáról beszélt, a mit Mózes atya előtt az, ki is jelentett.

Ezért mondá Beregi Miklósnak :

— Nézzen ki a tavaszba, ilyenkor sok ismerős előkerül.

Beregi Miklóst Mózes atyánál találjuk első látogatásában.

Az várta öcscsét. Czellája ajtaja nyitva volt, hogy előbb megláthassa az ajtónyílásnál is.

Elbeszélte a multak eseményeit, mit öcscse előtt eltitkolt. Minden szavából a szilárd jószág tört elő s a mit tett, azt hitte, azzal öcscse javának szolgál.

Elmondta Pumilló tervét az életben maradt leánynyal, Kéri segédkezését, és a szabadítást.

A hová a lányt vitte, annak meggyógyult a lelke ott, a rémes látványok után, és a szép hölgy lelkében szerelme állandó maradt.

— Itélj felettem, öcsém. Férfiu vagy. Mondd szemembe, ha hibáztam s botlásom magad tedd jóvá. Itéld meg, mit tettem hazámért. Minden bajt enyhítettem, az üldözötteket védtem, harczba állottam értök s nem várok érte köszönetet sem. Nem használtam hatalmamát érted, nem kerestem

részedre vagyont és rangot: csak vissza hivtalak a hatalmas beteg emberhez, ki jó vala hozzám mindenkor. Ennyivel tartoztam enyhíteni háborgó gondolatait, mely az öregek utolsó éveiben, a multnak kiáltó emléke.

Midőn Sie Ágnes szabadítását elbeszélte, s mint hozta e leányt a zárdába, Miklósnak eszébe jutott a tizenkét katona, kiket maga a sors hozott utjába és a hallottak után melegen szorítá meg bátyja kezét:

— Ez folytatni fogja ezután is a védelmet?

De nem tagadhatta el, mily rendkívüli hatással van rá annak tudása, hogy Sie Ágnes él.

Az élet komorságában hát reá is dereng a hajnal?

Élete komorszinü ruhát viselt, egy szerelme volt és ez, mintha sirjából jönne vissza most, arra a komor ruhára hozva szerelmének szalagját.

Szerette hinni, hogy Sie Ágnes élete talán nem való, csalfa kép az egész. Ő, a megkövesült szivü katona, kit óriás érdekek dobtak egyik nagy pontról a másikra, megérdemli e nagy boldogságot? Szereti az Isten annyira, hogy szelidebb sorsban boldogítsa, gyöngé női kéz?

Sie Ágnes aznap reggelén hagyta el a szerzetes karján a zárdát és Korn apó vendége lőn, ki majd kiugrott bőréből, midőn meglátta.

— Mily szép hölgy! — mondá meglepetten.

— Csaknem olyan magas, mint Miklós ur s rajta van az ifju életnek minden kedvessége. Sohasem láttam magyar lányt s ha a magyar anyák ilyenekből válnak, akkor rosszul áll az osztrák ügy Magyarországon s e népet szeretni kell, nem pusztítani.

Mózes atya úgy intézkedett, hogy Sie Lőrincz

is feljöjjon. Korn apó szürkéi a bécsi kapuban várták.

Beregi Miklós látogatta meg először.

A vasember megállott a küszöbön, mintha leszögezték volna, eszébe jutott a borzalmas kun-sági temető, hol lángok környékezték s mintha e temetőből szállott volna fel az angyal.

A leány elébe sietett s kezét nyujtá szótlanul.

— Szeretsz-e még, Ágnes?

Ez volt a vasember köszöntése.

A leány odaborult mellére, szive közel volt a másik szívéhez, az beszélt.

Neki is eszébe jutott a mult. Az alázat, a védtelenség és a hozzá intézett szóban megnyilott álmai valósága.

Korn apó látta őket s öklével törölte szemeit. Csendesen behajtott a ajtót s leült elébe.

Beregi Miklós átölelte a leányt és azon a hangon beszélt hozzá, melyet a szerelem ajándékoz legszebb perczében, fülébe csengve egy életem keresztül annak, a kihez szól.

— Emlékezel rám?

— Mindenre emlékezem.

— Nem felejtettél el?

— Egy pillanatra sem.

— Lásd, ezt nem érdemlem. Nem kutattam föl érte erdőt, mezőt, várakat; nem sugta semmi, hogy élsz. Azt hittük, meghaltál. Ne ítélj meg érte. Szolga voltam. Lekötött a hűség császáromhoz, s akkor, midőn föltaláltalak volna, nem szólhattam apád előtt saját kinomról, nem beszéltünk magunkról, másokért tettünk.

A leány hozzásimult, mintha félne azoktól az emlékektől.

— De most már megvédelek. Elviszlek édes

anyámhoz. Neked is volt édes anyád, kis öcséd. Én háládatlan, rossz fiu vagyok, sohasem láttam az anyámat, mióta eljöttem; de téged elviszlek hozzá és megbocsát. Tudod-e, hogy él az apád?

— Tudom. Mózes atya mindenről értesített a zárdában, hol elismeréssel beszéltek a tiszteletre méltó férfiu emberszeretetről, ki nem engedte, hogy másképp szólítsam, csak mintha rokonok volnánk: bátyámuram.

— Mózes bátyám hogy nevezett?

— Hugom, kedves gyermekem.

Korn apó kopogtatott.

Az ajtón Mózes atya lépett be Sie Lőrinczczel.

A puszták szilaj vajdája kissé meghajlott derekkal lépkedett, arczán azzal a kemény vonással, mi a Jajhalomnál vívott csata óta ráégett.

Egykori vajda ruháját viselte, de most oldalán sulyos, görbe kard lógott, magas süvegét markolatára téve.

Oda lépett leányához és szeme közé nézett.

Leánya zokogott keservesen, az apa sirt.

A jelenlevők meghatottan látták egy szomorú eset könyeit hullani az apa és leány szeméből.

Sie Lőrincz bánatosan bólingatott fejével:

— Mintha anyádat látnám, kedves cselédem.

Senkinek sem tűnt fel az, hogy Mózes atya a durva papi csuha helyett teljes papi diszben áll köztük, nyakában a pápa által ajándékozott aranylánczczal. Olvasója nem a régi harczi rózsafüzér, ennek drágakő minden szeme, féltett ereklyéje a rendnek, melyhez tartozik.

Sie Lőrincznek megfogá kezét e szavakkal:

— Haragszol-e rám, Lőrincz?

— Áldalak uram, a miért gyöngé gyermekem védted, oltalmaztad, neveltetted.

— Visszaadom neked, elviszed-e tőlünk?

— Hogyne vinném, jó uram. A farkas ápolja kölykét, a galamb buzaszemmel eteti? Boldogsága boldogságom s védem, őrizem, hogy megtalálja boldogságát.

Miklós közé akart szólni a vajda szavainak, de Mózes atya válaszolt:

— Ne vidd el, Lőrincz. Add nekünk, add öcsémnek.

De ekkorra kivette az a leányt apja kezéből s hevesen mondá:

— Ágnes enyim, Lőrincz bátyám! Nekem adtad.

Sie Lőrincz megtörlé verejtékes homlokát.

— Tied az. Legyen veled boldog, és te fürödj szeretetében Mit mondjak én, ki gyermekemet találtam fel, hisz elfog az öröm kínja, legyen a tied. — De ha szivembe látnál, abból azt olvasnád: nem szívesen. — Én ott harczolok hazám szabadságáért, keresem a halált, szeretném, ha vérem folyna földjére, mert honfivérből árad a szabadság levegője. Te, a ki legkülömb vagy közöttünk, nem vagy ott; ellenségünket szolgálod . . .

Mi volt ez ?!

Mi szólott Sie Lőrinczből?

Örjögés vagy engesztelhetetlen gyűlölet?

Nem. A nép eredetisége, mely nem ösmer más nagyságot hazája szabadságánál, s szeretete mámorában lelke ehhez nőve nem mérlegeli az eseményeket, az igazságos hálát egyeseknél, abban nem ösmer alkut és engedelmet.

Láz, forró láz ez, hol az ész másodrendű szerepet folytat, de nemzet- és faj-föntartó erő.

Sie Lőrinczből a nép szólott ahhoz a vezérhez, kit bálványául vár.

Beregi Miklós megértette. A pór szava talán elhangzott volna máskor a nélkül, hogy megfigyeli, de ez, közel állott szívéhez. Nem védte magát, de érezte, hogy e megbántásra nem méltó.

Sie Lőrincz apja a leánynak, a leány szereti, övé lesz. Sie Lőrincz önző, árt szab leányaért. A kavics a hegynek pattan, a kavics félreüt egy picziny földet, a föld fedett egy picziny eret melyből csermely fakad. Sie Lőrincz tudja, hogy ő a kavics, amaz a hegy; de hazafi és fölhivja amaszt, a haza védelmére.

Volt-e igazsága?

Helyzetében, multjában volt szavának igazsága: a boszu és remény hite. Beregi Miklós tetteinek kulcsát a magasabb egyéni nagylelkűségben találjuk s ez is igazság. Két ellentétes igazság pedig nem létezik, nem létezhetik. Ily összehasonlításoknál az egyik igazság főbb, mint a másik. Beregi Miklós tudta, melyik a főbb s elkékült ajakkal felelt az őszinte szóra:

— Várj egy kevés ideig ítéleteddel Lőrincz bátyám, én is letörök addig magamban minden érzelmet, majd akkor szivedet kérdezd magad.

Sejtette, hogy ez idő már közel van, látta a császár roskadó erejét.

A császár javulása csak színleges volt. Lipót beteg szive fölpezsdült mégegyszer, hogy hive boldogságán melegedjék. Mózes atyával együtt készítették elő részére e napot és Sie Lőrincz sehol sem volt nagyobb biztonságban, mint Lipót székvárosában.

Midőn Beregi Miklós eltávozott, ágyára hanyatlott. A test, mely csaknem két év óta birkózott a betegséggel nem birt többé semmi fölindulást, még ha a gyönyör okozta is.

— Hivják elő örömet — kéré orvosait néhány óra múlva.

Az megjelent s még egyszer kihuzva széles kardját a császár őrizetére, komoran állott szokott helyén.

Lipót Mózes atyát is hívatta s midőn belépett hozzá, szeliden intett kezével, hogy közeledjék.

— Mózes atya! Halálomat érzem. Meghalnak a koronások, meghalnak a koldusok, ez a végzetünk. Sokáig éltem, történetem van, voltak hibáim. A császár, egy fényes pont életében, a pontnak millió keze van, csak hogy e kezeket külön szivek igazgatják... A pontnak millió szeme van, de ő maga nem lát tovább a közönséges szemhatárnál. A kéz és szem: cselekvés és ítélet. Az óriás részleteinek bénasága, vaksága: mert egy magasabb sөvényen sem lát a szomszéd szomszédjához, ebben törik meg az általános.

A császár elhallgatott, hosszan nézte Habsburgi Rudolfnak, első császár ősenek a falon függő képét.

— A kezek bűneit a pontnak rovására írni nem lehet. A császár föltétlen hatalom, fény, nagyság; népek uralkodója — de ember s az ember gyarló. Emlékezik-e, mikor mondtam: szeretném, ha a magyarok úgy emlékeznének meg egykor rólam: „A szabadító Lipót“, „a becsületes Lipót“. Óhajtom, hogy nyerje vissza egykori erejét, lakosai számát, megelégedését. Mózes atya, ön magyar, megírja ez óhajtásomat történetemben, honfitársainak?

— Megírom, felséges uram.

— Még örömről emlékezem. Ott áll most is küszöbömön belül. Ön hozta fel mint ifjut, nézze most, olyan mint egy nemes jóniai oszlop, mely a

befejezettnek ábrája. Rang, vagyon várja. Választhat a legmagasabbig, intézkedtem, rendelkeztem, és az ő boldogságán örültem ma, talán utóljára. Ossza meg a vagyont fegyvertársával, Iszálylyal. Kegyelmem folytatódni fog fiam kezéből... Pihenjünk mi, kik elfáradtunk s eléltük a kiszabott időt.

Virradóra, midőn a nap ismét besütött a császár ablakán, Lipót pihent.

Világhírű hadvezérei állották körül emlékét, kik a Nyugat és Kelet között folyó százados harczot, győzelemmel fejezték be.

Minden érdem azoké és a nemzeteké, kik együtt fűztek babért uralkodójuknak. Minden rossz, minden igazságtalanság kormánytanácsának nevéhez tapad.

Ravatalánál birodalmának nagyjai között helyet adtak az őrnek is, ki nem volt szolga soha hűségében, de hős volt hűsége nagyságában.

A nagyokkal ezután sorban állhat, egyszerű magyar neve aranyozva lesz ranggal, vagyonnal, méltósággal.

A sebek jutalma az.

Lipótot milliók gyászolták.

A nap leáldozott s a nap feljön.

A császár meghalt, utódja mint császár állott koporsójához, és együtt kísérte nyugvó helyére az őrral.

A sirboltba lekísérte az őr, s tovább nem volt rá szükség, ott már békés papok őrködnék imával, a porladók lelkiüdveért.

Azok meg sem látták, hogy az előbbi őrkardja, hüvelyébe siklik, és oda támasztja a fegyvert a sirbolt falához.

Aztán elmegy a figyelő szakasz osztályába, ott lerakja magáról a diszruhát, fölöltözik egyszerű

ruhába, a milyet polgárok viselnek és ott hagy mindent, a mit összegyűjtött véres csatákban.

Eszébe jut, hogy e helyre mint egyszerü apród lépett be fiatal barátjával, s hová emelkedett most!

Nincs többé szüksége a közönséges törzstiszti jelvényekre, sem apród emléktárgyaira. Várja a fény, rang és vagyon, a jövő szélesebb ingásokba lejtő ábrándjait előtte.

Költözik a régi helyről, választani megy.
És választott.

IX.

Fejedelem-választások.

Lassan, kimért léptekkel indult Sie Lőrinczhez, ki életét százszor áldozta volna inkább, sem-hogy egy szót kiejtsen, mivel bánatot okozhat annak, kit az emberek között legtöbbre becsül.

De a mit kimondott, nem változtathatta meg, szíve érzett úgy s hazudni nem tudott.

A lefolyt eseményeket mindhárman tudták: Sie Lőrincz, leánya, Korn apó, és örültek a kintüntetéseknek, mi a vasemberre vár.

Sie Lőrincz azt mondá leányának:

— Senki nem méltóbb azokra nála, mi félre állunk ezután utjából.

A leány sirva válaszolt:

— Én nem állhatok, én nem élem túl megvetését.

— Hogy ne mondhassa valaha, nem szerettem valósággal, én sem élem túl a napot, midőn barátságát megvonja tőlem.

Ezt Sie Lőrincz felelte leányának.

Ekkor érkezett hozzájuk Beregi Miklós, Korn apótól követve.

— Lőrincz bátyám? Öreg barátomat fölkértem, viselje gondját Ágnesnek — szólítá meg a vajdát. — Végeztem sorsommal, itt vagyok, veled megyek Magyarországba.

A leány úgy nézett a beszélőre, mintha szive akarna megszakadni.

— Ne ijedj meg, angyalom. Korn apó gondodat viseli. Apád valamire figyelmeztetett, mit teljesítek, hogy enyém légy. Ez órától kezdve ellenség vagyok e városban, csak e házat s benne téged imádlak. Minket hazánk szabadsága hí. Menjek?

A leány lelke nem bírta fölfogni e változások okát. Évek óta reménykedett a pillanatért, hogy e férfit láthassa, hitt e szavaknak, de szive kinjában aléltnan rogyott össze.

Igy választotta meg Beregi Miklós hősi élete érdemét.

A Szabad Földek lakói fölemelték a zászlót; a tölgyfa-ágon, mit a kiégett földbe szúrt le a vajda, ekkorra lomb eredt. A szél parányi fűmagvakat hordott, az gyökért eresztett és a fekete szénmező zöld köntösbe öltözött. A madár, fészket párnázni, csőrébe vitte a virágok hervadt levelét, s néha virág-magot is vitt azokkal. A virág-magot a madár kidobta a fészkekből, az a földhöz érve, esőcseppektől locsolva, otthont talált, és a föld újra azzá lőn, a mi volt, élők táplálójává, élők gyönyörködtetőjévé.

A régi lakók közül, kik élve maradtak, visszajöttek a madár után; a hazatért nők is megkezdtek a fészek-rakást.

A férfiak oda voltak harczolni: Istenért, hazáért és szabadságért.

Nem akarták, hogy az ujra földdé lett föld, az elmúlt sorsra jusson.

Magyarország a szabadságharcz csatáit vítta. Győzött és vesztett, a harc komoly volt. A Mátyás halála óta szenvedett nemzet, háromszázados harc után fölemelte kardját, hogy önálló legyen, saját sorsát mint szabad nemzet intézze.

Nem mindenki érti a magyart.

Oly hosszú szenvedés és rabiga után pusztulva népében, honnan nőtt ereje, bátorsága, hol vette izzó tűzének táplálékát?

Mi azt hiszszük: népe szabadság és hazaszeretetében.

Az ember szabadságra vágyott és ezzel táplálta hazaszeretét. A kettőt képzeletében egybekötötte, s a legkisebb méltatlanság, mi az emberen esett, reményében a másiknál találta horgonyát.

— Másképpen lenne ez akkor! — sóhajtott az ember.

És e „másképpen“-ben volt az örökerejű remény, mint a hogy van ma és lesz mindenkor...

A Szabad Földek munkás lakói élvezték, hogy mit jelent az ember szabadsága. Tanácsosaira hallgatván Lipót, e szabadságtól fosztotta meg őket a Sie Lőrincznek átadott ítéletben és a nép nem látta többé benne a nagy szabaditót: de a kis szívet, ki szolgálk fölött óhajt uralkodni.

Nem a boszúra gyűltek össze a csíkhálozók, hanem a szolgaság irtózata kergette össze a rémült embereket.

S ebből támadt az első szabadságharcza a nemzetnek.

Ha e szabadságharcz képét gyűrűbe foglaljuk s e gyűrű végtelenségét átvágjuk a küzdő nemzettel, az egyik végnek tövében ott találjuk az elmondott okot.

E szabadságharcz lelke: Rákóczi Ferencz így hitte, ekképpen látta.

Bizott a nemzetben, melynek népe harczba hívta, idegen országból.

A nép szabadságot kért, Rákóczit szabaddá tette hazájában s összeforrott a szabadság vágya nevével.

Midőn megindult sasszárnyakon a hir, az urak oda álltak a nép elé.

Rákóczit elismerték azok is elsőnek.

Beregi Miklós egy lelkesült nemzetet talált, mely seregekre oszolva vítta véres hadijátékait.

A hadmező az ország területe volt, s alig volt rész, mit víni ne kelljen az ellenségtől.

A Szabad Földek harczosai nem tűntek többé föl külön, összeolvadtak a sereg tagjaival s mint egy részlet, harczoltak a többi részletekkel.

Tervnek, egyöntetű vezetés hiányának laza intézkedései vesztettek velök csatát s lelkesedésök nyerte a győzelmeket.

Átlátta ezt, s Rákóczi emelkedni látta csillagát az erős katonában.

Hajh! hogy megváltozott minden.

Egy láthatatlan kéz volt Rákóczi mellett, mely biztos irányba igazította a hadviselés menetét.

Iszály az első órától kezdve Rákóczi javára működött a francia udvarnál s Lipót halála után nyiltan pártjára állott.

A két egymástól távol esett jó barát ismét egy czélra tört.

A hadvezetésben észrevétlenül bekövetkezett

a rend. Rákóczi szigorú mert lenni vezéreivel szemben, s azok belátták szükségét, hogy törvényesen elismert urok legyen.

— Legyen királya Magyarországnak.

E végből országgyűlést tartani összejöttek az ország rendei.

Beregi Miklós nem látott még magyar országgyűlést, nem ismerte a főurakat és a vagyonos köznemeseket — itthon, gyűléseken.

Módjában lett megismernie s csaknem elvakítá az a megragadó erő, mit a magyar uraknál észlelt.

A szécsényi határ sohasem volt oly gazdag, mint akkor, midőn Magyarország elsői odagyűltek.

Minden főúr egy-egy fejedelem. Kiséretében szolgák számosan és a cigánybanda, mely estétől reggelig húzta fényes sátrak alatt a szebbnél szebb nótákat. A nóták mind szabadságról beszéltek, a haza bajait sírták.

A vármegyék küldöttei, a vagyonos köznemések ugyanolyan szokásokkal mutatták be magukat, mint a főurak.

Milyen alakok! Bátrak és erősek.

Közéjük vegyült ő is. Ekkor már joga volt hozzá, egypár ütközetben résztvevett és személyes bátorságát irigykedve emlegették.

És a mezősdombi csata! mely felrázta az egész országot, csodálat tárgya volt. Ahhoz hasonlót a szabadságharcz csatáiból nem tudtak felmutatni.

Megkérdezé egy idős kurucz mágnástól:

— Azt hallom, a rendek kifogásolják, hogy a Szabad Föld lakói, a jász és kun ezerek, vezetésem alatt mint külön hadosztály működjek?

— Nem is lehetséges. Ezek parasztok és nem lehet, hogy külön győzzenek, a föld népe mind ezek körül toborzódnék és a rendek azt

nem tűrhetik ; különben ezek elvesztették önállóságukat, a Szabad Földek jobbágyföldek.

Beregi Miklós Rákóczi egyenes felkérésére tette e kérdést, ki tudni akarta, miként gondolkoznak a rendek céljai felől.

— De a Szabad Földeket Lipót adományozta a lovagrendnek és most szabadságát vijja a nemzet?

Az öreg kurucz nyugodtan válaszolt :

— Ne vedd roszt néven öcsém, ha a valót elmondom. Lipót elajándékozta a Szabad Földeket és mi lázadásban törtünk ki ellene, de az az ajándékozás megtörtént és mi valónak tartjuk. Ez is egy sérelem, a milyen van ezer. A katolikusoknak sérelem, ha protestánssá lesz egy falu ; a protestánsoknak sérelem, hogy czimerébe csak oroszlánt festettek és nem kardot emelő oroszlánt. Ezek az apró sérelmek hintik el a vizsályt, mert folyton erről beszélünk majd tanácskozásainkon . . . Az embernek, ha szilánk megy bőre alá, kiabál és panaszkodik ; hallottál még panaszt a csatatéren, csonkán vergődőtől ? A Szabad Földek lakosai küzdeni fognak szabadságért s nem panaszkodnak. Ha győzünk, akkor tárgyalni fogjuk az országgyűlésen sérelmököt, ha nem győzünk, akkor súlyosabb rabigába vettetnek, de harczolunk mint a tigris, a magyarok ősi nevéhez méltóan és mi ne beszéljünk sérelmekről.

— A herczeg aligha másként nem gondolkozik.

— Rákóczi Ferencz ? Az nem lehet. Rákóczi királyunk lesz, magyar vérből eredt magyar király ! Mi kivívjuk függetlenségünket vele, s élünk vele, halunk érte !

Akként lőn, a mint az öreg mágna mondá :

— A gyűlés azzal kezdődött, hogy a protestánsok összevesztek a katolikusokkal s mikor egy heti kölcsönös ellenkezés után kifáradtak egymásból, lelkesedve kiálták ki királylyá Rákóczi Ferenczet.

A németujhelyi börtön rabja ott állott ezrektől körülvéve, dicsőségéről zengettek a tárogatók.

És mélyen érezte, mily ellentét a rabság és szabadság.

Ott szenvedés és vérpad, itt dicsőség és koszoru.

A koszoru után trón, mit egy nemzet karja és szive emel.

A nemzet nagyjai fejedelmüknek ösmerték el.

Fejedelem már volt, de a nemzetnek nem volt szabadsága.

Ki szerzi azt meg?

Rákóczi lelke a kérdésen töprengett, ha változó hadiszerencséről gondolkozva, bírálta az esélyeket.

A nemzet vitézül küzdött, egy csatavesztést kétszeres győzelem pótol.

Seregei szétszórtan működtek és a komoly győzelmek után aprózott csapatokban pusztítottak Ausztria különböző területein.

Egy nagy sereg szükségét érezte, mely számaival, tanultságával, lelkesedésével, döntő hadjáratra képes legyen és majd a békében, biztosítsa erejével a nemzet önállóságát.

Honnan veszi azt?

A szécsényi követek egy része, kik fejedlemmé választották, ismét összegyűltek Munkácsra. Osztozni jöttek Rákóczi örömében, kit a testvérország, Erdély is meghitt fejedelmi székére.

Rákóczi kíséretéhez voltak csatlakozandók s

víg danákat vertek vissza a magas hegyek a várfalakhoz.

Volt ok a vígságra, a fölkelés ügye szerencsésének tetőpontján állott.

De midőn elcsendesült a zaj, Rákóczi ébren maradt szobájában.

Ketten voltak fent, Beregi Miklóssal.

— Barátom — szólítá meg — Erdély fejedelmi székébe hívnak, hálaadó szívvvel fogadom a kitüntetések.

— Fenség, egyesülve, a kettő erőt nyujt.

— És mi lesz a sorsom?

— A fejedelmek sorsa népeik kezében van.

— És a népek sorsa?

— A fejedelmekében.

— Barátom, ön nem hiszi az én fejedelemségemet és igaza van. A látszat nem való, a képzelet nem igazság. Magyarország utolsó magyar királyának halála óta századok zúgtak el a nemzet fölött és e roppant űrt, mi onnan kezdődik, az én fejedelmi székem zárja el? Hajó vagyok csak, mit az ár sodor. Egy pergamen lap hirdeti fejedelemségemet, a pergamenre azt fölírni könnyű.

— S ha az én tervemet elfogadja fenséged?

— Barátom, a mit ön érettem tesz, meghálálhatom-e idővel?

— A haza szabadságáért teszem s ki legkülömb fia, élvezze annak dicsőségét.

— Tervét elfogadom egy föltétel alatt, ha ön egyik hadtestet vezeti; a másikat pedig Dragan Iszály.

— Iszálylyal tudattam mindent, ma vagy holnap haza érkezik Francziaországból, hol ügyünknek, azt hiszem, becsülettel szolgált.

— Neki köszönhetem minden sikereimet, mit

a francia udvarnál elértem : a pártfogást, a segítséget.

A fejedelem is pihenni tért ; Beregi Miklós pedig oda ült a várfal tetejére és elmerengett egy szebb jövőn.

Az ő terve egy szebb jövőt rajzolt a magyar nemzet elé, és e jövőben sok lehetett a valóság.

A harczot a nemzet szabadságharcznak képzelé ; és a nép, tódult zászlói alá ; a csatavesztések nem riasztották el, a győzelmek újabb győzelmekre tüzelték.

Kimeríthetetlen forrása volt a nép. Még egy erőfeszítés, és a Rákóczi által óhajtott nagy sereg fegyveresen készen áll.

Ezt az erőfeszítést végezte Beregi Miklós, ki oly biztos tervvel állott a fejedelem elé, melynek keresztülvitele megszerzi a haza szabadságát.

A terv nem volt egyéb, mint harczba hívása a nép minden fegyverfogható tagjának.

Mert a magyar népnek csak kisebb része vett ez ideig részt a szabadságharcban.

Erdély népe még nem fogott fegyvert, csak néhány főbb nemes jött Rákóczi seregéhez.

Ha a nép fegyvert fog, százezer hős áll a csatatérre. Ezzel megküzdeni gyenge Lipót utódja, és Rákóczi trónja megszilárdul.

Megszűnik a nemzet szolgálása. Annyi szenvedés után szabad hazában él.

Beregi Miklósnak e műve befejezéséhez közelgett. Magyarországon már nem volt rész, hol Sie Lőrincz és a Szabad Földek öregei föl nem gyűjtötták volna a sziveket. A nép ama része, mely eddig tartózkodott a fölkeléstől, ma várta a jelszót.

Erdélyben Dragan Szimion vállalta magára a

népfölkelés előkészítését, kit ezelőtt mintegy három hónappal hívott magához.

Az öreg ember még hatalmas alak volt. Az egykor oly dús szénfekete haj csodálatosan megtartotta színét, mintha az idővel daczolna, nem engedve annak semmit, míg egyszerre össze nem töri.

Dragan Szimion nem vénült. A ki most nézte, csaknem olyannak találta, mint ezelőtt huszonnyolcz esztendővel, midőn Andódon találkoztunk vele.

Beregi Miklós nagy tisztelettel fogadta az öreg embert.

— Ide jutottunk, Szimion bátyám.

— A legjobb helyre, fiam. Én is szabadságért küzdöttem, apád harcztéren halt meg a nemzet ellensége előtt. A tiétek folytatása a mienknek, — válaszolt szavaira az öreg, ki Miklósunkat a régi módon „fiam“-nak szólította.

— Édes anyám tudja-e, hogy hivattam.

— Nem tudja, fiam. Rossz fiu vagy te is, Iszály is. Azt hittétek talán, ha urak vagytok, el kell felejtetni az apát, anyát? Tévedtetek. — Anyád kérdezte tőlem: — Hová megy Szimion szomszéd? Hazudtam előtte, a mit soha nem ejtettem ki a számon; de hazudnom kellett, mert én jobban szeretem Iszályt, mint ő az apját s anyád, ha megtudja, hogy hivatsz, velem jön és bizvást állithatom: többé nem válik el tőled.

— Édes jó anyám.

— Jó anyád, mondhatom. A mi pénzt Beregi Mózes küldött, megtalálod hiány nélkül. Elrakta részedre. A mit nekem küldött Iszály, azt is gondozása alá adtam.

— És Ricza?

— Ricza is külömb nálatok. Maradt leánynak, mert Iszálynak megígérte. Kérték százan, a hányan

kérték, annyit utasított vissza. Pedig emlékezhetnél, mi sorsa nálunk a leánynak, ha pártában marad: mindenki lenézi, mindenki csúfolja, gúnyolja. No, ne haragudj meg! Riczát senki sem csúfolja, Ricza anyála a két falunak: ha beteg van, elmegy hozzá és mesél szépeket, öregnek, fiatalnak s azok meggyógyulnak meséjétől.

— Házunk teteje megrongyollott-e?

— Még szebb. Anyád gondolt javítására. Mindig azt beszéli: haza kell jönnöd; mert egyetlen Beregit sem temettek még máshová, az ondódi temetőn kívül csak apádat, s ő tudja, hogy te otthon halsz meg.

— Így semmi különösebb változás nincs a házunknál?

— Semmi. Meg van a Morgó kutya is. A vén állat rendesen ott fekszik az ajtó előtt. Süket is, vak is, orrát mégis mindig arra tartja a merről elhagyta a falut.

Miklósnak oly jól esett a visszaemlékezés a szülőföldre, az öreg Szimion beszédje után, kit azzal bocsájtott utjára:

— Szimion bátyám! Haza viszem menyasszonyomat és édes anyám őrizetére bízom.

De az öreg nem törődött többé azzal, mi történik otthon. Az ő lányai: Irina és Véta, már régen férjnél voltak, becsületes, andódi gelencséréknél. Üzte a küldetését.

Feljárta Erdélyt a Sztrigyttől a Cziblesig. Nem tartotta vissza a hideg télben sem hó, vízáradás, sem sziklaomlások. Izgatott, lelkesített. Érintkezésbe lépett elégtelen kisnemesekkel, szabadságért rajongókkal. Völgyek, fensikok megösmerték az új prófétát és télutójára a nép tüze föl volt gyujtva, s azt mondták mindannyian:

— Szimion apánk! Egy szívvvel, lélekkel megyünk.

Az általános fölkelés ideje május közepére volt kitűzve. A Nagy-Küküllő torka mellett elterülő széles mezőségen gyülekeztek az oláhok, Kereszturánál a székelyek.

Két jeles vezérrel az erdélyi sereg maga eldönti a fölkelés sorsát.

Rákóczi 1707. márczius hónapban indult Munkácsról. Marosvásárhelyt ekkorra együtt valának Erdély urai és főbb nemesei a fejedelem választásra.

Siettek.

Az öreg Szimion mindenütt fölláztatotta a népszívét. A pór, mely mindig hű volt urához, engedelmes, dolgos, jobbagy, cseléd: csoportokba verődve kért most egy ösmeretlen jogot magának.

És a nép vágya fölverte Erdély bérceit, mintha az egy nagy harang lett volna, a mit keményen kongat ütője.

Az országgyűlés fülébe úgy zugott a hang, mintha félre vernék a harangot.

Az elmék itt is föl voltak lázadva.

Itt a nép vágya lázította föl.

Mi volt e vágy?

Talán lázadás a vagyon ellen, és ez lázította volna föl az országgyűlés elméjét?

Nem.

E három betű örök tiltakozása annak, hogy e kor népe az önzés nevével befeketítették.

Egy eszményi nagyság volt a vágya, mely rendületlenül megtartja a történelem lapjain csodálatraméltó tisztaságát.

Az volt a vágya; hogy ő is harcolhasson hazája önállóságáért.

Rákóczi elébe az országgyűlés tagjainak fényes küldöttsége ment, üdvözölni azt, ki Erdély uralkodója lesz néhány nap múlva. A küldöttség pompás látványt nyújtott, a fejedelem kísérete kisebb fényben mutatta be magát.

Még nem látszottak Marosvásárhely tornyai, midőn az elül lovagló vitézek egy sereget láttak a távolban.

A meglepetés ösztönszerűségével nyomultak az utánuk jövőkre.

— Mi az ott előttünk? kérdék az erdélyi uraktól.

Azok éppen semmi fölvilágosítást nem tudtak adni a kérdésre.

De volt egy ember a fejedelem kíséretében, a ki tudta, miféle sereg az, és a menet élére állt.

Rákóczi tüzes, fehér ménen ült. Egyszerű öltözetében is kivált a fényes urak közül.

Maga adott jelt a tovább haladásra.

Oda értek a sereghez.

Ilyen sereget még nem látott a fejedelmet kísérők közül senki.

Három ezer székely állott ott, elhagyva tűzhelyét, családját, harcolni kész szívvvel hazája szabadságáért.

A seregnek minden embere az őserdőkből hozta fegyverét: egy botot.

Az öreg Dragan Szimion mutatta be a szabadságharcz magyar seregének előőrseit.

Beregi Miklós szó nélkül mutatott rájuk. Rákóczi elértette, Sie Lőrincz könyezett.

A sereg lelkesült örömmel üdvözlé őket.

Azután találtak másik sereget, óriás medvebőr-süvegjeikkel, a pásztor oláhokból. Minden süvegnek története volt: kézi tusába öltek érte

medvét. A magyar-oláh törzs ama kijelentését hozták. „Véröket, életöket ajánlják a szabadságharcz ügyének.”

A marosvásárhelyi országgyűlés Erdélynek fejedelmi jogarát egy pár hét múlva kezébe adta Rákóczi Ferencznek.

A szécsényi országgyűlés a jogar helyett karddal ékesíté. István király koronáját, mely a két testvér-ország fejedelmi ékességét és régi erejét adja, karddal kellett visszaszerezni.

Az ünnepies beiktatáson Beregi Miklóst is régen várt öröm érte. Iszály visszaérkezett és a két jó barátnak ez volt első szava egymáshoz:

— Többé nem válunk el.

Iszály, Rákóczihoz nemcsak ígéretet hozott, de pénzt a hadviselésre, nagyszámu műszaki és tüzér-tiszteket, katonákat, a seregek kiképzésére.

És Rákóczi mély szomorúsággal vette mind-ezeket.

— Barátaim, — mondá, — talán jobb lett volna a németujhelyi börtönben maradnom, a fölkelés ügye veszve van, a további vérontás hiába.

Azok meglepetten kérdezők:

— Miért volna úgy?

— Az országgyűlés erőlködéseim daczára ki-mondotta, hogy minden ur visszakövetelheti tőlem katonává lett jobbágyát s egyuttal a népet eltiltot-ták a harczbaszállástól. Ezek királyt választanak és a szabadságharczot kifosztják törvénnyel. Képzelt politikusoknak képzelt királya lesz.

Beregi Miklós indulatosan kiáltott föl:

— A szabadságharcz nevében benne van annak fogalma s nekünk győzni kell annyi szenvedés után. Nem kérünk mi az országgyűléstől semmit, csak jöjjön velünk a csaták terére. Ellenök

nem emelkedik a nép karja; de velök együtt akarja ontani véré. Jó! Megkezdjük a harczot ellenökre. A nép keresztüllépte kunyhója küszöbét, ne lépjen vissza a nélkül, hogy hazája szeretetének sebjeit ne vigye. Fenség! Testvérharczot nem folytatunk sem szóval, sem fegyverrel, de szerezünk testvérdicsőséget, szabadságot a hazának együtt. Május közepén megharsannak a tárogatók az ország minden részében, és az országgyűlés határozásával lezuhant kárpitját a szabadságharcnak, a nép karja emeli fel.

X.

Ö r t ü z e k.

Ismét otthon vagyunk Ondódon. A falu házai sem nem szebbek, sem meg nem szaporodtak. A rézkakas a torony tetején, ide-oda forgásában csak úgy csikorog, mint ezelőtt huszonyolcz évvel.

A gelencsérek az agyagot ma is bányásszák, gyurják, salétrom részeit apasztják, míg korongra jut belőle egy-egy ökölnyi darab. A gelencsér aztán egyet lódit a korong talpán, átfogja a darabka sárt, s ez, karcsu bokálylyá formálódik ujjai között, a milyenekkel I. Lipótnak kedveskedtek a vándor-utra kelt fiuk, a bécsi pagonyok mellett.

A hamvasok, a melyekben a bokályokat égetik, a falu végén, ma is füstölögnek és éjjelenként a torkukból kicsapkodó láng fénye sötét színt fest a völgy nyakán ülő komor, fenyőerdőre.

Egy pillantás is hoz óriás változásokat. A pók hónapokon keresztül szövö, erősíti hálóját. A légy

a hálóba repül, a pók megrohanja. Egy fecske száll az eresz alá, meglátja a legyet és a pókot, rájuk csap, csőrével felfalja mind a kettőt, szárnya legyintése szétszaggatja a hálót, és vége két lénynek.

A fecske martalékával odasuhan az eresz alá, fészkéhez, s két fiókfecske kidugja fejét a helylyel kárpitozott épületből, szájukat eltátják: az egyik elnyeli a pókot, a másik a legyet.

A kisebbszámu nemzet és a nagyobb számu nemzet története hasonlít az elmondottakhoz.

Arra nincs példa, hogy a légy kapja el a fecskét.

Kisebb nemzeteknek sohasem szabad feledni, hogy csak hazájuknak imádása, védelme, egyetértése tartja fenn a népek, fajok, ezredévekbe tűnő életében.

Mily jól esik a hazatérő vándornak, ha ott látja a rég elhagyott falu határában, mohos hegyoldalán a bakfőt; miről egykor meglátta a cserjék között legelésző nyáját; a falu templomát, a toronyot, az ösmerősök házát és a sziv szentegyházát: az apai ősi házát.

Mikor az a szentegyház az édes haza földjére támaszkodik fundamentumával.

Az ondódi hágónál, a honnan ha lenéz az ember, a völgyet látja, a völgyben a falut, Beregi Mózes leszáll öszvéréről, elcsapja legelőre, ő pedig gyalog indul le a völgybe, le a faluba.

Utazhatnék fényes kísérettel, a melylyel indult, de a kis faluba, honnan vándorutjára kelt, visszatérő vándor módjára megy, itt nem ismerik az emberek a fényt, csak durva köntösük alatt, a szeretet kebelén.

A szerzetes látja a torony rézkakasát, mintha számítaná, mennyi vihart állhatott az ki. Visszanéz

az oldalán csüngő keresztre, durva sarutalpa port rug a földön s eszébe jut: hogy e porszemek a szülőföldből szállanak fel s minden hitvarázs e szálló porszemekben egyesül.

Odaérkezik az ősi ház kapujához. Minden az, a mi volt. Galambok turbékolnak a dúczban, rigó füttyöget az udvar öreg fáin.

Megáll a kapu előtt. Ránéz a házfödélre, felnéz az égre, aztán lent, mélyen: szive kamrájában találja meg az áldozatot, a mivel áldja és üdvözli a házat, a ház lakóit.

Benyitja a kaput olyan érzéssel, mintha oltárküszöbét lépne keresztül. A ház előtt ül egy asszony, ma is szép még, a szenvedések reménye lobog szemében s térdén ott hever keszkenője, mivel könyeit száritja. A zsebkendő különös, kettős fekete vonal van bele szőve: kettős gyásza van az asszonynak.

A szerzetest, midőn már előtte áll, nem üdvözli s mintha régen várta volna, oly hangon szól hozzá.

— Magad jöttél, Mózes?

A szerzetest meglepi a fogadás s mintha fölocsudnék elragadtatásából, siet a válaszzsal:

— Kivel jöttem volna? Azt sem mondod Rákhel, kerülj belől. Miért fogadsz ily hidegen?

Az asszonyt, özvegy Beregi Ézsaiásnét, Rákhelnek hívják és sógora ezért szólítja nevén öcsce feleségét.

Az özvegy e válaszra még hidegebben felel:

— Lépj be, Mózes. A háznak a fele a tied, a mi benne van és a ki hiányzik belőle, az az enyém.

A szerzetest láthatólag bántja a hideg fogadás, belép a házba, szétnéz, minden az, a mit utoljára

látott, csak az özvegy fehér ágyteritőjében veszi észre ismét a két fekete vonalat; akkor pedig csak egy volt.

Azok a fekete sávok valamit juttatnak eszébe és a nélkül, hogy leülne, megkérdi az özvegytől:

— Ricza hol van?

— Mit akarsz azzal is?

Ez az „is” megüti a szerzetes fülét.

— Régen láttam, régen láttalak benneteket, látogatásotokra jöttem.

— Riczát elküldtem az erdőbe vadrózsát szedni. A múlt husvéton elfogyott a rózsavize, a helyett akar főzni. Akarod látni? Nem mutatom meg. A múlt héten hogy üzented azokkal az uri katonákkal, mikor jössz, elküldtem előled. Minek mutogattad uri voltodat azokkal a küldöttekkel? Katonák nem voltak Ondódon soha!

— Én csak magam jöttem.

— Jól tetted: mert bezártam volna előled a kaput. Mig az özvegy él, addig sógorainak nincs jussok az udvart járni, a házat lakni.

— Tudom, engemet is elutasítasz?

— Még nem.

— Mikor?

— Majd ha kiöntöm előtted haragomat.

— Nem tudtam, hogy haragszol reám, Rákhel. Megvallom, rosszul esik, hogy Riczát elküldted előlem.

— Talán azt is el akarod vinni tőlem.

A szerzetes már sejtette az özvegy haragjának okát s megkérdé tőle:

— Miért van-e kettős fekete vonal asztalteritődön, ágyteritődön?

— Tudod te azt, Mózes. Elégeld meg a

kettőt, ne kényszeríts harmadikat hozzá szőnöm. Az első az uramé, a te öcsédé, Ézsaiásé. Okom van hinni, hogy őt is te hívtad a csatába, a hol elesett. A másik a fiamé, az én kedves fiamé. Te hívtad el tőlem, te parancsoltad, én engedelmeskedtem, mert a sógor intézkedik nálunk az özvegy asszony fia neveléséről. Elvetted örökre tőlem, róla szól a második fekete vonal.

— Balga asszony, hiszen most is azért jöttem hozzád: segíts elhívni fiadat onnan, a hol van, add vissza nekem.

— Hol van Miklós?

— A harczytéren

— Igen? Hallottam beszélni, hogy az emberek mindnyájan elmennek katonának. Az ondódi gelencserek, ha kiégetik edényeiket, kihagyják aludni a tüzet a hamvasokba, elmennek s azután őrtüzekre lesz szükségük. Az ondódiak is készen vannak, mint mondják: Szimion szomszéd oda van régóta, lázítani a népet; pedig sirba van már a féllába.

— Mint mondtam: Miklós a harczytéren van.

— Jó helyt van ott?

— Vége, ott már nem jó helyt van.

— Elvetted tőlem s nem vigyáztál reá jól, lásd Mózes, milyen gyöngye vagy.

— Igazad van. Elvettem tőled; de vigyáztam rá s nagy embert, dicső embert neveltem fiadból; de mikor érdemei jutalmában válogathatott volna, eldobott magától mindent, megfordította életpályáját. Lejött harczolni a magyar szabadságért.

— Az apja is azért halt meg.

— Meghalni érte könnyű, de élve győzni érte nehéz, jó asszony. Miklós megtalálta kulcsát a győzelemnek. Ösmerem őket, Iszály és Miklós

győzni fognak ; de félek, hogy polgárvér folyhat. Ők nem támadják meg soha a testvért ; de őket megtámadhatják a testvérek : mert nagyok lesznek, a nép ereje óriás s föltámad ellenük a féltékenység, az irigység.

— Félted őket ?

— Másokat féltek tőlük, a kik botorul ellenségeiké válhatnak. A szabadságharcból hiányzik az egység, a bécsi udvar mindenáron azon van, hogy megszüntesse a lázadást és sokan elhagyják a képzelt nagyok közül a háromszinű zászlót. Ha Miklósék megkezdik a néppel a szabadságharcot, ne gondold, hogy elhuzódjam. Kijövök czelámból, odaállok elébök, mint a hogy megigértém, midőn hozzám jöttek : azonban szeretném, ha felhagynának tervökkel, ebben légy segítségemre, én nem mondhatom nekik ki e szót : ne tegyétek.

— Mit beszélsz, Mózes ? hiszen én sohasem látom többé Miklóst, azért is gyászolom. Hol találkozom én vele ? Azt sem tudom, hol jár. Ha visszajönne kis falunkba, én, az özvegy asszony döntsem el az ország sorsát ! Ne kísértsd az Istent, Mózes. Szolgája vagy !

— Miklóst látni fogod. Rákóczitól jövök, és Miklósékkal találkoztam az uton : menyasszonyáért megy. Hallod ! Miklósnak mennyasszonya van, Sie Ágnesnek hívják ! Sie Lőrincznek, a Szabad Földek vajdájának a leánya. Szép leány, Miklós nagyon szereti. — Ide hozza hozzád. Ide jön áldásodért, az ondódi kis templomba, és készítheted részére a gyöngyös pártát, mit koszorúval cserél föl. Iszály is feleségül veszi Riczát. Ez a másik nagy ember, ki régi szerelmét megőrizte, mintha kőbe véste volna el.

Az özvegy asszony fejét rázta.

— Most már én kérlek, ne haragudj rám, Mózes; de nem hiszek szavadnak. Oh! de örülök, ha fiam szeret, akkor él szive is! Hozza hozzám menyasszonyát, fehér ágyat vetek neki míg ura oda jár, és ébren őrzöm, míg alszik. Csak egyre ne számíts, hogy visszatartsam fiamat, ha a haza szabadságáért akar küzdeni. Ezt nem teszem. Menjen! áldásom kíséri. De nem jön az, Mózes. Nem hiszek neked, míg előmbe nem jössz vele együtt. Bárcsak láthatnám egy pillanatra. Az volna életem legboldogabb pillanata, midőn az elveszett fiu helyett, a férfiut látnám haza jönni az ősi házba. Talán megrepedne szívem nagy gyönyörűségében... Menj, hozd elő, Mózes. Százszor csókolom érette kezéd.

A szerzetes bódultan hagyta magára az özvegy asszonyt, mert az anyai szeretetnek is vannak határai és a hatalom nem mindenben hatalom.

Miklósék elé indult, azt hívén, hogy ekkorra hazatérőben vannak.

A két jó barát sietett. Legyen idejük egybekelésök után egy pár hét boldogságára a feleség kebelén, feledve addig minden mást.

Sie Lőrincz csatlakozott hozzájuk hat jó lovassal, kik rendesen kísérték útjában.

Iszály pedig apját, az öreg Szimiont haza küldte: készüljön ő is a menyegzőhöz.

Korn apót értesítették, és Sie Ágnessel együtt Pozsonynál várta őket.

Korn apó szinte fényűzővé vált. Abban az időben még igen nagy értéke volt a diszes hintónak, különösen a melyet Korn apó vásárolt, melynek első és hátulsó rugói fölfogva ingatták a hintó szekrényét.

Hat szürke ló volt elébe fogva, s benne Sie Ágnes ült Kornné asszonysággal és leányával. Korn, vejével másik hintón érkezett.

Az öreg Borbála is elküldte koszoruját és azt mondá Korn apónak:

— Korn ur, ha kezembe volna a boldogság szelenczéje, koszorummal együtt küldeném.

Utjokban semmi akadályra nem találtak, az ellenségeskedés más részeken folyt ez időben. Beregi Miklós hevesen átölelte menyasszonyát.

— Visszajöttem hozzád, Ágnes. Most újra megkérlek apádtól.

Sie Lőrincz szótlanul intett fejével, az ő beleegyezése többé nem szükséges.

Kornné asszonyságék visszatértek a határról. Korn apó pedig duzzogott, mert a díszhintót vissza kellett küldenie, mint a hosszú útra alkalmatlant.

Azt hitték: Korn apó is visszamegy és a válást tőle tartották legkinosabbnak, és midőn Miklós e szavakkal fordult hozzá:

— Jóságáért kevés a köszönetem; — nagyon meglepte őket annak felelete:

— Nem férnék én el falujokban míg egymásé lesznek? Nem engedheti meg, hogy édes anyjának, Iszály ur menyasszonyának én vihessem a kedves hirt: jönnek!

Mindnyájan megölelték a becsületes embert, Sie Ágnes megcsókolta.

Korn apó simára borotvált arcza elfehéredett a csókra, nagy jutalom volt az!

— Leányasszony — mondá — nekem lehetsz csunya ábrázatom, magának nagy szive van.

Korn apó sohasem ült lovon és egyik hintón kísérhette őket.

— Ne ítéljenek meg uraim — magyarázá.

— Mindig a magam lábán jártam és a hintóban talán a leányasszonynak is kényelmesebb lesz.

Beregi Miklós sohasem töltött életében oly boldog napokat, mint ez útban. Iszály is madár-szárnyakon szeretett volna repülni hazafelé.

A boldogság kettős volt: szerelme végre valósul, melynek valósulását eddig sem igen akadályozták, legalább mióta Sie Ágnest először feleségül kérte.

De a szó kötelességévé tette, hogy ott legyen a magyar harcztéren.

Beregi Miklós terveinek keresztülvitelébe bevonta Iszályt is.

Óriás tervének kiszivárgott a hire. Az előre sejtett dicső siker felköltötte az irigység szikráját, megindult ellenök az ellenkezés.

Az ellenkezést Bécsből szitották legállhatatosabban, ott jól ösmerték a szereplő egyének gyöngéit, és a békességet, — el kell ösmernünk — ez egyszer őszintén óhajtották.

A császár maga is a becsületes békére törekedett, Lipót utolsó tanácsa, úgy látszott, mélyebb nyomokat hagyott maga után.

Gyötrelmes ijedtség szállta meg a kormánytanácsot, midőn Beregi Miklós tervéről értesültek.

Magyarország teljes erejét, megütni is gyöngé volt Ausztria, arra, hogy legyőzzék, nem is gondoltak.

Idegen állam segítségére nem számithattak. Lipót szétterjesztette hatalmát, a többi államok érdekei ellentétben voltak terjeszkedésével.

A törököt nem hívhatta segítségül a keresztény fejedelem; de eltérve a századokon követett szokástól, Rákóczi sem hívta.

Rákóczinál a németujhelyi börtönből való

szabadulása előzményeiben találjuk ennek kulcsát. Mózes atya előkészítette szabadulását; de közte és Rákóczi között megegyezés jött létre, hogy Magyarország szabadságharczában a félholdas lobogók nem lesznek láthatók.

Rákóczi megtartotta fogadalmát. Nagy volt szívében és akaratában, vadságra képtelen; a vadság pedig az, mi a hódítókat alakítja. A nemzet szíve magához ölelte és annak nemes céljai őtet hódították meg. Szabadsághős akart lenni, nem király, nem fejedelem. E két utóbbit elérte, ez nem volt veszedelmes a bécsi kormány előtt, de Beregi Miklós terve rémületet keltett, mert ezzel Rákóczi szabadsághős leend és nem képzelt király, ereje szétterül, a győzelem övé lesz, vele a korona is.

Olyan harczba nőtt hősök, mint Beregi Miklós és Dragan Iszály, úgy vezetnek hadat, mint a legkiválóbb hadvezérek, s hozzáférniök ajánlatokkal lehetetlen, mert egyszerűek, kérgesek mint a harcz szabályák vasa... És mit tehetnek azok?!

A császár Mózes atyában bizott, ki békeajánlatait Rákóczihoz vitte, kormánytanácsa a megvesztegethető magyar urakban; de a szereplők között ez ideig olyan nem találkozott.

A kormánytanács főmegbízottjai Erdélyben, Kéri gróf, a figyelő szakasz egykori tagja és Pumilló gróf volt; de ez utóbbi inkább seregénél tartózkodott.

Minden kitüntetés és jutalom meg volt ígérve számukra, ha az általános fölkelést megakadályozhatják, és megigérték a császár bocsánatának kieszközlését is.

Kéri sok irányban működött, és sokféle alakban.

Ott volt, mikor Mózes atya Rákóczihoz érkezett a császár megbízásával, s feltűnt előtte midőn később Mózes atya kíséretét látva, a szerzetes nem volt sehol.

Szimatolt és követte nyomát.

De a szerzetest nem érte utól.

A nyom a kettős faluig vezetett és pórnak öltözve szökött be Ondódra.

Minden kis falu, egy száj.

Az öreg Szimion otthon volt már és családjával így tudatá az örömhirt:

— Véta, Irina! legszebb ruhátokat öltöttek magatokra. Iszály bátyátok haza jön.

A két menyecske átfutott Ondódra, Riczához. Száz meg száz csók között beszélve, mily örömmel várják. Marad csókból Iszálnak is; ők csak a testvért várják, s nem törődnek vele, ha a régi, kecskepásztor ruhájában jön is haza.

Ricza sem gondolkozott másképpen.

Egy óra múlva tndta mindegyik falu népe jövetelüket. A férfiak oda voltak a háromezer székely között és tudták, mi légyen a két hazatérő.

Érkezésök ünnepjük lesz. Visznek elébük akkor nap égetett tányéron székely pogácsát, mint a hogy hajdani könyvek irnak a főnök fogadásáról. A templomokat fenyő ágak ékesítik, az utat kirakják puha, erdei mohával. A kun vajda leányának minden asszony ad vásznából, a legények csinálnak még egy dúczot az öreg asszony udvarára, abba minden leány visz egy pár fehér galambot. Szívesen várják. Haza hozza őket az ősi forrás vizének íze. Csak jöjjenek.

Kéri megtudott mindent, még azokat is, mire legkevésbé számított.

Mózes atya mehetett útján, nem törődött

vele, hogy utját téveszté s nem találkozik öcscsével, csak azok jöjjenek !

Pumilló a Barczaságon huzódott meg, közel volt, alig egy napi járó földre.

Három ló dűlt ki Kéri alól ; de fél nap alatt oda ért.

Pumilló, Kéri szavait hallva, reszketett az örömtől. Csak jöjjenek !

Rajta ütnek a falun és elfoglalják ; a faluk lakosai fegyvertelenek. Egy nagyobb csapat meg-rohanja az özvegy asszony házat, másik az öreg Szimionét és elfogják a rettegett férfiakat.

Kéri fejét rázta, az ő ravasz elméje élesebb volt az olaszénál, kit a boszu gyönyöre valóságos kéjteltségbe hozott.

A faluk tövénél erdő kezdődik, és a székely gyorszemű, mint a sas. Ha az erdőbe beveheti magát, ott tovább üldözni nem lehet.

Az erdők ostrománál megmozdulnak a hegyek, szikladarabok hengerednek a támadókra s jaj annak, ki elébe akad.

De az elfogás a falu hágóján tul sikerrel történhetik. Az a nagy hegy, mely északról el-takarja ormótlan gyomrával a völgyet, függönyeül szolgál a sikernek. Negyven választott katonával kényelmesen végeznék, csak jöjjenek !

Kéri tervét Pumilló mindenben helyeselte.

— A jövő a miénk ! kiáltották föl.

Beregi Miklós és Iszály, midőn a hegyháthoz értek, mely falujokat takarta előlük, kucsmájukat levéve üdvözölték a szülőföld határát.

A tekervényes keskeny út látszott a hegyen, a hol kólyájuk, idomtalan kerekein ezelőtt huszon-nyolcz évvel leforgott.

— Itthon vagyunk, jó Korn apó, vigye előre kézcsókomat édes anyámnak.

— Vigye el ölelésemet édes apámnak.

Korn apó elérzékenyülve válaszolt a két férfinak:

— Magam kértem e megtiszteltetést, de higyjék meg, nehezen válok. Lelkem mindenkor szeretettel volt eltelve irányukban.

A hinto vitte Korn apót, nemsokára tul volt a hegytetőn.

Ugyanekkor látták, mint rohan feléjük egy lovas csapat.

Pumillóék késtek, s ha az utasok nem várnak arra, mig Korn apó a faluba érkezik, ekkorra tul vannak a hegyen.

Beregi Miklós magához ölelte menyasszonyát.

— Ágnes! Ezek elleneink, menj siess, édes anyámhoz, két lovas oda kísér.

A leány melegebben adta vissza az ölelést, és ijedten rebegé:

— Azt mondád: sohasem hagysz el többé. Veled maradok.

A vasember e szóra megkövülve érzé tagjait.

Kéri ért hozzájuk először.

— Adjátok meg magatokat, — kiáltá — a császár nevében szólok.

— Oh, te hazug gazember, — riadt föl Miklós, — te a császár nevében beszélsz, kit kerül mint a bélpoklost. Várj. Te gyáva vagy, még eltalálsz futni.

Előkapta pisztolyát és lőtt: Kéri sóhaj nélkül bukott le lováról.

Sie Lőrincz Miklóshoz ugratott.

— Fiam, engedd meg, hogy így szólítsalak. Áldott a kezed, melylyel a Szabad Földek egyik hóhérát lelőtted.

Mindnyájan lovon ültek, Sie Ágnes is, ki leginkább így jött velük.

Hátuk mögött alacsony hegybástya volt, sötét kiálló köveivel, a milyenek a kőhegyek tövén majdnem mindenütt alakultak s olyanok, mintha emberkéz akart volna kaput nyitni a hegyen.

A kis csapat oda állott. Még négy lovas volt velük Sie Lőrincz kíséretéből és Miklóst menyasszonyával együtt fedezték.

Iszály azt mondá Miklósnak :

— Ha elesem, vidd e száraz havasi rózsát Riczának, ő adta nekem édes anyja tudta nélkül. Azóta őrzöm.

Az boszusan mordult rá:

— Eh! Mit beszélsz? Pumilló Teobald és mi!

— Te csak nem maradsz itt! — kiáltott Iszály vissza.

— Mit tennék mást?

— És menyasszonyod?

Beregi Miklós mély szomorúsággal nézett rá, rettegett a kéréstől, ha az távozásra szólitaná az újabb intés után.

Sie Ágnes áthajolt vőlegényéhez és szerelmes hangon kéré:

— Ugy-e nem küldesz el? Te is itt maradsz. Bár ott lettél volna, mikor megölték édes anyámat és kis öcsémet. Eszedbe jut? A ki nádparipán lovagolt.

Miklós szótlanul emelé ki a nyeregből magához, aztán leszált lováról és csókokkal halmozá el a kedves ajkakat.

Nyolcz lovas vetette rájuk magát, a dühödt nyargalás lökésének erejével.

Iszályék, hatan dobták vissza a természetes erő súlyát. Ez volt a legnehezebb.

A többi csak a megszokott lovasharcz a tul-
erővel szemben.

Miklós alig harczolt, a ki őt megtámadta, az
gyors halált halt. Egy ütés, mint a villám csapva,
visszarobbantotta a lovat, egy roppant szúrás a
lovast terítette le.

Iszály úgy harczolt, mint az ősmesék lovagja.
Kardja villanása, kardja suhogása: a halál intése,
a halál beszédje volt.

Pumilló rémülve látta a nagy embereket.
Sokat hallott ő arról a két hősről a tábortüzek
mellett, akkor kételkedett, most látta bennök a valót.

Tíz emberét leszállította a lóról.

A négy lovasból már csak kettő ült nyereg-
ben, a Szabad Földek vajdája vérzett.

Az ellenfél száma leapadt s a számarány
néhány csapás után kiegyenül. A négy hős egy-
máshoz simulva harczol, Iszály egy helyett, két
ellenfelét vágja le.

Egy percz még és tiszta lesz előttük a térség.

Pumilló ordit, a puskák kovái szikrákat vág-
nak a serpenyőbe és a lövések dőreje rekedt han-
gokban verődik a sziklák oldalairól vissza.

A négy hős együtt hanyatlott le, egyetlen
sóhaj nélkül.

Miklós megfagyva minden indulatában nézett
rájuk. E pillanatban azoké volt szive, figyelme.

Meg sem látta, hogy Pumilló támadja meg
katonáival.

Egyszerre négy kard irányul mellének, egy
ölelést érzett, egy éles sikolyt hallott.

A Szabad Földek leánya fölfogta a hideg
aczélok halált osztó szurását szerelme férfiáról.

A vasembert, a csodált hőst, egy gyöngye
leány védte meg.

A mi azután történt, Beregi Miklós aligha látta véres könyűitől.

Mit ért diadala, mit ért, hogy az utolsó Pumilló hörögve omlott össze előtte?

Hiába gázolt ellenei vérében, ott voltak az ő halottjai is.

Közötte a menyasszony, ki érte dobta el ifju életét.

Rettenetes tudat, hogy a galamb óvta az oroszánt.

Ennek tudását szive soha meg nem tűri.

Bécs, Buda, Zenta, a Jász sík, és a többi nagy nap dicsősége fölé, e leány hőslélke magasult.

Nagyon szerethette az a leány.

Nagy lett előtte ez a név: Sie Ágnes.

— Iszály! Zrinyi János! vitéz vajda!

Azok nem felelnek hívására.

Oda ment menyasszonyához. Nézte, mint hamvad el arcának hervadóan is tündöklő fénye, szépsége, virága.

Megvillant jó aczéla még egyszer kezében, átjárta égő szívét, az már úgy sem fájt.

Befejezése a történetnek.

Az özvegy asszony ledobta két fekete vonalú ágyterítőjét, mély fekete harát terített a helyére, a milyen gyász szívében lakozott ezután.

Az öreg Szimion mindennap meglátogatta s úgy szeretett volna beszélni hallott hőstettekről, de nem beszélt soha. A seb, nehéz fájdalomban emésztett.

Véta, Irina vigasztalták Riczát, ők boldogok volnának, de az minden vigasztaló szót azzal utasít el:

— Sírok kertésze lettem.

Mózes atya az elesett két hősnek fejfáról gondoskodott. A fejfa tartós. A hegyek völgyeiben, a Tisza-Duna mentén, a Száva táján ma is ismerik. A fejfa egy hősköltemény s elbeszéli azok tetteit; a költeményből, miután mi is tanultuk édes anyánktól, eszünkbe jut ez a néhány sor:

Csonka a kürt, néma a zenéje,
Néma a sír, hangos a regéje.
Halld! mit beszél, ha a magyar szél fú:
Hogy kelt utra hajdan a két fiú
Sziveikben tenger szeretettel.

Beregi Miklós és a jó Iszály halálhírére ki-
aludtak az őrtüzek mindenfelé, hol a nép hon-
szerelme világolt.

Rákóczinak vele kialudt szerencsecsillaga.

A nemzet virága vítta a csatát, de arról a
fáról, melyen amaz ékes virág termett, le volt
tépve a gyökér.

Elbukott a szabadságharcz, Rákóczi a kép-
zelt királyok sorába jutott nagy szívével, bánatos
emlékével, mert a nemzet virága nem értette meg
nemes céljait.

Mert csak a képzelet teremtetett magyar kirá-
lyokat a magyar nép előtt Mátyás óta. Igazabban:
nemzeti hősök valának azok s köztük a legnagyobb
Rákóczi Ferencz.

Mikor e szabadságharcz képét egy gyűrűbe
foglaltuk, s a gyűrű végtelenségét átvágtuk a
küzdő nemzettel, az egyik végének tövében ott
volt a Szabad Földek riadó csatája: a másik végé-
nek tövébe oda tűzte később a való, a maros-
vásárhelyi fejedelem-választó gyűlés rossz törvényét

s ez lett bús temetője a félerővel folytatott szabadságharcznak.

A Szabad Földek bátor kitörése részökre komoly tiszteletet szerzett. Sie Lőrincz szabadságfája leereszté gyökerét mélyen, a gazdag széntelevénybe, és Rákóczi bukása után már egy évvel, 1714-ben megszűnt jobbágyi állapotuk.

A hosszú harcok után a nemzetnek roppant pihenőre volt szüksége.

Népe meg volt fogyva, mégis fölépültek a falvak, a róna kövér füvet hozott, telve virág-erdővel.

Igaza volt a becsületes Kornnak, midőn lelkében örökös szomorusággal visszatért házába és a látott nagy példák hatása alatt így szólt:

— Mig a magyar hazában föld terül, addig e földön a magyar él.

(Vége.)

Uj Idők

Szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap

Szerkeszti Herczeg Ferenc.

Előfizetési ára negyedévre 2 forint.

Mutatványszám kívánatra ingyen.